

FAMILIERETLIG STRUKTURREFORM

II

En forenklet skilsmisseproces og konfliktløsning i statsforvaltningerne

Indhold:

Arbejdsgruppens lovudkast	4
§ 1 [Lov om ægteskabs indgåelse og opløsning]	4
§ 2 [Enkepensionsloven]	4
§ 3 [Retsplejeloven].....	5
§ 4 [Lov om ægteskabets retsvirkninger].....	5
§ 5 [Lov om skifte af fællesbo m.v.].....	6
§ 6 [Ikrafttræden]	6
§ 7 [Færøerne og Grønland].....	7
I Indledning.....	8
1. Arbejdsgruppens fortsatte arbejde	8
1.1. Baggrund – udmøntning af kommunalreformen på det familieretlige område	8
1.2. Arbejdsgruppens kommissorium og sammensætning	9
1.3. Arbejdsgruppens arbejde.....	11
1.4. Kort om igangværende reformovervejelser.....	11
II Skilsmisens følger	14
2. Skilsmisens sidespørgsmål.....	14
2.1. Materielle regler	15
2.2. Processen	16
2.2.1. Generelt	16
2.2.2. De enkelte kompetencer	17
2.3. Gennemgående vilkår	19
2.4. De norske og svenske løsninger.....	20
3. De fire vilkår	21
3.1. Ægtefællebidrag.....	22
3.1.1. Gældende ret.....	23
3.1.2. Arbejdsgruppens overvejelser.....	25
3.1.3. Særligt om bidragsforbehold	26
3.2. Enkepension	27
3.2.1. Gældende ret.....	28
3.2.2. Arbejdsgruppens overvejelser.....	32
3.3. Fortsættelse af lejemål	33
3.3.1. Gældende ret.....	33
3.3.2. De norske og svenske ordninger.....	36
3.3.3. Arbejdsgruppens overvejelser.....	37
3.4. ”Urimeligt ringe”-reglen.....	38
3.4.1. Gældende ret.....	38
3.4.2. Arbejdsgruppens overvejelser.....	42
4. Udskillelse og inddragelse af krav.....	44
4.1. Udskillelse af enkelte vilkår	44
4.2. Inddragelse af andre spørgsmål omfattet af retsplejelovens kapitel 42.....	49
4.2.1. Gældende ret.....	49
4.2.2. Arbejdsgruppens overvejelser.....	50
5. Andre processuelle spørgsmål.....	51
5.1. Ankefristen	51
5.2. Dødsfald under skilsmisessager	52
5.2.1. Retsstillingen i dag	52
5.2.2. Arbejdsgruppens overvejelser.....	54
5.3. Skæringstidspunktet for formuefællesskabets ophør	56

III Konfliktløsning	58
6. Kommunalreformens betydning for sagsbehandlingen	58
6.1. Særligt om separations- og skilsmisssagerne	59
6.2. Særligt om forældremyndigheds- og samværssagerne.....	59
6.3. Arbejdsgruppens opgave	60
7. Børnesagkyndig rådgivning	60
7.1. Ordningen	60
7.2. Familiestyrelsens statistik.....	63
8. Konfliktmægling	64
8.1. Konfliktmægling i almindelighed.....	64
8.2. Statsamternes tilbud om konfliktmægling	65
8.2.1. Ordningen.....	66
8.2.2. CASAs evaluering	68
8.2.3. Familiestyrelsens undersøgelse.....	70
8.2.4. Mæglernes vurdering og forslag til nye tiltag.....	70
8.3. Domstolenes tilbud om retsmægling.....	71
8.3.1. Ordningen.....	71
8.3.2. Justitsministeriets evaluering	73
8.4. Advokaternes tilbud om mediation.....	76
8.4.1. Ordningen.....	76
9. Forsøgsprojekt om indsatsen over for særligt udsatte grupper	77
10. Parrådgivning	79
11. Arbejdsgruppens overvejelser	80
11.1. Sagens begyndelse.....	80
11.1.1. Tilbuddet.....	80
11.1.2. Vejledningsmøder og vilkårsforhandling.....	81
11.2. Konkrete overvejelser om de enkelte konfliktløsningstilbud	83
11.2.1. Børnesagkyndig rådgivning	83
11.2.2. Konfliktmægling	83
11.2.3. Børnegrupper	85
Bilag	85
IV Arbejdsgruppens udkast til bemærkninger til lovudkastets enkelte bestemmelser	89
Til § 1 [Lov om ægteskabs indgåelse og opløsning]	89
Til § 2 [Enkepensionsloven]	91
Til § 3 [Retsplejeloven]	92
Til § 4 [Lov om ægteskabets retsvirkninger]	93
Til § 5 [Lov om skifte af fællesbo m.v.]	95
Til § 6 [Ikrafttræden].....	95
Til § 7 [Færøerne og Grønland].....	95

Arbejdsgruppens lovudkast

Udkast

til

Lov om ændring af lov om ægteskabs indgåelse og opløsning og forskellige andre love

(Familiereftige strukturændringer)

§ 1 [Lov om ægteskabs indgåelse og opløsning]

I lov om ægteskabs indgåelse og opløsning, jf. lovbekendtgørelse nr. 147 af 9. marts 1999, som ændret ved § 3 i lov nr. 461 af 7. juni 2001, § 2 i lov nr. 365 af 6. juni 2002, § 4 i lov nr. 387 af 28. maj 2003, § 1 i lov nr. 446 af 9. juni 2004, § 2 i lov nr. 324 af 18. maj 2005, § 2 i lov nr. 525 af 24. juni 2005 og § 29 i lov nr. 542 af 24. juni 2005, foretages følgende ændringer:

1. § 39, stk. 1, nr. 2, 2. pkt., ophæves.

2. I § 42, stk. 1, 1. pkt., ændres ”§§ 49 og 54-56” til: ”§§ 49 og 55”.

3. § 42, stk. 2, 2. pkt., ophæves.

4. I § 43 indsættes efter stk. 3:

”Stk. 4. Er årsagen til, at sagen indbringes for retten, alene uenighed om vilkårene eller et af dem, jf. §§ 49 og 55, kan statsforvaltningen, hvis begge parter anmoder herom, give separations- eller skilsmissebevilling samtidig med indbringelsen. Det skal af bevillingen fremgå, at vilkårene eller et af dem er indbragt for retten.”

5. §§ 54 og 56 ophæves.

§ 2 [Enkepensionsloven]

I lov nr. 102 af 14. marts 1941 om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse, som senere ændret ved lov nr. 268 af 14. juni 1951, lov nr. 261 af 4. juni 1969 og § 1 i lov nr. 250 af 25. april 1990, foretages følgende ændringer:

1. § 1, *stk. 3*, affattes således:

”Såfremt enkepension er sikret ved overlevelsesrente, bestemmes det ved dom eller aftale mellem ægtefællerne, om forsikringen skal overgå til den fraskilte hustrus frie rådighed. Ægtefællerne eller en af dem skal anmelde kravet over for den myndighed eller institution, der skal udrede pensionen.

2. § 2, *stk. 1, 2. pkt.*, ophæves og i stedet indsættes:

”Ægtefællerne kan dog aftale, at hustruen ikke skal bevare sin pensionsret. Ægtefællerne eller en af dem skal anmelde bevarelse eller afkald herpå over for pensionsmyndigheden, der skal udrede pensionen.”

§ 3 [Retsplejeloven]

I lov om rettens pleje, jf. lovbekendtgørelse nr. 910 af 27. september 2005, foretages følgende ændringer:

1. I § 448 indsættes efter nr. 5 som nyt nr.:

”6) sager efter § 24 a i lov om ægteskabets retsvirkninger,”

Nr. 6 og 7 bliver herefter nr. 7 og 8.

2. Efter § 448 *e* indsættes:

”§ 448 **f**. Retten kan udskille en del af sagen til selvstændig forberedelse og afgørelse. § 253 finder tilsvarende anvendelse.”

3. I § 454, *stk. 1, 1. pkt.*, ændres ”8 uger” til: ”4 uger”.

§ 4 [Lov om ægteskabets retsvirkninger]

I lov om ægteskabets retsvirkninger, jf. lovbekendtgørelse nr. 37 af 5. januar 1995, som senere ændret ved § 9 i lov nr. 389 af 14. juni 1995, § 4 i lov nr. 385 af 22. maj 1996, § 2 i lov nr. 446 af 9. juni 2004 og § 28 i lov nr. 542 af 24. juni 2005, foretages følgende ændringer:

1. I § 6 indsættes som *stk. 2*:

”*Stk. 2.* *Stk. 1* finder tilsvarende anvendelse efter en separation eller skilsmisse, indtil der er truffet en endelig afgørelse om pligten til at betale bidrag til den anden ægtefælle.”

2. Efter § 24 indsættes:

”§ 24 a. Har en ægtefælle haft særeje, kan det, hvis ægtefællernes formueforhold, ægteskabets varighed og omstændighederne i øvrigt i særlig grad taler derfor, bestemmes, at den ene ægtefælle skal yde den anden et beløb for at sikre, at denne ikke stilles urimeligt ringe i økonomisk henseende efter separationen eller skilsmis- sen. Denne regel anvendes også med hensyn til rettigheder, der er uoverdragelige eller i øvrigt af personlig art, og som ikke indgår i bodelingen.

Stk. 2. Er sagen anlagt, og dør den part, kravet er rettet mod, kan sagen fortsætte mod dødsboet.

§ 5 [Lov om skifte af fællesbo m.v.]

I lov om skifte af fællesbo m.v., jf. lovbekendtgørelse nr. 725 af 23. oktober 1986, som ændret senest ved § 4 i lov nr. 447 af 9. juni 2004, affattes § 65, *stk. 3*, såle- des:

”*Stk. 3.* Ved opgørelsen af bodelene medregnes ikke de krav mellem ægtefællerne, som nævnes i § 26 i lov om ægteskabets indgåelse og opløsning og i § 24 a i lov om ægteskabets retsvirkninger. Krav på forfaldne underholdsbidrag medregnes ikke som aktiv i den berettigede ægtefælles bodel.”

§ 6 [Ikrafttræden]

Stk. 1. Loven træder i kraft den 1. januar 2007.

Stk. 2. Sager, der er under behandling ved lovens ikrafttræden, færdigbehandles efter de hidtil gældende regler.

§ 7 [Færøerne og Grønland]

Stk. 1. Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland.

Stk. 2. §§ 1 og 4 kan ved kongelig anordning helt eller delvist sættes i kraft for Færøerne og Grønland med de særlige afvigelser, som de særlige færøske og grønlandske forhold tilsiger.

I Indledning

1. Arbejdsgruppens fortsatte arbejde

1.1. Baggrund – udmøntning af kommunalreformen på det familieretlige område

Arbejdsgruppen om én fælles indgang til opløsning af ægteskab og afklaring af uenighed om forældremyndighed blev nedsat af ministeren for familie- og forbrugeranliggender den 3. september 2004. Arbejdsgruppen fik ifølge sit kommissorium¹ til opgave at udarbejde udkast til de ændringer i lovgivningen, som er nødvendige for at udmønte kommunalreformen på det familieretlige område. Såfremt arbejdsgruppen blev opmærksom på særlige problemstillinger, som det kunne være hensigtsmæssigt at overveje nærmere, men som det ikke var nødvendigt eller tidsmæssigt muligt at gennemføre som led i kommunalreformen, kunne arbejdsgruppen i sin redegørelse gøre opmærksom herpå med henblik på en fortsat kvalitetssikring og udvikling af reformen.

I november 2004 afleverede arbejdsgruppen sin redegørelse om en familieretlig strukturreform, og Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender udarbejdede herefter et lovforslag på baggrund af arbejdsgruppens anbefalinger. Dette lovforslag blev fremsat for Folketinget af ministeren for familie- og forbrugeranliggender den 24. februar 2005², og blev vedtaget den 14. juni 2005³. Lovændringerne, der træder i kraft den 1. januar 2007, har følgende hovedindhold:

- Reglerne ændres, så alle ansøgninger om separation og skilsmisse og om afgørelser om forældremyndighed skal indgives til de nye statsforvaltninger, der fra 2007 overtager de fleste af statsamternes nuværende opgaver⁴. Der kan ikke længere anlægges sag direkte ved domstolene om disse spørgsmål. Herved skabes én indgang for borgerne til myndighederne om de mange problemer, der kan opstå i familien som følge af en samlivsophævelse. Samtidig skabes et enstrengt og mere gennemskueligt system.

¹ Kommissoriet er gengivet i afsnit 1 i arbejdsgruppens redegørelse af november 2004 om en familieretlig strukturreform.

² L 28 – Forslag til lov om ændring af lov om forældremyndighed og samvær, lov om ægteskabs indgåelse og opløsning og forskellige andre love (Udmøntning af kommunalreformen på det familieretlige område).

³ Lov nr. 525 af 24. juni 2005.

⁴ Lov nr. 542 af 24. juni 2005.

- I statsforvaltningerne skal der søges opnået forligsmæssige løsninger mellem forældrene og ægtefællerne. Derfor er en af grundpillerne efter nyordningen, at parterne indkaldes til vejledningsmøder i statsforvaltningerne. Derudover styrkes rådgivnings- og mæglingsindsatsen.
- Målet er, at forældrene og ægtefællerne i størst muligt omfang gennem øget vejledning og bistand fra sagsbehandlerne i statsforvaltningerne og den styrkede rådgivnings- og mæglingsindsats skal blive enige om helhedsløsninger til gavn for dem og deres eventuelle børn.
- Kun hvis det ikke lykkes for forældrene eller ægtefællerne at blive enige ved hjælp af konfliktløsningstilbuddene i statsforvaltningerne, kan tvister om separation og skilsmisse eller om forældremyndighed indbringes for domstolene til afklaring. I givet fald er det statsforvaltningen, der sender sagen til retten. Der skal ikke udarbejdes en stævning.
- Som et yderligere led i bestræbelserne på at skabe bedre muligheder for helhedsløsninger for forældre og børn, får domstolene som noget nyt mulighed for at træffe afgørelse også om samværet i nogle af de tilfælde, hvor det ikke lykkes for forældrene at blive enige om forældremyndigheden i statsforvaltningen, og hvor forældremyndighedsspørgsmålet derfor indbringes for domstolene.

Den nye familieretlige struktur, som arbejdsgruppen har udarbejdet forslag til, vil i et begrænset antal tilfælde indebære en sagsbehandling gennem to led, fordi forligsbestræbelserne i statsforvaltningerne mislykkes. Hvor mange sager, det vil dreje sig om, vides naturligvis ikke, men de fortjener en vis opmærksomhed. Dels vil det være en fordel, hvis så mange spørgsmål som muligt kan afklares administrativt, dels må konsekvenserne af den forsinkelse, toledsbehandlingen indebærer, minimeres.

Arbejdsgruppen har da også i sin redegørelse af november 2004 peget på nogle problemstillinger, som fortjener overvejelse, men som det ikke var direkte nødvendigt eller tidsmæssigt muligt at inddrage i arbejdet med udmøntning af kommunalreformen på det familieretlige område, se redegørelsens afsnit 4.8.

1.2. Arbejdsgruppens kommissorium og sammensætning

Den 7. marts 2005 bad ministeren for familie- og forbrugeranliggender arbejdsgruppen om at fortsætte sit arbejde. Arbejdsgruppen fik følgende tillægskommissorium:

”1. For at kunne udmønte den del af strukturaftalen mellem regeringen og Dansk Folkeparti, der indebærer, at alle sager om separation, skilsmisse og forældremyndighed fremover altid begynder i de nye statsforvaltninger, der fra 2007 overtager de fleste af statsamternes nuværende opgaver, nedsatte ministeren for familie- og forbrugeranliggender den 3. september 2004 Arbejdsgruppen om én fælles indgang til opløsning af ægteskab og afklaring af uenighed om forældremyndighed.

Arbejdsgruppen har udarbejdet udkast til de ændringer i lovgivningen, der er nødvendige for at opfylde denne del af strukturaftalen, og afleverede sin redegørelse herom til ministeren i november 2004.

På baggrund af arbejdsgruppens indstillinger har Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender udarbejdet et lovforslag om udmøntning af kommunalreformen på det familieretlige område. Lovforslaget blev fremsat for Folketinget den 24. februar 2005.

2. Ifølge arbejdsgruppens kommissorium kunne arbejdsgruppen, hvis den blev opmærksom på særlige problemstillinger, som det kan være hensigtsmæssigt at overveje nærmere, men som det ikke var direkte nødvendigt eller tidsmæssigt muligt at gennemføre som led i kommunalreformen, gøre opmærksom herpå med henblik på fortsat kvalitetssikring og udvikling af den reform på det familieretlige område, som udmøntning af kommunalreformen indebærer.

Arbejdsgruppen har i sin redegørelse bl.a. peget på to områder, som det vil være hensigtsmæssigt at overveje nærmere:

I Konfliktløsning:

Arbejdsgruppen har foreslået, at der foretages en gennemgang og vurdering af de bestående tilbud om konfliktløsning i forskellige situationer, herunder børnesagkyndig rådgivning, konfliktmægling, retsmægling og advokatmediation. Forligsbestræbelser bliver meget centrale som følge af reformen, og det er vigtigt, at de enkelte tilbuds fortrin udnyttes bedst muligt.

II Hurtighed og smidighed i sagsbehandlingen:

Navnlig med henblik på at fremme hurtigheden i sagsbehandlingen i statsforvaltningerne har arbejdsgruppen foreslået, at forskellige spørgsmål af mere processuel karakter overvejes nærmere.

Arbejdsgruppen har i den sammenhæng foreslået, at en opblødning af sammenkædningen af selve separations- eller skilsmissspørgsmålet med den pligtsmæssige stillingtagen til vilkår overvejes. Arbejdsgruppen har i den forbindelse skitseret forskellige mulige modeller. Som en mulighed er nævnt en ordning, hvorefter statsforvaltningerne i en bevilling altid meddeler den separation, der efter loven ensidigt er krav på, og en skilsmisse, hvis betingelserne ikke er bestridt, samt de vilkår, der er enighed om, hvorefter alene omtvistede forhold indbringes for retten til afgørelse.

Arbejdsgruppen har endvidere peget på en eventuel forkortelse af ankefristen i familieretlige sager. Ankefristen er i dag 8 uger, mens den almindelige ankefrist i andre sagstyper er 4 uger.

3. På denne baggrund fortsætter Arbejdsgruppen om én fælles indgang til opløsning af ægteskab og afklaring af uenighed om forældremyndighed sit arbejde og gennemgår og vurderer de etablerede konfliktløsningstilbud. Arbejds-

gruppen skal endvidere overveje, hvordan det nyetablerede tilbud om mægling i separations- og skilsmisssager, der er omtalt i lovforslagets § 41, nærmere kan tilrettelægges, samt komme med anbefalinger herom.

Arbejdsgruppen skal endvidere vurdere og fremkomme med anbefalinger til, hvordan behandlingen af familieretlige sager kan fremmes mest muligt, jf. pkt. 2 II ovenfor.

I det omfang arbejdsgruppen anbefaler lovændringer, anmodes arbejdsgruppen om at udarbejde lovudkast hertil.

Arbejdsgruppen anmodes om at afslutte sit arbejde inden den 1. oktober 2005.

4. Arbejdsgruppens sammensætning:

Direktør Dorrit Sylvest Nielsen, Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender (Familiestyrelsen) (formand)
Advokat Anja Cordes
Dommer Linda Lauritsen, Retten i Roskilde
Kontorchef Helle Haxgart, Statsamtet København
Cand.psych. Bibi Wegler
Fuldmægtig Anders Larsen, Indenrigs- og Sundhedsministeriet
Konsulent Birgitte Grønborg Juul, Justitsministeriet
Adj. professor, dr.jur. Svend Danielsen (konsulent)

Sekretariat:

Kontorchef Anette Hummelshøj, Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender (Familiestyrelsen)
Fuldmægtig Stine Marum, Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender (Familiestyrelsen) (til den 1. juli 2005)
Fuldmægtig Karin Kliem Dahlgaard, Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender (Familiestyrelsen) (fra den 1. juli 2005)''

1.3. Arbejdsgruppens arbejde

Til brug for udarbejdelsen af denne redegørelse har arbejdsgruppen indhentet statistiske oplysninger fra statsamterne om vilkårsforhandling og om børnesagkyndig rådgivning.

Arbejdsgruppen har afholdt 7 heldags- og et halvdagsmøde. Arbejdet er afsluttet i november 2005.

1.4. Kort om igangværende reformovervejelser

Som også beskrevet i arbejdsgruppens redegørelse af november 2004 er der igangværende reformovervejelser på en række områder, der knytter an til familieretten. Der henvises for en nærmere beskrivelse til redegørelsens afsnit 1.4.

Af særlig betydning for arbejdsgruppens fortsatte arbejde er for det første det arbejde, der foregår i Ægtefællepensionsudvalget, der har til opgave at overveje behovet for en særlig lovmæssig regulering af pensioners og forsikringsrettigheders behandling på skifte i anledning af den ene ægtefælles død og i forbindelse med separation og skilsmisse og i givet fald fremkomme med forslag til udformningen af denne regulering. Udvalget forventer at kunne afslutte sit arbejde i løbet af efteråret 2005.

Derudover har Arvelovsudvalget under Justitsministeriet til opgave at fremkomme med forslag til en fuldstændig revision af arveloven og af lov om skifte af fællesbo m.v. Udvalget skal for så vidt angår lov om skifte af fællesbo m.v. overveje en revision af reglerne om opløsning af formuefællesskabet mellem ægtefæller og, i det omfang udvalget måtte finde, at der er behov for ændring af retstilstanden, fremkomme med forslag til ændrede lovregler, herunder også i tilstødende lovgivning, f.eks. ægteskabsloven. Der forventes at blive afgivet delbetænkning om arveloven og forsikringsaftaleloven inden årets udgang. Udvalget vil herefter indlede sine drøftelser om skifte af fællesbo.

I maj 2005 nedsatte ministeren for familie- og forbrugeranliggender et lovforberedende udvalg om forældremyndighed og samvær. Dette udvalg har fået til opgave at overveje dele af forældremyndigheds- og samværsområdet, herunder bl.a. høring af børn, styrkelse af børneperspektivet (herunder større børns selvstændige rolle), afslag på samvær, samværschikane, tvangsfuldbyrdelse af samvær, samvær med andre end forældre, fælles forældremyndighed trods manglende enighed herom samt adgang til at træffe afgørelse om, hvor barnet skal bo. På de områder, hvor udvalget finder behov for ændringer, skal udvalget udarbejde lovudkast og fremkomme med forslag til ændringer af administrativ praksis. Udvalget skal derimod ikke foretage en fuldstændig revision af lov om forældremyndighed og samvær, da en række områder allerede har været genstand for revision de senere år.

Udvalget til gennemførelse af Haagerkonventionen af 19. oktober 1996 om jurisdiktion, lovvalg, anerkendelse, fuldbyrdelse og samarbejde om forældreansvar og beskyttelsesforanstaltninger i forhold til børn har til opgave at udarbejde forslag til de lovændringer, der er nødvendige for, at Danmark kan ratificere konventionen. Udover de ændringer, der er nødvendige for en ratifikation af konventionen, kan udvalget komme med forslag til andre ændringer i bl.a. den familieretlige lovgivning, som findes hensigtsmæssige i tilknytning til gennemførelse af konventionen. Udvalget skal i den forbindelse bl.a. overveje, om der er behov for at ændre reglerne i retsplejelovens §§ 448 c og 448 d om henholdsvis international kompetence i forældremyndighedssager og værneting.

Endelig kan det nævnes, at Justitsministeriets Børnelovsudvalg afgav betænkning nr. 1389 om børns forsørgelse i 2000. Betænkningen indeholder bl.a. forslag til ændring af lovgivningen om børnebidrag. På baggrund af denne betænkning er der nedsat en tværministeriel arbejdsgruppe, som har til opgave at bearbejde dele af betænkningen og foretage nogle økonomiske analyser til brug for de videre overvejelser om børnebidrag.

II Skilsmisens følger

2. Skilsmisens sidespørgsmål

Det er fundet nyttigt som en indledning til en gennemgang af nogle vilkårs- og sagsbehandlingsspørgsmål inden for ægteskabslovgivningen – og dermed af skilsmisens sidespørgsmål – ud fra forskellige synsvinkler, herunder materielle (afsnit 2.1.) og processuelle (afsnit 2.2.), at redegøre for de juridiske spørgsmål, der er aktuelle eller kan opstå i forbindelse med en separation eller skilsmisse. Gennemgangen er hensigtsmæssig for at få et overblik over de ændringer navnlig af ægteskabslovgivningen, arbejdsgruppen foreslår i dette afsnit som et led i den strukturelle nyordning på det familieretlige område. Den er også illustrerende for arbejdsgruppens overvejelser om rådgivning og mægling for ægtefæller, der står over for at skulle skilles, se herom nedenfor i afsnit III.

Om skilsmisens sidespørgsmål følger af ægteskabslovens § 42, at bevilling til separation eller skilsmisse forudsætter, at ægtefællerne er enige om at ønske separation eller skilsmisse og enige om vilkårene herfor, jf. ægteskabslovens §§ 49 og 54-56. Af henvisningen til §§ 49 og 54-56 samt modsætningsslutninger herfra kan udledes, at der for at gennemføre separation eller skilsmisse ved bevilling skal være enighed om, hvorvidt den ene ægtefælle skal have bidragspligt over for den anden og i bekræftende fald om pligtens varighed, jf. § 49, jf. § 50, mens enighed om bidragsstørrelsen ikke kræves. Størrelsen fastsættes i tilfælde af uenighed herom altid administrativt. Heller ikke eventuelt børnebidrag kræves der enighed om. Enigheden skal endvidere omfatte, hvem der skal have ret til at fortsætte lejemålet om en hidtidig fælles lejlighed, jf. § 55, mens enighed om fællesbodelingen ikke kræves. Yderligere skal der i særejeægteskaber være enighed om, hvorvidt der skal ydes et beløb efter ”urimeligt ringe”-reglen i lovens § 56. Endelig skal der ved skilsmisse være enighed om eventuel ret til enkepension, jf. § 54.

Princippet om pligtmæssig stillingtagen til vilkårene gælder også under ægteskabs-sager ved retten, selvom § 42 direkte kun angår bevillingssager. Dette følger af retspraksis og kan udledes af forarbejderne til loven⁵.

Selvom der kan nævnes mange sidespørgsmål i forbindelse med separation og skilsmisse, omfatter de fire egentlige vilkår kun følgende:

⁵ Se Danielsen, Ægteskabslovens kapitel 4 og 5, 1993, s. 75 f.

- ægtefællebidragspligt,
- hvem af ægtefællerne, der kan fortsætte lejemålet af en eventuel fælles bolig,
- kompensationskrav efter ægteskabslovens § 56 i særejeægteskaber samt
- enkepension/overlevelserente.

2.1. Materielle regler

Først omtales skilsmisens emnekredse. De problemer, det kan være aktuelt at få en afklaring af, når ægtefæller separeres eller skilles, kan opdeles i børnenes fremtid, den fortsatte forsørgelse og de fremtidige boligforhold samt bodelingsspørgsmål i bred forstand og dermed den fremtidige økonomi.

Børnenes fremtidige forhold, efter at forældrenes forhold er brudt sammen, reguleres i loven om forældremyndighed og samvær fra 1995. Tidligere var det et vilkår for separation eller skilsmisse, at forældre til mindreårige børn blev enige om eller fik en dom for, hvorledes forældremyndigheden skulle fastlægges i fremtiden. Ved en lovændring⁶, der trådte i kraft i 2002, blev dette ændret, idet den fælles forældremyndighed fortsætter, indtil en af forældrene anmoder om at få ansvaret alene. De kan få en afgørelse om samvær, uanset om der er fælles forældremyndighed eller ej. Ministeren for familie- og forbrugeranliggender har i maj 2005 som omtalt ovenfor i afsnit 1.4 nedsat et udvalg, der bl.a. skal overveje, om der bør indføres adgang for domstolene til at bestemme, at forældre fortsat skal have fælles forældremyndighed over deres barn, selv om en af dem ønsker at få den fælles forældremyndighed bragt til ophør og at få forældremyndigheden over barnet alene, herunder om en sådan forældremyndighed kan virke i praksis. Hvis udvalget mener, at der bør indføres en sådan adgang, skal udvalget fremkomme med forslag til, hvordan forældrenes tvister om barnet kan løses. Det skal bl.a. overvejes, om myndighederne skal kunne træffe afgørelser om enkeltspørgsmål, f.eks. om hvor barnet skal bo, om samtykke til flytning med barnet til andre dele af landet eller til udlandet samt om skolegang, religiøse forhold eller fritidsaktiviteter.

Den **fortsatte forsørgelse** og de **fremtidige boligforhold** er den næste emnekreds. Om vilkåret om ægtefællebidrag henvises til gennemgangen nedenfor i afsnit 3.1. Forsørgelsesvinklen er i de tilfælde, hvor manden har en tjenestemandspension eller en kollektiv pensionsordning, videreført, hvis betingelserne i loven fra 1941 om bevarelse af enkepension efter en skilsmisse er opfyldt, se herom nedenfor i afsnit

⁶ § 2, nr. 3, og § 3, nr. 3, i lov nr. 461 af 7. juni 2001 om ændring af retsplejeloven og forskellige andre love (Ændringer som følge af børneloven m.v.).

3.2. Regler om børnebidrag findes i lov om børns forsørgelse. De har været genstand for reformovervejelser, idet Justitsministeriets Børnelovsudvalg i 2000 afgav betænkning nr. 1389 om børns forsørgelse. Reformarbejdet fortsætter i en arbejdsgruppe, se afsnit 1.4. Har ægtefællerne boet i en lejebolig eller en andelsbolig, skal der ved separationen eller skilsmissen som et vilkår tages stilling til, hvem skal fortsætte lejemålet, se herom nedenfor i afsnit 3.3. Har en bolig været en del af fællesejet, er spørgsmålet om, hvem der fremtidig skal eje den, en del af bodelingen, se herom fællesboskiftelovens § 70 a, stk. 2, nr. 1. Om tofamilieshuse gælder en særregel i ægteskabslovens § 55, stk. 2, hvorefter retten i tilfælde, hvor en lejlighed i en flerfamiliesejendom, der tilhører den enes bodel eller særeje, hidtil har tjent til familiens bolig, ved en separations- eller skilsmisshed kan pålægge ægtefællen at udleje lejligheden til den anden ægtefælle og kan fastsætte vilkår for lejemålet.

Den sidste emnekreds omfatter det væsentlige spørgsmål at bringe ægtefællernes **formuefællesskab** til **ophør** ved en lighed af bodelene. Der henvises herom til reglerne i loven om ægteskabets retsvirkninger fra 1925. Loven er bl.a. ændret i 1989, hvor mulighederne for at aftale forskellige former for særeje blev udvidet. Formue, der er gjort til skilsmisssæreje eller fuldstændigt særeje, indgår ikke i bodelingen. Er der aftalt en særejeordning, er der mulighed for at tilkende den ægtefælle, der stilles urimeligt ringe i økonomisk henseende ved separationen eller skilsmissen, et beløb efter ægteskabslovens § 56, se herom nedenfor i afsnit 3.4.

2.2. Processen

2.2.1. Generelt

Af særlig betydning for arbejdsgruppens overvejelser er, efter hvilke regler og af hvem sidespørgsmålene i forbindelse med separation og skilsmisse behandles. Kort beskrevet udstedes separations- og skilsmissebevillinger af de administrative statsamter, i fremtiden af statsforvaltningerne, hvilket forudsætter enighed om ægteskabets ophør og om en række af sidespørgsmålene, nemlig de såkaldte vilkår. Som også omtalt ovenfor i afsnit 2 omfatter vilkårene spørgsmålene om ægtefællebidragspligt, retten til at fortsætte lejemålet til en lejebolig, kompensationskrav efter lovens § 56 i særejeægteskaber samt spørgsmål om enkepension/overlevelsesrente, se nærmere nedenfor i afsnit 3.

Af tvisterne afgøres de fleste af domstolene. Dog afgøres uenighed om samvær, om størrelsen af ægtefællebidrag og om børnebidrag af statsamterne. Tvister om fællesbodelingen kan indbringes for skifteretten ved, at en af ægtefællerne efter reglerne i kapitel 6 i fællesboskifteloven anmoder om offentligt skifte. Enkelttvister om bodelingsspørgsmål er civile retssager, men de kan, hvis ægtefællerne er enige herom, indbringes særskilt for skifteretten, jf. fællesboskiftelovens § 76.

Fremgangsmåden ved separation og skilsmisse blev i 1970-erne generelt drøftet af Ægteskabsudvalget af 1969, som i 1977 afgav betænkning herom⁷. Blandt medlemmerne foreslog flertallet at henlægge alle sagerne – også om sidespørgsmålene – til domstolene, enten til de almindelige domstole eller til egentlige familieretter. Et mindretal gik derimod ind for at bevare den opdeltede kompetenceordning, i hvert fald i hovedtrækkene. Den politiske afgørelse om ægteskabssagernes fremtidige behandling blev truffet på grundlag af en redegørelse til Folketinget i 1980. Regeringen fandt, at statsamterne burde bevares altovervejende i deres hidtidige skikkelse og med de opgaver, lovgivningen havde henlagt til dem. Dette fik bred tilslutning⁸.

Senest har nærværende arbejdsgruppe i 2004 afgivet en redegørelse om en familieretlig strukturreform. På baggrund af arbejdsgruppens anbefalinger fremsatte ministeren for familie- og forbrugeranliggender i februar 2005 et lovforslag, hvori det blev foreslået, at alle sager om separation og skilsmisse eller om forældremyndighed skal begynde i statsforvaltningerne, som fra 2007 overtager de fleste af statsamternes nuværende opgaver, se afsnit 1.1 ovenfor. Dette lovforslag blev vedtaget den 24. juni 2005.

2.2.2. De enkelte kompetencer

Det er et karakteristisk, særegent træk i dansk skilsmisseret, at fire af de sidespørgsmål, der er omtalt i afsnit 2, er gjort til egentlige **vilkår**. Det indebærer, at de nødvendigvis skal afklares inden eller samtidig med⁹, der meddeles separation eller skilsmisse. Retsstillingen fremgår af lov om ægteskabs indgåelse og opløsning § 42, stk. 1, som affattet med virkning fra den 1. januar 2007. Her bestemmes, at statsforvaltningerne kun kan udstede bevilling til separation eller skilsmisse, hvis ægtefællerne er enige også om de vilkår, der er nævnt i lovens §§ 49 og 54-56. Samme grundsyn er overført til retssagerne, idet der ifølge fast praksis¹⁰ i separati-

⁷ Betænkning nr. 7/796/1977.

⁸ Se gennemgangen i Danielsen, Skilsmissesagen, 1989, s. 81-83.

⁹ Dette har hidtil været ”definitionen”. Se dog nedenfor i afsnit 4.1 om udskillelse af vilkår og senere pådømmelse.

¹⁰ Linda Nielsen og Jesper Vorstrup Rasmussen, Familieretten, 2001, s. 261.

ons- eller skilsmisdommen altid skal tages stilling til de nævnte vilkår. Vilkårene gennemgås udførligt nedenfor i afsnit 3 med overvejelser om hvert enkelt vilkårs fremtidige processuelle behandling.

Forældremyndigheds- og samværsspørgsmål har som nævnt siden en lovændring, der trådte i kraft den 1. januar 2002, været løsrevet fra separations- og skilsmisssagen, idet det ikke længere er et vilkår, at der tages stilling til forældremyndigheden. Tvister om forældremyndigheden afgøres af domstolene efter reglerne i retsplejelovens kap. 42, der har overskriften ”Sager om ægteskab og forældremyndighed”. Samværsspørgsmål afgøres som udgangspunkt altid af statsamterne, men der er som omtalt ovenfor i 2005 vedtaget en ændring af lov om forældremyndighed og samvær om, at hver af parterne under en sag om eneforældremyndighed kan kræve, at retten inddrager og afgør spørgsmålet om det fremtidige samvær¹¹.

Mens spørgsmålet om, hvorvidt der skal påhvile en ægtefælle **pligt til at betale bidrag** til den anden ægtefælle efter en separation og skilsmisse, som gennemgået nedenfor i afsnit 3.1, er gjort til et vilkår, træffes afgørelser om **bidragsstørrelsen** efterfølgende af statsamterne, der også træffer afgørelser om **børnebidrag**. Børne-lovsudvalget overvejede i betænkning nr. 1389 fra 2000 om børns forsørgelse kompetencespørgsmålet. Udvalget fandt, at kompetencen til at fastsætte børnebidrag som hidtil skulle tilkomme statsamterne med administrativ klageadgang. Der henvises til, at der var tale om et indarbejdet system med stor erfaring og ekspertise på området, som det ansås for formålstjenstligt at bevare. Der blev lagt vægt på, at spørgsmålet om børnebidrag fortsat kunne blive afgjort som en integreret del af separations-/skilsmisssagen – bl.a. i sammenhæng med fastsættelsen af størrelsen af ægtefællebidrag. Særligt af hensyn til sagsbehandlingstiden og omkostningerne herved afviste udvalget tanker om at indføre domstolsbehandling af børnebidrags-sager¹².

Spørgsmålet om de fremtidige **boligforhold** behandles af forskellige myndigheder og efter forskellige regler, afhængig af boligens karakter og ejerforholdene. Som nævnt er afgørelsen vedrørende leje- og andelsboliger et vilkår. Er boligen en ejerbolig og en del af fællesejet, må det under bodelingen afgøres, hvem der kan udtage den faste ejendom, jf. fællesboskiftelovens § 70 a. Supplerende kan det oplyses, at afgørelser efter lejelovens § 77 a om ugifte samboendes adgang til at overtage et lejemål hører under boligretten, jf. lejelovens § 107, stk. 1.

¹¹ Se Lov nr. 525 af 24. juni 2005, § 1, nr. 9 (§ 30 a., stk. 2).

¹² Betænkning nr. 1389/2000 om Børns forsørgelse, s. 55-56.

Blandt de økonomiske spørgsmål hører **fællesbodelingen** under skifteretten, idet hver af ægtefællerne, efter at separation eller skilsmisse er meddelt, kan anmode om offentligt skifte. Har parterne et skilsmissesæreje eller et fuldstændigt særeje, er der ikke noget at dele, men en ægtefælle har efter ægteskabslovens § 56 mulighed for under separations- eller skilsmissesagen at rejse krav om et beløb, hvis vedkommende ellers vil blive urimeligt ringe stillet. Spørgsmålet om fremgangsmåden ved separation eller skilsmisse i relation til fællesbodelingen er som nævnt ovenfor i afsnit 1.4 henlagt til Arvelovsudvalget, der bl.a. har fået til opgave at overveje en revision af reglerne om opløsning af formuefællesskabet mellem ægtefæller.

2.3. Gennemgående vilkår

Et yderligere tema er, om spørgsmålene skal afklares i forbindelse med en separation eller først ved en skilsmisse på grundlag af separationen. Hovedreglen er, at aftaler og afgørelser om vilkår skal træffes allerede på separationstidspunktet. Dermed skal de ikke tages op igen ved en efterfølgende skilsmisse. Det følger af ægteskabslovens § 45 om de såkaldte gennemgående vilkår, der fastlægger, at ”de vilkår, der er fastsat ved en dom til separation, afsagt her i landet, gælder også for tiden efter en skilsmisse, opnået på grundlag af separationen”. Baggrunden for bestemmelsen er navnlig hensynet til ægtefællernes mulighed for allerede ved separationen at kunne tilrettelægge deres tilværelse i tillid til, at vilkårene er lagt fast og så for tiden efter en senere skilsmisse¹³. Hertil kommer, at det har været muligt at forenkle myndighedernes behandling af den senere skilsmissesag på baggrund af separationen. Hovedreglen indebærer, at skilsmisser på grundlag af separation normalt kan meddeles efter en summarisk sagsbehandling og på skriftligt grundlag. Efter sin ordlyd gælder § 45 alene vilkår, der er fastlagt ved dom til separation, og således ikke ved bevillinger eller for så vidt angår økonomiske vilkår, der er aftalt i forbindelse med en separationsdom. Retsstillingen er dog i praksis den samme for aftalte vilkår¹⁴.

Der gælder en særregel om ægtefællebidrag, jf. ægteskabslovens § 45, 2. pkt., om såkaldte bidragsforbehold, idet der med hensyn til bidragspligten ved separationsdommen kan træffes anden bestemmelse end den, der følger af § 45, 1. pkt. Baggrunden for bestemmelsen er, at de fremtidige forhold kan være vanskelige at overskue allerede på separationstidspunktet. Er der ved separationen taget et såkaldt bidragsforbehold i dommen eller aftalen om bidrag, vil spørgsmålet under den senere

¹³ Danielsen, Ægteskabslovens kapitel 4 og 5, 1993, s. 95.

¹⁴ Danielsen, Ægteskabslovens kapitel 4 og 5, 1993, s. 98 f.

skilsmisssag antagelig blive taget op til helt ny afgørelse efter de almindelige principper i lovens § 50¹⁵.

Endvidere opstår spørgsmål efter enkepensionsloven først ved skilsmissten, idet pensionsretten bevares uanset separation, jf. ægteskabslovens § 54 og enkepensionslovens § 1, stk. 2. I realiteten er der imidlertid en sådan nær sammenhæng mellem enkepensionsretten og mandens bidragspligt, at spørgsmålet om enkepension næsten aldrig rejses særskilt og uafhængigt af bidragsspørgsmålet¹⁶.

2.4. De norske og svenske løsninger

I Norge reguleres omfanget af sagerne om opløsning af ægteskab af tvistemålslovens § 421, hvoraf fremgår:

”§ 421. I en ekteskaps sak kan også behandles

- a) spørsmål om bidrag
- b) spørsmål etter barneloven om felles barn og
- c) spørsmål etter ekteskapsloven med mindre det er begjært offentlig skifte.

Hvis ikke spørsmål som nevnt i første ledd bokstav a og b er trukket inn i saken, skal retten av eget tiltak undersøke om parterne er uenige om slike spørsmål og i tilfelle treffe avgjørelse i saken. Det gjelder likevel ikke hvis parterne er enige om å holde spørsmålet utenfor, eller den ene parten uteblir, og den møtende ønsker å holde spørsmålet utenfor, eller hvis en av parterne er bosatt utenfor riket.

Når spørsmål etter barneloven om felles barn trekkes inn i saken etter første ledd, får saksbehandlingsreglene i barneloven kap. 7 anvendelse for behandlingen av disse spørsmålene.

Ellers kan en ekteskaps sak ikke forenes med tvistemål om andre rettsforhold.”

Den norske ordning er uttryk for en anden tankegang end den danske derved, at der ikke er tale om pligtmæssig stillingtagen til vilkårene for separationen eller skilsmissten. De forskellige spørgsmål, herunder bl.a. spørgsmålet om ægtefællebidrag, holdes ude fra separations- eller skilsmisssagen, hvis ægtefællerne er enige om det, eller hvis den ene part udebliver, og den, der møder op, ønsker et givet spørgsmål holdt ude fra ægteskabssagen¹⁷. Samme ordning gør sig gældende under den administrative sagsbehandling hos Fylkesmannen.

Den svenske Äktenskapsbalk innehåller i kapitel 14 om ”Äktenskapsmål och mål om underhåll” bl.a. følgende:

¹⁵ Danielsen, Ægteskabslovens kapitel 4 og 5, 1993, s. 97.

¹⁶ Danielsen, Ægteskabslovens kapitel 4 og 5, 1993, s. 95.

¹⁷ Se også Danielsen, Skilsmisssagen, 1989, s. 504 ff.

”5 § I mål om äktenskapsskillnad får domstolen pröva frågor om underhållsbidrag, vårdnad om barn, barns boende, umgänge med barn, rätt att bo kvar i makarnas gemensamma bostad till dess att bodelning sker och förbud att besöka varandra. Yrkanden i sådana frågor framställs i den ansökan genom vilken talan om äktenskapsskillnad väcks. Har sådan talan redan väckts, får yrkandena framställas muntligen inför domstolen eller skriftligen utan särskild stämning.

I målet får även prövas frågan om förordnande av bodelningsförrättare.”

Også den svenske ordning adskiller sig således väsentligt fra den danske pligtmæssige ordning.

3. De fire vilkår

Som nævnt i afsnit 2 er visse af skilsmisens sidespørgsmål gjort til egentlige vilkår. Det drejer sig om: 1) ægtefællebidragspligt, 2) hvem af ægtefællerne, der kan fortsætte lejemålet af en eventuel fælles lejebolig, 3) kompensationskrav efter ægteskabslovens § 56 i særejeægteskaber samt 4) enkepension/overlevelsesrente.

Arbejdsgruppen har overvejet vilkårenes processuelle fremtid. Ændrede samfundsforhold og den strukturelle nyordning på det familieretlige område, der gennemføres som led i kommunalreformen¹⁸, gør det rimeligt at overveje, om den gældende retstilstand fortsat er hensigtsmæssig. De emner, der som vilkår i dag pligtmæssigt skal tages op i forbindelse med separation/skilsmisse – efter at dette ikke længere er tilfældet for forældremyndigheden – er mere eller mindre af økonomisk karakter og dermed i høj grad underlagt parternes rådighed. Det vigtige spørgsmål om delingen af fællesboet er ikke gjort til et vilkår. Ægtefællebidragene, i praksis hustrubidragene, er stærkt på retur. Fremtiden for enkepensionsloven af 1941 er under overvejelse i Ægtefællepensionsudvalget. Endelig kan det konstateres, at den gældende ordning med pligtmæssig stillingtagen til vilkår i nogle tilfælde kan forsinke ægteskabets opløsning, når henses til, at separations- og skilsmissebetingelserne er blevet meget enkle og til, at påstande om frifindelse for separation og skilsmisse så vidt vides er yderst sjældne.

Det mest radikale vil være at følge det norske eksempel og ophæve pligten til at tage stilling til de vilkår, der er nævnt i ægteskabslovens § 42. Dette ville indebære, at spørgsmålet om ægtefællebidrag kunne rejses senere under en særskilt retssag herom, idet passivitetssynspunkter dog kunne få indflydelse på det materielle resultat. Det samme ville være tilfældet med hensyn til fortsættelse af lejemål. Under

¹⁸ Lov nr. 525 af 24. juni 2005.

arbejdet i slutningen af 1960-erne med en ny lov om ægteskabets retsvirkninger¹⁹ var man indstillet på at overføre ”urimeligt ringe”-reglen i ægteskabslovens § 56 til retsvirkningsloven, fordi der kan opstå situationer, hvor behandlingen forsinker skilsmisssagen meget, f.eks. hvis der er tvivl om en ægtepagts gyldighed, om hvorvidt særeje er i sameje eller om særejets afgrænsning. En ny retsvirkningslov blev imidlertid ikke gennemført. En ophævelse af pligten til at tage stilling til vilkårene ville betyde, at der så godt som altid kunne meddeles separationsbevilling. En part kunne således anmode statsforvaltningen om separation, hvorefter statsforvaltningen gjorde modparten bekendt hermed. Det er da også den norske erfaring.

En mellemløsning vil være at give adgang til at opsplitte sagen eller ”en opblødning af sammenkædningen mellem separations- eller skilsmissspørgsmålet og den pligtmæssige stillingtagen til vilkårene”, som det beskrives i arbejdsgruppens første redegørelse afsnit 4.8. Her nævnes som en mulighed, at ”statsforvaltningerne i en bevilling altid meddeler den separation, der jo er ensidigt krav på efter loven, og en skilsmisse, hvis betingelserne ikke er bestridt, samt de vilkår, der er enighed om, hvorefter resten, tvisterne og kun dem, indbringes for retten til afgørelse”. Der henvises tillige til betænkning 3 fra ægteskabsudvalget af 1969²⁰, hvor det i forbindelse med overvejelser om bosodringsinstituttet anføres, at forudsætningen for ophævelse heraf er, at der skabes ”adgang for en ægtefælle til ensidigt at kræve separation og formentlig også, at der skabes mulighed for forlodsafgørelse af, hvorvidt der skal meddeles separation eller skilsmisse, således at spørgsmål om vilkårene evt. udskydes til senere afgørelse”.

Den tredje løsningsmodel vil være individuelt at overveje berettigelsen af, at de enkelte spørgsmål, opregnet i ægteskabslovens § 42, har karakter af vilkår. Dette vil indebære en individuelt betonet afvejning af, hvad der i fremtiden skal være enighed om, før ægtefæller kan få separation eller skilsmisse og om, hvad domstolene pligtmæssigt skal tage stilling til under en separations- eller skilsmisssag.

I det følgende foretages med udgangspunkt i den tredje model individuelle overvejelser for de enkelte vilkår, som er gældende i dag. Mellemløsningen nævnt ovenfor overvejes nedenfor i afsnit 4.1.

3.1. Ægtefællebidrag

¹⁹ Betænkning nr. 3/415/1966 om ægteskabets retsvirkninger.

²⁰ Betænkning nr. 3/716/1974 om formueordningen, s. 43-44.

3.1.1. Gældende ret

Reglerne om ægtefællebidrag efter separation og skilsmisse fremgår af ægteskabslovens §§ 49-53, der indeholder følgende:

”§ 49. I forbindelse med separation eller skilsmisse træffes der bestemmelse om, hvorvidt der skal påhvile en ægtefælle pligt til at yde bidrag til den andens underhold.

§ 50. Indgår ægtefællerne ikke selv aftale herom, afgør retten spørgsmålet om bidragspligt, herunder spørgsmålet om pligtens varighed, medens statsamtet fastsætter bidragets størrelse. Medmindre der foreligger særlige omstændigheder, kan retten kun pålægge en ægtefælle bidragspligt for et bestemt tidsrum, der ikke kan overstige 10 år.

Stk. 2. Afgørelser efter stk. 1 træffes under hensyn til, i hvilket omfang den, der ønsker bidrag, selv kan skaffe sig et efter sine livsvilkår tilstrækkeligt underhold, og hvorvidt den anden part efter sine økonomiske forhold og de øvrige omstændigheder formår at udrede bidrag. Endvidere tages der hensyn til ægteskabets varighed. Der kan tillige tages hensyn til, om den, der ønsker bidrag, har behov for støtte til uddannelse eller lignende.

§ 51. Bidragspligt bortfalder, når den berettigede indgår nyt ægteskab, eller en af ægtefællerne afgår ved døden.

§ 52. En af ægtefællerne truffet aftale om bidragspligten eller om bidragets størrelse kan ændres ved dom, såfremt det på grund af væsentligt forandrede forhold vil være urimeligt at opretholde aftalen.

§ 53. En ved dom truffet afgørelse om ægtefællernes bidragspligt kan ændres ved en ny dom, såfremt væsentligt forandrede forhold og særlige grunde i øvrigt taler herfor.

Stk. 2. En af statsamtet truffet afgørelse om bidragets størrelse kan ændres af statsamtet, såfremt omstændighederne taler derfor.”

Det fremgår af ægteskabsloven § 49, at der ved separation eller skilsmisse skal tages stilling til, om der fremover skal påhvile en ægtefælle pligt til at bidrage til den andens underhold. Ægtefællebidragspligten er dermed gjort til vilkår, og det skal tillige afklares, om bidragspligten skal gælde efter en senere skilsmisse eller alene for separationstiden, jf. lovens § 45. I praksis indgår ægtefæller normalt aftale om bidragspligten – oftest i form af et afkald på bidrag²¹. Bidragsaftaler omfatter i reglen alene pligten til at betale bidrag, mens bidragets størrelse fastsættes senere ved statsamtets mellemkomst. Ændringsmuligheden ved aftaler om bidragsstørrelsen er ret snæver, jf. § 52, der er omtalt nedenfor. Det ses dog, at ægtefæller indgår bidragsaftaler, der også omfatter bidragets størrelse, for at bevare hustruens ret til enkepension, se nærmere herom i afsnit 3.2 nedenfor.

²¹ Danielsen, Ægteskabslovens kapitel 4 og 5, 1993, s. 111.

Ægteskabslovens § 50 omhandler både bidragspligten og bidragsstørrelsen. Efter § 50, stk. 1, 1. pkt., har retten den saglige kompetence til at træffe afgørelse om bidragspligten, herunder dens tidsmæssige varighed, mens statsamtet – hvis der påhviler bidragspligt – fastsætter bidragets størrelse. Den pligtmæssige stillingtagen gælder kun bidragspligten, men ikke størrelsen, der kan fastsættes efterfølgende.

Indgår ægtefællerne ikke selv en aftale om bidragspligten, hører spørgsmålet som nævnt under domstolene. Bevisførelsen i disse sager indskrænkes normalt til partsforklaringer i retten, herunder om deres arbejdsmæssige forhold under ægteskabet og aktuelt, deres fremtidsudsigter, eventuelt dårlige helbredsforhold m.v.²² Det væsentligste moment i afgørelserne er, om en af ægtefællerne må anses for at have behov for bidrag. Under den senere administrative behandling i statsamtet af bidragets størrelse lægges der efter praksis især vægt på parternes indtægter. Deres udgifter har i almindelighed ikke stor betydning. Der tages dog hensyn til den bidragspligtiges udgifter til forsørgelse af egne børn. Bidraget fastsættes normalt til et beløb svarende til en femtedel af forskellen mellem parternes indtægter. En ægtefælles samlede underholdsforpligtelser vil dog normalt ikke kunne overstige en tredjedel af den pågældendes indtægt.

Som nævnt er det af afgørende betydning, om en af ægtefællerne må anses for at have behov for bidrag. I 2005 fastsættes der efter administrativ praksis som udgangspunkt ikke bidrag, hvis den bidragsberettigede har en samlet indtægt inklusive bidraget på mellem ca. 210.000 kr. og ca. 250.000 kr. årligt. Baggrunden for dette er, at den bidragsberettigede ikke kan siges at have behov for bidrag, når vedkommende har en indtægt af denne størrelse. Derudover kræves det, at den, der skal betale bidrag, har evne hertil. I administrativ praksis udvises tilbageholdenhed med at fastsætte ægtefællebidrag, når den bidragspligtiges indtægt før skat og arbejdsmarkedsbidrag er mindre end ca. 17.500 kr. om måneden (2005-niveau), mens der fastsættes mindre bidrag end normalt, hvis den bidragspligtiges indtægt er mellem ca. 17.500 kr. og ca. 19.500 kr. om måneden.

Ifølge ægteskabslovens § 52 kan en af ægtefællerne indgået aftale om bidragspligten eller om bidragets størrelse kun ændres ved dom, hvis det på grund af væsentligt forandrede forhold vil være urimeligt at opretholde aftalen.

Af § 53, stk. 1, fremgår, at en domstolsafgørelse om ægtefællernes bidragspligt kan ændres ved en ny dom, hvis væsentligt forandrede forhold og særlige grunde i øvrigt taler for det. Derimod kan statsamtet efter § 53, stk. 2, ændre en tidligere

²² Danielsen, Ægteskabslovens kapitel 4 og 5, 1993, s.114.

afgørelse om bidragets størrelse, hvis omstændighederne taler for det, herunder fastsætte bidraget til 0 kr.

Under ægteskabet har ægtefællerne pligt til at forsørge hinanden, jf. § 2 i lov om ægteskabets retsvirkninger. Såfremt en ægtefælle under ægteskabet misligholder sin forsørgelsespligt over for den anden ægtefælle, men efter at ægtefællerne har ophevet samlivet, kan denne af statsamtet pålægges at betale bidrag til den anden ægtefælle, jf. retsvirkningslovens § 6, jf. § 8. Et sådant bidrag bortfalder automatisk for fremtiden ved separation eller skilsmisse, hvorfor der må indgives en ny ansøgning til statsamtet om fastsættelse af bidraget, hvis der efter separationen eller skilsmissen gælder en sådan pligt. Der har i praksis været rejst spørgsmål om hjemlen til at fastsætte ægtefællebidrag i perioden mellem en byretsdom til separation eller skilsmisse og en landsretsdom. Se nærmere herom i de specielle bemærkninger til lovudkastets § 4, nr. 1.

Ægteskabsudvalget af 1969 vurderede vilkårene for separation og skilsmisse, herunder reglerne om ægtefællebidrag, i en betænkning fra 1974²³.

3.1.2. Arbejdsgruppens overvejelser

Efter arbejdsgruppens opfattelse har vilkåret om eventuel pligt til at betale ægtefællebidrag efter sin karakter nær sammenhæng – også tidsmæssigt – med afklaringen af separations- og skilsmissspørgsmålet, og bør derfor bestå som et sidespørgsmål, der skal tages stilling til i forbindelse med separation eller skilsmisse. Arbejdsgruppen har dog overvejet, hvordan kravet om stillingtagen skal tilrettelægges i fremtiden, og forskellige modeller – navnlig af processuel karakter – har været overvejet.

Arbejdsgruppen har diskuteret to modeller: En mulighed vil være at fastholde den gældende ordning, hvorefter bidragspligten har karakter af vilkår med den virkning, at hele separations- eller skilsmisssagen sendes til retten til afgørelse, hvis parterne ikke kan blive enige om dette spørgsmål. Alternativt kan der etableres en ordning, hvorefter selve separationen eller skilsmissen kan meddeles administrativt med samtidig særskilt oversendelse til retten af vilkåret om bidragspligten.

Efter arbejdsgruppens opfattelse harmonerer det dårligt med hovedsigtet med den strukturelle nyordning, som er foreslået i arbejdsgruppens redegørelse fra november 2004, at fastholde den gældende ordning uændret. På den anden side er det væsent-

²³ Betænkning nr. 4/719/1974.

ligt, at der holdes ”snor i” spørgsmålet om bidragspligt, idet der altid skal indgås en aftale eller afsiges en dom om bidragspligten, når ægtefællerne separeres eller skilles. Efter arbejdsgruppens opfattelse tilgodeser modellen, hvorefter selve separationen eller skilsmissen kan meddeles administrativt med samtidig særskilt oversendelse til retten af vilkåret om bidragspligten, bedst disse modsatrettede hensyn. Det foreslås derfor, at der etableres en ordning, hvor selve separationen eller skilsmissen kan meddeles administrativt, mens spørgsmålet om bidragspligten i tilfælde af uenighed kan udskydes til senere pådømmelse, se § 1, nr. 4, i lovudkastet og afsnit 4.1 nedenfor. Det er afgørende, at spørgsmålet om bidragspligt oversendes til retten samtidig med, at separationen eller skilsmissen meddeles, så unødigt forsinkelse af sagen undgås. Bevillingen kan dog først gives, når forligsbestræbelserne i statsforvaltningen, herunder ved vejledning og mægling, er afsluttet, jf. de øvrige bestemmelser i ægteskabslovens § 43 (efter den 1. januar 2007).

Et eventuelt midlertidigt bidrag, jf. retsvirkningslovens § 6, foreslås – som i dag – at kunne fortsætte, indtil der foreligger en endelig afgørelse om bidragspligten, hvilket er præciseret ved en tilføjelse til retsvirkningslovens § 6, se lovudkastets § 4, nr. 1.

3.1.3. Særligt om bidragsforbehold

Efter ægteskabslovens § 45 er udgangspunktet som nævnt i afsnit 2.3 ovenfor om de såkaldte gennemgående vilkår, at de vilkår, der er opregnet i ægteskabslovens § 42, og som er afklaret ved separationen, som hovedregel også gælder for tiden efter en skilsmisse meddelt på grundlag af separation. Det indebærer, at det har været muligt at forenkle behandlingen af sådanne skilsmissesager, se § 42, stk. 2, som affattet i arbejdsgruppens redegørelse fra november 2004 og vedtaget ved lov nr. 525 af 24. juni 2005. § 45 har følgende ordlyd:

”§ 45. De vilkår, der er fastsat ved en dom til separation, afsagt her i landet, gælder også for tiden efter en skilsmisse, opnået på grundlag af separationen. Med hensyn til bidragspligt kan der dog ved separationsdommen træffes anden bestemmelse.”

I realiteten omhandler § 45 i praksis hovedsagelig pligten til at betale ægtefællebidrag. Herom anføres i ægteskabslovens § 45, 2. pkt., om såkaldte bidragsforbehold, at det med hensyn til bidragspligten i separationsdommen kan bestemmes, at en afgørelse om bidragspligt over for den anden ægtefælle, jf. § 50, kun skal gælde for separationstiden. Baggrunden er navnlig, at de fremtidige forhold kan være vanske-

lige at overskue allerede ved separationen²⁴. F.eks. i tilfælde, hvor der vil blive tale om et tidsbegrænset bidrag, vil det efter omstændighederne kunne være mest hensigtsmæssigt at vente med at fastlægge bidragsperioden til skilsmissetidspunktet, hvor det på baggrund af oplysninger om, hvordan den bidragsberettigede har klaret sig økonomisk i separationstiden, lettere vil kunne overskues, for hvor lang en periode den pågældende har behov for bidrag.

Det er også muligt i en separationsbevilling at indgå en bidragsaftale, som kun skal gælde i separationstiden, hvorefter spørgsmålet skal tages op igen ved en eventuel senere skilsmisse.

Det sker antagelig ikke helt sjældent, at der tages et bidragsforbehold. Der foreligger ikke nyere statistiske oplysninger herom, men ældre tal viser, at der tidligere blev taget sådant forbehold i ca. 10 % af sagerne. Det kunne overvejes, om udviklingen på bidragsområdet har medført, at der ikke er behov for en særregel om, at spørgsmålet om ægtefællebidragspligt skal kunne tages op igen ved en senere skilsmisse. De allerfleste bidrag er antagelig begrænsede til et kortere tidsrum, og her har et forbehold næppe betydning.

Efter en regelforenkling på det familieretlige område i 2004²⁵, hvor ægteskabslovens § 42 blev ændret, kan der meddeles skilsmisse ved bevilling på grundlag af separation uden udtrykkeligt samtykke fra den anden part, når der ved separationen er taget stilling til alle vilkår for skilsmissen. Dette forudsætter, at alle vilkår er gennemgående, og dermed at der ikke er taget bidragsforbehold efter § 45, 2. pkt.²⁶.

Efter en samlet bedømmelse har arbejdsgruppen ikke fundet grundlag for at foreslå § 45, 2. pkt. ophævet. Det er navnlig tillagt vægt, at bestemmelsen fortsat kan have en betydning i praksis for en mindre gruppe ægtefæller, f.eks. i konfliktdæmpende øjemed og med henblik på at opnå et bedre grundlag for afklaring af den eventuelt fremtidige bidragsforpligtelse.

3.2. Enkepension

²⁴ Om en analyse af gennemgående vilkår, om aftalte vilkår og af § 42, stk. 2, 2. pkt., se kommentaren til ægteskabslovens kapitel 4-5, 1993, s. 96-100. Om retspolitiske overvejelser, se Danielsen, Skilsmissesagen, 1989, s. 581 samt s. 585-586.

²⁵ Lov nr. 446 af 9. juni 2004.

²⁶ Se nærmere Familiestyrelsens vejledning af maj 2005 om behandling af separations- og skilsmissesager.

3.2.1. Gældende ret

Ifølge ægteskabslovens § 54 gælder lovgivningens særlige regler om ægtefællepension efter skilsmisse. Der henvises herved til enkepensionsloven fra 1941²⁷.

Ifølge ægteskabslovens § 42, stk. 1, som affattet med virkning fra den 1. januar 2007,²⁸ kan bevilling til separation og skilsmisse kun meddeles, hvis ægtefællerne er "enige om vilkårene, jf. §§ 49 og 54-56." § 54 fandtes ikke i den tidligere ægteskabslov, men blev indført i 1969²⁹. Den svarede til § 57 i ægteskabsudvalgets lovudkast. Af bemærkningerne hertil fremgår i udvalgets betænkning:

"§ 57 er en ny bestemmelse, der anfører, at der med hensyn til enkepension gælder de i lovgivningen herom indeholdte regler. Bestemmelsen er i sig selv betydningsløs, men den er indsat af oplysningsgrunde og for at angive, at enkepensionsspørgsmålet er et vigtigt spørgsmål, som der skal tages stilling til i skilsmissesager både i bevillings- og domstoltilfældene.

Om en hustru har ret til enkepension, må afhænge af de derom gældende materielle regler, der ligger til grund for mandens pensionsretlige status. Hvordan hustruens stilling skal være efter en skilsmisse, må derimod afgøres i overensstemmelse med reglerne i lov nr. 102 af 14. marts 1941 om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse."

Sammen med ægteskabslovforslaget behandlede Folketinget også en ændring af enkepensionsloven. Af bilag 2 til udvalgsbetænkningen³⁰ fremgår bl.a., at der i enkelttilfælde kan være behov for, at hustruen ved skilsmissen kan give afkald på retten til enkepension. Det gælder f.eks. i tilfælde, hvor hun selv er pensionsberettiget, eller hvor afkaldet er et led i en større aftale med ægtefællerne om formueforholdene og underholdspligten ved ægteskabets opløsning. På baggrund heraf fik reglerne i § 2, stk. 1 og 2, i enkepensionsloven den nugældende formulering. Om den nærmere begrundelse herfor er i bilag 2 bl.a. anført følgende:

"Under hensyn til de interesser, der således i enkelttilfælde kan være knyttet til muligheden for, at hustruen ved skilsmissen kan give afkald på retten til enkepension, er der mellem lønnings- og pensionsministeriet og justitsministeriet enighed om, at denne adgang bør bevares.

Medens man herefter finder, at adgangen til at give sådant afkald bør oprettholdes som led i bestemmelserne om fraskilte hustruers pensionsretlige stilling, er man samtidig af den opfattelse, at der ved en ændret affattelse af de gældende lovregler vil kunne indføres bestemmelse om, at enkepensionsspørgsmålet alene kræves omtalt i bevillingen eller dommen, såfremt der ifølge aftale mel-

²⁷ Lov nr. 102 af 14. marts 1941 om bevarelse af enkepensionsret ved separation eller skilsmisse med senere ændringer.

²⁸ Lov nr. 525 af 24. juni 2005.

²⁹ Lov nr. 256 fra 1969, der bygger på betænkning nr. 369/1964 (betænkning II fra Justitsministeriets ægteskabsudvalg om ægteskabs indgåelse og opløsning samt forældremyndighed og samkvemsret).

³⁰ FT 1968-69 B, sp.1885.

lem ægtefællerne ikke skal tilkomme hustruen enkepension, uanset at hun efter lovens almindelige regel ville være berettiget hertil.

En sådan ordning vil betyde en vis ekspeditions­mæssig lettelse for domstole­ne under behandlingen af skilsmis­sesager.

Det bemærkes herved, at en lovmæssig ordning efter de her skitserede ret­ningslinjer ikke findes at ville medføre nogen ændring i realiteten af fraskilte hustruers enkepensionsretlige stilling efter de nugældende regler. I forbindelse med eventuel omformulering af de omhandlede regler forudsættes det, at der fremdeles i loven om bevarelse af enkepensionsret samt i lønnings- og pensi­onsloven indgår bestemmelse om, at den fraskilte hustru skal anmelde sit krav på enkepension over for den myndighed eller institution, der skal udrede pen­sionen.”

Enkepensionsloven omfatter som udgangspunkt kollektive pensionsordninger, dvs. ordninger, hvor pensionsbidragenes størrelse og betaling er uafhængig af, om pen­sionstageren er gift eller ugift³¹. Efter loven drejer det sig om tjenestemandspensi­oner, ATP-indbetalinger inden den 1. januar 2002, de fleste pensionskasseordninger samt en del forsikringsordninger. Tjenestemandspensioner og ATP-ordningen inde­holder altid enkepension. For pensionskasse- og forsikringsordningerne afhænger det af vedtægterne m.v., om de indeholder enkepension.

I enkepensionsloven bestemmes bl.a.:

”§ 1. Denne lov omfatter tjenestemænd og andre, hvem en enkepensionsord­ning er sikret som led i deres tjenesteforhold.

Stk. 2. Retten til enkepension berøres ikke af, at separation imellem ægtefæl­lerne har fundet sted.

Stk. 3. Såfremt enkepension er sikret ved overlevelsere­nte, bestemmes det ved bevillingen eller dommen, hvorvidt forsikringen skal overgå til den fraskil­te hustrus fri rådighed.

Stk. 4. Er enkepensionsordningen derimod kollektiv, kommer nedenstående regler til anvendelse.

§ 2. Når ægteskabet efter at have bestået i mindst 5 år opløses ved skilsmis­se, og der efter skilsmis­sen skal påhvile manden pligt til at yde bidrag til hu­struens underhold, bevarer hun sin ret til enkepension. Ægtefællerne kan dog aftale, at hustruen ikke skal bevare sin pensionsret, hvilket da skal fremgå af dommen eller bevillingen. Hustruens ret berøres ikke af, at der ved aftale eller i medfør af §§ 52-53 i lov om ægteskabs indgåelse og opløsning sker ændringer af aftale eller afgang eller om bidragspligt eller bidragets størrelse.

Stk. 2. Såfremt mandens pligt til at yde bidrag til hustruens underhold er tidsbegrænset, er hustruen kun berettiget til at oppebære enkepension i samme tidsrum.

...

Stk. 8. Så længe den fraskilte hustrus ret til enkepension ikke er anmeldt over for den myndighed eller institution, der skal udrede pensionen, kan denne med frigørende virkning udbetales til enken. Endvidere kan i så tilfælde den godtgørelse eller tilbagekøbsværdi, som betinges af mandens udtræden af pen­

³¹ Betænkning nr. 1293/1995 om fraskiltes pensionsret, s. 29 f.

sionsordningen uden ret til pension, med frigørende virkning udbetales til manden.”

Enkepensionsloven omfatter først og fremmest enkepension efter mandlige tjenstemandsansatte og andre mænd, der som led i deres ansættelsesforhold er omfattet af en kollektiv pensionsordning, jf. lovens § 1, stk. 1. Enkepensionsloven gælder således kun for hustruen, og manden har ikke ret til enkemandspension efter loven. Ifølge mange pensionskassers vedtægter kan manden dog bevare retten til enkemandspension under samme betingelser som fastsat i enkepensionsloven. Retten til enkepension berøres ikke af en separation.

Efter loven har den fraskilte hustru kun ret til enkepension efter manden, hvis ægteskabet har varet mindst 5 år inklusiv en eventuel separationsperiode. Enkepensionen omfatter også godtgørelse eller tilbagekøbsværdien ved mandens udtræden af pensionsordningen uden pension. Herudover er det en betingelse, at manden efter skilsmissen har pligt til at betale bidrag til hustruen, jf. lovens § 2, stk. 1, 1. pkt. Såfremt bidragspligten er tidsbegrænset, bortfalder retten til at oppebære enkepension samtidig med bidragspligten, jf. lovens § 2, stk. 2.

Det er ikke en betingelse for at bevare retten til enkepension, at der konkret er fastsat eller aftalt et ægtefællebidrag. Det er nok, at der er bidragspligt.

Hvis ægtefællerne aftaler bidragets størrelse, gælder følgende retningslinier:

- Hvis størrelsen af bidraget kan ændres af statsamtet, bevares retten til enkepension.
- Hvis størrelsen af bidraget ikke kan ændres af statsamtet, er det en betingelse for at bevare retten til enkepension, at bidraget er så stort, at det indebærer en reel bidragsforpligtelse for manden. Personalestyrelsen fastsætter størrelsen af det minimumsbidrag, der mindst skal være aftalt, for at hustruen kan bevare retten til enkepension. Pr. 1. januar 2005 var dette 800 kr. om måneden. Størrelsen af dette bidrag reguleres indimellem.

For at sikre retten til enkepension m.v. skal den fraskilte hustru kontakte pensionsinstituttet og få registreret retten hertil. Denne vil normalt kunne dokumenteres ved en kopi af skilsmissebevillingen eller dommen, hvoraf vilkåret om bidragspligt fremgår.

Hustruen kan give afkald på enkepension efter skilsmisse. I så fald udbetales der ingen enkepension efter manden til hende. Er han blevet gift igen, har den nye hu-

stru ret til hele pensionen. En sådan aftale om afkald skal fremgå af dommen eller bevillingen, jf. lovens § 2, stk. 1, 2. pkt.³² Det fremgår derimod ikke udtrykkeligt af bevillingen eller dommen, at hustruen har bevaret retten til enkepension, idet en sådan ret, jf. ovenfor, normalt vil blive dokumenteret gennem vilkår om bidragspligt.

Således som enkepensionsloven er formuleret, hvorefter den fraskilte hustrus ret til enkepension efter en kollektiv pensionsordning er knyttet til vilkåret om bidragspligt, jf. lovens § 1, stk. 4 og § 2, anses retten til enkepension i disse tilfælde ikke for et vilkår, der selvstændigt skal tages stilling til ved skilsmissen. Det er heller ikke et vilkår for skilsmissen, at der tages stilling til, om hustruen giver afkald på retten til en eventuel enkepension efter lovens § 2, stk. 1, 2. pkt. Selv om der ikke er taget stilling til dette, er det således muligt at meddele bevilling til skilsmisse uden udtrykkeligt samtykke³³.

Ud over de kollektive pensionsordninger regulerer enkepensionsloven også de særlige tilfælde, hvor enkepension er sikret ved **overlevelsesrente**, jf. § 1, stk. 3. En sådan ordning er i modsætning til de kollektive pensionsordninger individuel og derfor knyttet til den specifikke hustru. Overlevelsesrenten giver den fraskilte hustru ret til en løbende ydelse, som påbegyndes udbetalt ved mandens død og fortsætter, indtil hustruen dør. For disse ordninger gælder, at der i forbindelse med skilsmissen skal tages stilling til, om overlevelsesrenten skal overgå til den fraskilte hustrus frie rådighed. Hvis overlevelsesrenten overgår til hustruens frie rådighed, indebærer det, at en del af forsikringen bliver udskilt til hustruen. Hendes enkepensionsret er dog fortsat betinget af, at manden dør før hende. Der er ikke i loven fastsat regler om, hvornår hustruen skal have ret til overlevelsesrente. Der er f.eks. ikke noget krav om, at ægteskabet skal have bestået i 5 år, og at manden skal være pålagt bidragspligt. Det er ikke nødvendigt at tage stilling til spørgsmålet om bevarelse af retten til overlevelsesrente ved separation, men det kan være praktisk at tage spørgsmålet op allerede på dette tidspunkt³⁴.

Bestemmelserne i ægteskabslovens § 42, stk. 2, jf. § 54, sammenholdt med enkepensionslovens § 1, stk. 3, indebærer, at der ved skilsmisse som et vilkår skal tages stilling til, om hustruens eventuelle ret til enkepension sikret ved overlevelsesrente skal overgå til hustruens frie rådighed.

³² Se Familiestyrelsens vejledning af maj 2005 om behandling af separations- og skilsmissegænger.

³³ Se Familiestyrelsens vejledning af maj 2005 om skilsmisse og separation.

³⁴ Se Familiestyrelsens vejledning af maj 2005 om skilsmisse og separation.

Manglende viden om indholdet af en konkret pensionsordning medfører i en række tilfælde, at ægtefæller, der skal separeres, aftaler, at vilkåret om bidragspligt kun skal gælde for separationsperioden. De indgår så senere i forbindelse med skilsmis- sen en ny aftale om bidragspligten i lyset af indholdet af deres pensionsordninger.

3.2.2. Arbejdsgruppens overvejelser

Indledningsvis bemærkes, at Ægtefællepensionsudvalget som en del af sit kommis- sorium bl.a. har til opgave at overveje behovet for en særlig lovmæssig regulering af pensioner og forsikringsrettigheders behandling på skifte i forbindelse med sepa- ration og skilsmisse, jf. ovenfor i afsnit 1.4.

Arbejdsgruppen finder, at vilkårsreglen om, at der ved skilsmisse skal tages stilling til de specielle situationer, hvor en individuel ret til enkepension er sikret ved overlevelsesrente, er uhensigtsmæssig. Samtidig giver den anledning til usikkerhed og mange misforståelser. Der er alene tale om en formel bestemmelse, og der findes ikke i enkepensionsloven – i modsætning til for de kollektive enkepensionsordnin- ger – nogen materiel regel om, hvornår den fraskilte hustru skal sikres retten til en sådan pension. Ved uenighed må domstolene derfor afgøre spørgsmålet ud fra friere overvejelser, hvor hustruens alder og ægteskabets varighed vil kunne spille ind. Vilket har derfor mere karakter af en ordensforskrift, der i øvrigt kun regulerer et fåtal af disse pensionsordninger. Bestemmelsen omfatter f.eks. ikke enkemandspen- sionsret sikret ved overlevelsesrente og heller ikke overlevelsesrente, der er sikret en part i et registreret partnerskab. I sådanne tilfælde må spørgsmålet om overle- velsesrente afgøres under en særskilt retssag, eller parterne må indgå en aftale her- om, eventuelt lade overlevelsesrenten indgå i bodelingen, jf. § 15, stk. 2, i lov om ægteskabets retsvirkninger. Tilsvarende gælder, hvor der er tale om en overlevel- sesrente, der ikke er led i et tjenesteforhold. I disse tilfælde afgøres spørgsmålet i overensstemmelse med forsikringsaftalens indhold og reglerne om begunstiggelse. Den foreslåede ændring, hvorefter stillingtagen til overlevelsesrente ikke længere er et vilkår, medfører ændring af enkepensionslovens § 1, stk. 3, se lovudkastets § 2, nr. 1, samt konsekvensændring af ægteskabslovens §§ 39 og 42, se lovudkastets § 1, nr. 1-3.

Da afkald på retten til enkepension eller aftale om enkepension sikret ved overle- velsesrente kan være et led i en mere omfattende bodelingsordning, foreslår ar- bejdsgruppen, at den gældende ordning med pligtmæssig notering i bevillingen el- ler dommen udgår. Derimod må en evt. dom eller aftale om overlevelsesrente og afkald på enkepension som hidtil anmeldes over for den pensionsmyndighed eller

institut, der skal udrede pensionen. Det påhviler også i dag parterne selv at foretage en sådan anmeldelse Dette vil kunne foregå på samme måde, som hvis der skal ske anmeldelse af selve pensionsretten, jf. enkepensionslovens § 2, stk. 8, forudsætningsvis³⁵. Enkepensionslovens § 2, stk. 1, 2. pkt., foreslås ændret i overensstemmelse hermed, se lovudkastets § 2, nr. 2.

Arbejdsgruppen foreslår, at ægteskabslovens § 54, der som omtalt alene indeholder en henvisning til enkepensionsloven, ophæves, se lovudkastets § 1, nr. 5. Dette vil være på linie med, at andre pensionsordninger ikke omtales i ægteskabsloven.

Ændringerne vil indebære en forenkling af statsforvaltningens sagsbehandling, idet opmærksomheden ikke længere skal rettes mod enkepension sikret ved overlevelsesrente i alle skilsmissesager. Det skal dog understreges, at det er en forudsætning, at statsforvaltningen fortsat vejleder om rettighederne efter enkepensionsloven og om, at hustruen i visse tilfælde aktivt skal foretage sig noget for at bevare sine rettigheder. Statsforvaltningernes ansøgningsblanketter samt øvrige informationsmateriale må ligeledes tilpasses. Hvis ikke spørgsmålet afklares inden for rimelig tid efter skilsmissen, risikerer ægtefællen at blive mødt med passivitetssynspunkter.

Arbejdsgruppen er opmærksom på, at ægtefællepensionsudvalget forventes at foreslå visse ændringer i enkepensionsloven. Arbejdsgruppens forslag må derfor indgå i den fortsatte lovforberedelse.

3.3. Fortsættelse af lejemål

3.3.1. Gældende ret

Har ægtefællernes bolig været i en **lejet lejlighed**, skal der tages stilling til, hvem der skal fortsætte lejeforholdet. Herom findes følgende regel i lejeloven³⁶:

”§ 77. I tilfælde af lejerens separation eller skilsmisse eller ved omstødelse af lejerens ægteskab afgøres det om nødvendigt ved bevillingen eller dommen, hvilken af ægtefællerne der har ret til at fortsætte lejeforholdet. Den ægtefælle, hvis erhvervsvirksomhed er knyttet til et forretningslokale, har fortrinsret til dette og den dertil hørende beboelse.”

³⁵ Danielsen, Ægteskabslovens kapitel 4 og 5, 1993, s. 198-199.

³⁶ Lov om leje, jf. lovbekendtgørelse nr. 920 af 10. september 2004.

I ægteskabslovens § 55, stk. 1, findes en henvisning til denne bestemmelse: ”Om ægtefællernes ret til at fortsætte lejemål af fælles lejlighed gælder lejelovgivningens regler herom.” I ægteskabslovens § 42, stk. 1, som affattet med virkning fra den 1. januar 2007,³⁷ henvises til § 55, hvilket indebærer, at en stillingtagen til fortsættelse af lejemålet og dermed en aftale mellem ægtefællerne herom er gjort til et vilkår for at meddele separations- eller skilsmissebevilling. På samme måde skal der, hvis spørgsmålet er aktuelt, tages stilling til lejemålet i en dom om ægteskabets opløsning. En afgørelse er nødvendig, hvis begge ægtefæller har stået på lejekontrakten, eller hvis kun den ene er lejer, og den anden skal overtage boligen. Fortsættelsen af lejemålet indebærer, at den, der overtager lejligheden, indtræder i lejemålet på uændrede vilkår, herunder påtager sig forpligtelserne³⁸. Det særlige ved aftaler eller afgørelser efter lejelovens § 77 er, at de er bindende for udlejer, der ikke kan modsætte sig at få en ny lejer.

Det er ikke i lejelovens bestemmelser nærmere angivet, hvilke hensyn der skal lægges vægt på ved stillingtagen til, hvem af ægtefællerne der skal have ret til at fortsætte det tidligere fælles lejemål. I praksis vil den, der i fremtiden skal have mindreårige børn boende, som altovervejende hovedregel også få tillagt lejligheden, hvad enten børnenes bopæl beror på forældrenes aftale eller følger af en afgørelse om eneforældremyndighed. Dermed vil lejlighedsspørgsmålet kunne indgå som en påstand under en separations- eller skilsmissesag, der behandles sammen med en forældremyndighedssag. De fleste reelle tvister efter lejelovens § 77 opstår derfor kun, hvis ægtefællerne er barnløse eller har voksne børn. Her vil der ved afgørelsen foruden behovet kunne lægges vægt på tilknytningen til lejligheden, økonomi, alder og helbred.

Der er ikke i ægteskabsloven eller i lejeloven regler om ændring af afgørelser eller aftaler om boligspørgsmålet. Her gælder særlige hensyn til, hvad udlejer må tåle³⁹.

Reglerne i lejelovens § 77 og ægteskabslovens § 42, jf. § 55, finder i praksis analog anvendelse på **andelsboliger**⁴⁰.

I ægteskabslovens § 55, stk. 2, findes en særregel om bolig i en **flerfamiliesejendom**, ejet af en af ægtefællerne. Bestemmelsen har følgende indhold:

³⁷ Lov nr. 525 af 24. juni 2005.

³⁸ Danielsen, Lejeretten ved familiesammenbrud, T:BB 2001.81 ff.

³⁹ Danielsen, Ægteskabslovens kapitel 4 og 5, 1993, s. 219 ff.

⁴⁰ Danielsen har i et indlæg i T:FA 2005, s. 97 med overskriften ”Skal andelsboliger sidestilles med lejelejligheder?” rejst spørgsmål om, hvorvidt det er hensigtsmæssigt, at andelsboliger fortsat behandles på samme måde som lejeboliger.

”Stk. 2. Såfremt en lejlighed i en ejendom, der hører til den enes bodel eller særeje, og som indeholder flere beboelseslejligheder, hidtil har tjent til familiens bolig, kan retten i forbindelse med dom til separation eller skilsmisse pålægge ægtefællen at udleje lejligheden til den anden ægtefælle og fastsætte vilkår for lejemålet.”

Reglen anvendes så vidt vides kun yderst sjældent i praksis⁴¹.

For fuldstændighedens skyld og til generel belysning af problemerne vedrørende familieboligen bemærkes, at i andre tilfælde, når der er tale om en ejerbolig, indgår spørgsmålet om, hvem der fremtidig skal have rådighed over boligen i en ejendom, der tilhører en af ægtefællernes bodele, i **fællesbodelingen**. Der skal tages stilling til, hvem der skal udtage aktivet. Herom gælder følgende regel i fællesboskiftelovens § 70 a:

”§ 70 a. Ved bodelingen er hver af ægtefællerne berettiget til at kræve boets ejendele udlagt efter vurdering.

Stk. 2. Kræver ægtefællerne udlagt samme ejendel, skal den ægtefælle, til hvis bodel den hører, have fortrinsret. Der gælder dog herfra følgende undtagelser:

1) Fast ejendom, der udelukkende eller hovedsagelig er beregnet til familiens bolig, kan udlægges til den anden ægtefælle, såfremt boligen skønnes at være af den væsentligste betydning for denne ægtefælle af hensyn til hjemmets opretholdelse.

2) Fast ejendom, der har tjent til sommerbolig for familien, kan udlægges til den anden ægtefælle, såfremt sommerboligen skønnes at være af den væsentligste betydning for denne.

3) Erhvervsvirksomhed kan udlægges til den anden ægtefælle, såfremt virksomheden udelukkende eller dog i det væsentlige er blevet drevet af denne.

4) Arbejdsredskaber og andet erhvervsløsoøre kan udlægges til den anden ægtefælle i det omfang, dette skønnes rimeligt af hensyn til fortsættelsen af erhvervet.

5) Bohave og andet løsoøre, der har hørt til det fælles hjem, kan udlægges til den anden ægtefælle i det omfang, dette skønnes rimeligt af hensyn til opretholdelsen af hjemmet, eller i øvrigt fordi genstandene særligt har tjent den pågældende ægtefælles behov.

Stk. 3. Finder udlæg ikke sted efter de i stk. 1 og 2 indeholdte regler, afhændes ejendele på den i §§ 27 og 28 angivne måde.”

Har boligen været i en ejendom, som ejes af en af ægtefællerne som **særeje**, har den anden ægtefælle ikke andre muligheder end den, der følger af reglen i ægteskabslovens § 55, stk. 2, for at overtage boligen. Har begge ægtefæller ejet en særejeejendom, må det afgøres efter reglerne om opløsning af et sådant sameje, hvorledes der skal forholdes i forhold til ejendommen. Der kan eventuelt blive tale om salg ved frivillig auktion.

⁴¹ Generelt om anvendelsen af § 55, stk. 2, se Danielsen, Ægteskabslovens kap. 4-5, 1993, s. 221-25. I to landsretsdomme fra 1976 fandtes den foreliggende konflikt ud fra de konkrete omstændigheder bedst egnet til afgørelse i forbindelse med fællesboskiftet (UfR 1976.864 og 865 Ø) – se om disse domme kritisk Beck/Vesterdorf i UfR 1978 B, s. 350-51.

3.3.2. De norske og svenske ordninger

I Norge er der direkte regulering af bopælsspørgsmålet. Således indeholder Ekteskapsloven⁴² bl.a. følgende bestemmelser:

”§ 68. Bruksrett til bolig.

Når særlige grunner taler for det, kan en ektefelle gis bruksrett til en bolig som helt eller delvis blir overtatt av den andre ektefellen. Ved vurderingen skal det legges vekt på ektefellenes og barnas behov. Det kan bestemmes at bruksretten skal være tidsbegrenset. Bruksretten faller bort når hensynet til ektefellen eller barnas behov ikke lenger gjør bruksrett rimelig.

Den ektefellen som eier boligen, kan kreve vanlig markedsleie. Er boligen sameie mellom ektefellene, nedsettes leien forholdsmessig. Leien løper fra det tidspunktet det blir satt fram krav om det.

...

§ 92. Midlertidig avgjørelse om separasjon, bruksrett, bidrag m v.

Etter begjæring av en ektefelle kan retten ved kjennelse treffe midlertidig avgjørelse om separasjon, rett til bidrag eller bruksrett til bolig eller vanlig innbo i det felles hjemmet. Før separasjon er krevd eller søksmål om skilsmisse er reist, kan midlertidig avgjørelse bare treffes dersom særlige grunner taler for det. Når ikke annet er bestemt, gjelder en midlertidig avgjørelse fram til spørsmålet om separasjon, bidrag eller bruksrett er rettskraftig avgjort.

Når særlige grunner tilsier det, kan retten ved kjennelse forby en ektefelle å komme til den eiendommen eller boligen der den andre ektefellen oppholder seg.

Bruksrett på grunnlag av midlertidig avgjørelse etter denne paragrafen har rettsvern også overfor den som i god tro erverver boligen eller innboet.

§ 93. Saksbehandlingen ved krav om midlertidig avgjørelse om separasjon, bruksrett, bidrag m v.

Dersom det pågår sak om kravet eller ekteskapsak som nevnt i tvistemålsloven kapittel 28, treffes midlertidig avgjørelse etter § 92 av den retten som behandler saken. Ellers kan slik avgjørelse treffes av tingretten på det stedet der motparten bor eller oppholder seg, eller i påtrengende tilfeller av retten på det stedet der boligen eller innboet finnes.

Hvis det ikke trengs avgjørelse straks, skal retten så vidt mulig gi den andre ektefellen adgang til å uttale seg før avgjørelsen blir truffet. Avgjørelsen kan treffes uten at det er foretatt mekling etter ekteskapslovens regler. Retten skal i kjennelsen fastsette en frist for å reise søksmål. Går fristen ut uten at den er forlenget, faller avgjørelsen bort. Den midlertidige avgjørelsen kan settes i verk straks.

Dersom nye opplysninger eller endrete forhold gjør det rimelig, kan en midlertidig avgjørelse endres etter reglene i denne paragrafen.”

I Sverige fastsetter § 7, stk. 1, nr. 1, i kapitel 14 i äktenskapsbalken (1987:230), at domstolene under en skilsmissesag kan bestemme, hvem af ægtefællerne som skal have ret til at blive boende i ægtefællernes fælles bolig, indtil bodelingen har fun-

⁴² Lov nr. 47/1991 om ekteskap med senere ændringer.

det sted⁴³. Der kan således generelt af retten træffes afgørelse om midlertidig bopæl i denne periode, uanset om der er tale om en lejebolig eller ej. Den svenske regel har følgende indhold:

”7 § I mål om äktenskapsskillnad får domstolen, för tiden till dess att frågan har avgjorts genom dom som har vunnit laga kraft, på yrkande av någon av makarna

1. bestämma vem av makarna som skall ha rätt att bo kvar i makarnas gemensamma bostad, dock längst för tiden till dess att bodelning har skett,
2. förordna om skyldighet för den ena maken att utge bidrag till den andra makens underhåll.

...”

En tilsvarende regel om en midlertidig boligafgørelse findes ikke i Danmark⁴⁴.

3.3.3. Arbejdsgruppens overvejelser

Arbejdsgruppen har overvejet, om en stillingtagen til, hvem der har ret til at fortsætte lejemålet af familiens hidtidige bolig, stadig skal være et vilkår for separation eller skilsmisse.

For at frigøre problemet fra selve separations- eller skilsmisseprocessen taler bl.a., at lejelovens regel kun omhandler et lille udsnit af familieboligerne. Mange bor i en ejerbolig, hvad enten det er en ejerlejlighed eller et hus. Er dette tilfældet, indgår spørgsmålet om, hvem der skal overtage ejendommen, som gennemgået ovenfor, som et element i bodelingen, hvis ejendommen tilhører en af ægtefællernes bodele. I disse tilfælde træffes afgørelsen om bevarelse af boligen således efter, at ægtefællerne er blevet separeret eller skilt. For ugifte afgøres spørgsmålet om fortsættelse af lejemål ved samlivsophævelse efter lejelovens § 77 a, hvorefter parter, der i mindst to år har haft fælles husstand, ved samlivsophævelsen kan aftale, hvem af dem der skal have ret til at fortsætte lejeforholdet til den lejlighed, der har tjent som fælles bolig. Kan parterne ikke blive enige herom, kan der – når særlige grunde, herunder navnlig hensynet til parternes mindreårige børn, taler for det – ved dom træffes bestemmelse om retten til at fortsætte lejemålet.

De siden 2002 gældende regler om forældremyndigheden kunne også tale for en udskillelse. Den fælles forældremyndighed fortsætter efter en separation eller skilsmisse, og tvister herom opstår i mange tilfælde først nogen tid efter ægteskabets opløsning.

⁴³ Danielsen, Skilsmissesagen, 1989, s. 531 f.

⁴⁴ Se Danielsen, Ægteskabslovens kap. 4-5, 1993, s. 203-04 med henvisninger.

Imod en ændring taler, at det for nogle par, der separeres eller skilles, herunder også par, der ikke har mindreårige børn, kan være meget væsentligt, hvem af dem der kan fortsætte lejemålet til den lejede fællesbolig. Der kan indgås en aftale eller træffes en afgørelse om den lejede lejlighed, uden at det er en del af bodelingen, og dermed er spørgsmålet uafhængigt af skiftet og det økonomiske opgør. Spørgsmålet kan i tilfælde af tvist afgøres uden nogen omfattende bevisførelse, idet det så godt som altid sker alene på grundlag af ægtefællernes partsforklaringer i retten. De allerfleste indgår en aftale om lejeforholdet, idet de er enige om, hvem der skal have mindreårige børn boende, og samtidig begge ønsker, at børnene skal kunne blive i det hidtidige fælles hjem. En bevarelse som et vilkår vil således ikke betyde nogen reel forsinkelse af ægteskabets opløsning. Er der tale om en separation, kræves det, at samlivet ophæves inden kortere tid, og det kan være umuligt, hvis der ikke samtidig med separationen træffes en afgørelse om, hvem der i fremtiden skal have boligen.

Resultatet af overvejelserne er blevet, at arbejdsgruppen foreslår at bevare spørgsmålet om fortsættelse af lejemål som et vilkår for separation og skilsmisse. Der foreslås derfor ikke ændringer i ægteskabslovens § 55, hvor også stk. 2 foreslås bevaret.

Det har ligget uden for arbejdsgruppens opgave at tage stilling til, om retsstillingen er hensigtsmæssig for så vidt angår andelsboliger. Dette spørgsmål må i givet fald forhandles med Socialministeriet, der bl.a. administrerer lejelovgivningen.

Arbejdsgruppen har heller ikke fundet grundlag for at indlede overvejelser om at indføre en generel regel om midlertidige boligafgørelser, inspireret af de norske og svenske ordninger, der er gengivet ovenfor i afsnit 3.3.2. De hører i høj grad sammen med den fremtidige ordning vedrørende fællesboskifterne og dermed det forestående arbejde i Arvelovsudvalget, se afsnit 1.4. ovenfor. Med den nye struktur og de nævnte usikkerhedsmomenter om fællesbodelingen vil det også på nuværende tidspunkt være vanskeligt at fastlægge kompetencen til at træffe sådanne afgørelser.

3.4. "Urimeligt ringe"-reglen

3.4.1. Gældende ret

Ægteskabslovens § 56, den såkaldte ”urimeligt ringe”-regel, fastsætter følgende:

”Har en ægtefælle haft særeje, kan det, hvis ægtefællernes formueforhold, ægteskabets varighed og omstændighederne i øvrigt i særlig grad taler derfor, efter påstand af den anden ægtefælle i forbindelse med en dom til separation eller skilsmisse bestemmes, at den ene ægtefælle skal yde den anden et beløb for at sikre, at denne ikke stilles urimeligt ringe i økonomisk henseende efter separationen eller skilsmissen. Denne regel anvendes også med hensyn til ret-tigheder, der er uoverdragelige eller i øvrigt af personlig art, og som ikke ind-går i bodelingen.”

Bestemmelsen blev som en nydannelse indført i 1969 efter forslag fra Ægteskabs-udvalget af 1957 med det formål at hjælpe en frasepareret eller fraskilt ægtefælle i en vanskelig overgangstid. Reglen gælder, uanset om ægtefællerne har aftalt skils-missesæreje eller fuldstændigt særeje, og kan anvendes, selv om der er en blandet formueordning, herunder hvis der er brøkdels-særeje. Den var tænkt anvendt for at give den økonomisk dårligst stillede i et ægteskab med helt eller delvist særeje mu-lighed for at få den anden dømt til at betale et beløb, herunder som hjælp i en van-skelig overgangstid⁴⁵. Anvendelsen i denne situation er blevet betegnet som etable-ringshjælp. I forarbejderne nævntes tilfælde, hvor det på grund af stor aldersforskel måtte anses som sandsynligt, at bidragspligten ophørte ved den forpligtedes død på et tidspunkt, hvor der stadig var behov for bidrag⁴⁶. Tanken var, at man gennem be-stemmelsen kunne løse nogle af de forsørgelsesmæssige behov ved en separation el-ler skilsmisse, som ikke blev dækket gennem ægtefællebidrag⁴⁷.

I praksis er § 56 også blevet benyttet, hvis den ene ægtefælle har bidraget til at skabe eller forbedre den andens særeje, og landsretterne har i nyere domme i større udstrækning end tidligere i præmisserne fremhævet sådanne medvirkenssynspunk-ter⁴⁸. Analyser af retspraksis har ført til en konstatering i teorien af, at reglen er ved at få karakter af en mere almindelig eller generel billighedsregel i særejeægteskaber⁴⁹. Der er tilkendt beløb fra ægtefæller med millionformuer, og der er foreta-get økonomiske helhedsbedømmelser, som går ud over, hvad den svage ægtefælle ville kunne have fået til en ”standardetablering”. Ægtefæller har således fået beløb, uanset at de ikke er helt uden midler, og derfor efter en objektiv målestok ikke økonomisk er urimeligt ringe stillet, idet der bl.a. er blevet henvist til en betydelig forskel på ægtefællernes formuer. Nogle kvinder har kunnet henvise til bistand i mandens erhvervsvirksomhed, sparsommelighed og anden medvirken til forøgelse

⁴⁵ Se betænkning nr. 364/1964, s. 114. Se også Danielsen, Ægteskabslovens kap. 4-5, 1993, s. 231-34 med en gennemgang af landsretspraksis.

⁴⁶ Betænkning 364/1964, s. 115-16 om anvendelse af det såkaldte alderssynspunkt, samt Daniel-sen, Ægteskabslovens kapitel 4 og 5, 1993, s. 239-40.

⁴⁷ Ingrid Lund-Andersen, Familieret, 2003, s. 274.

⁴⁸ Danielsen, Ægteskabslovens kapitel 4 og 5, 1993, s. 234-238.

⁴⁹ Danielsen, Ægteskabslovens kapitel 4 og 5, 1993, s. 227 f. og s. 240.

af mandens særeje. Tre domme, heraf to hvor der er givet de hidtil største beløb efter § 56, nemlig 1 mio. kr., kan være illustrerende:

UfR 1995.218 Ø: Ved en skilsmisse efter knap 20 års ægteskab ejede manden værdier for ca. 40 mio. kr. Hustruen ville ved bodelingen få knap 1 mio. kr. og fra kapital- og indexkontrakter yderligere ca. 350.000 kr. Hustruen fik tilkendt et § 56-beløb på 1 mio. kr.

T:FA 2004.33 Ø: En mand, der ejede 7,5 mio. kr., blev pålagt at betale 300.000 kr. efter § 56 til sin hustru, som ejede 600.000 kr. I sine præmisser fastslog byretsdommeren bl.a., at hustruen ikke var urimeligt stillet, men udviklingen i retspraksis havde medført anvendelse af bestemmelsen i et videre omfang, end en umiddelbar fortolkning gav dækning for. Landsretten stadfæstede efter en samlet vurdering, herunder særligt af værdien af formuefællesskabet og den meget betydelige værdi af mandens særeje.

T:FA 2005.314 Ø: Ægtefæller blev separeret efter 12 års ægteskab. Mandens virksomhed var vurderet til 42 mio. kr., mens hustruen ejede 2,6 mio. kr. Hustruen fik tilkendt 1 mio. kr. efter en samlet vurdering, hvori også indgik hendes betydelige indsats i mandens virksomhed.

Ifølge aftalelovens § 36 kan en aftale tilsidesættes helt eller delvist, hvis det vil være urimeligt eller i strid med redelig handlemåde at gøre den gældende. Det samme gælder andre retshandler. Ved afgørelsen tages hensyn til forholdene ved aftalens indgåelse, aftalens indhold samt senere indtrufne omstændigheder. Denne generelle urimelighedsregel blev indført ved lov nr. 250 af 12. juni 1975. I nyere teori⁵⁰ er det nævnt, at efter indførelsen af aftalelovens § 36 bevirker reglen i ægteskabslovens § 56, der var tænkt som en lempelse i forhold til almindelige formueretlige regler, reelt en skærpelse sammenlignet med de formueretlige ugyldighedsregler, idet betingelsen om ”urimeligt ringe” i § 56 er mere restriktiv end ”urimelighedsbetingelsen” i aftalelovens § 36. Formålet med § 56 bliver med denne udvikling i nogen grad ved store særejeformuer et ønske om individuel retfærdighed mellem ægtefællerne, så der sker en vis sikring af den andens sociale stilling, uanset at denne efter en objektiv vurdering ikke er økonomisk dårligt stillet⁵¹. Der har også sammenfattende været konstateret en tendens til i praksis at benytte § 56 som en generel billighedsregel, der finder anvendelse, uanset om der kan konstateres objektive økonomiske behov for en godtgørelse⁵².

Endelig kan det oplyses, at Ægteskabsudvalget af 1969 i betænkningen om formueordningen mellem ægtefæller fra 1974⁵³ i en generelt formuleret billighedsregel anvendte ordene: ”hvis en ægtefælle ellers vil blive stillet åbenbart urimeligt (evt.

⁵⁰ Linda Nielsen, Familieformueretten, 1993, s. 225.

⁵¹ Ingrid Lund-Andersen i Familieret, 2003, s. 278.

⁵² Ingrid Lund-Andersen i Familieret, 2003, s. 278 samt Linda Nielsen og Jesper Vorstrup Rasmussen, Familie retten, 2001, s. 284.

⁵³ Betænkning nr. 3/716/1974.

væsentlig ringere end stemmende med billighed)”. Efterfølgende er ordet ”åbenbart” foran ”urimeligt” i ægteskabslovens § 52 om ændring af aftaler om ægtefællebidrag og § 58 om ændring af visse andre økonomiske aftaler blevet ophævet ved lov nr. 209 af 5. april 1989 om ændring af ægteskabsloven m.v. (Separations- og skilsmissebetingelser m.v.).

Bestemmelsen i § 56 blev som nævnt gjort til en vilkårsregel, uden at dette synes at have givet anledning til overvejelser, måske fordi reglen som beskrevet var tænkt som et bidragssupplement. Ægteskabsudvalget nævnte dog i betænkningen, at der også blev arbejdet med andre forslag, der skulle sikre, at en ægtefælle ikke blev forfordelt, fordi den anden havde særemidler, og at bestemmelser herom ville blive optaget i det kommende udkast til lov om ægteskabets retsvirkninger, et udkast der aldrig blev gennemført.

At en stillingtagen til krav efter § 56 er et vilkår og dermed en forudsætning for at opnå separation eller skilsmisse, har i visse tilfælde ført til processuelle vanskeligheder. Først og fremmest skyldes det, at der kan være behov for langt mere bevisførelse end ved andre vilkårsspørgsmål, herunder en i hvert fald summarisk dokumentation af formuernes størrelse, eventuelt i form af et syn og skøn, samt mere detaljerede oplysninger om formueudviklingen og parternes indtægter gennem ægteskabet i form af regnskaber og lignede. I enkelte tilfælde bestrides ægtepagtens gyldighed. I andre gøres det gældende, at det væsentligste særejeaktiv ejes af ægtefællerne i sameje, eller ved blandede formueordninger at aktivet hører under fælles-ejet, og i atter andre, at der først kan opnås den fornødne klarhed over parternes økonomiske forhold, efter at fællesbodelingen er gennemført. Det er karakteristisk, at § 56 i teoretiske fremstillinger om separation og skilsmisse behandles i tilknytning til afsnit om fordeling af aktiver og passiver mellem ægtefæller og om skifte. I den seneste teori er det anført, at placeringen af § 56 som en vilkårsbestemmelse har vist sig at være uhensigtsmæssig, hvorfor der er behov for ændring af reglen til at være en skiftebestemmelse. Også tidligere teori har været kritisk over for § 56 som et vilkår for separation og skilsmisse, fordi der skal tages stilling på et tidspunkt, hvor de økonomiske forhold ofte er uafklarede, ligesom § 56-kravet ved kombinerede formueordninger vil afhænge af fællesbodelingen⁵⁴.

De nævnte vanskeligheder har ført til ønsker om at udskyde en afgørelse om § 56-kravet til efter, at der er afsagt en separations- eller skilsmisседом, se nedenfor i afsnit 4.1. om udskillelse af vilkår. Nogle af de ovennævnte indsigelser fører til, at

⁵⁴ Irene Nørgaard, Separation og skilsmisse, 1990, Ingrid Lund-Andersen i Familieret, 2003, s. 280-81 samt Taksøe-Jensen/Vorstrup Rasmussen, Familieretten, 1990, s. 285, note 32. Se også Danielsen i UfR 1978 B, s. 252 og UfR 1972 B, s. 7.

retten præjudicielt må tage stilling til dem for at kunne afgøre § 56-spørgsmålet, og til, at der er truffet endelig afgørelse om det underliggende spørgsmål⁵⁵.

Ægteskabsudvalget af 1969 drøftede bestemmelsen i betænkning nr. 3 fra 1974 om formueforholdet mellem ægtefæller⁵⁶ på linje med andre regler om fravigelse fra de legale delingsregler, herunder fællesboskiftelovens § 69 a og § 70. Drøftelsen skete under overskriften "Almindelig billighedsregel"⁵⁷.

3.4.2. Arbejdsgruppens overvejelser

Indledningsvis bemærkes, at kompensationskrav i særejeægteskaber antagelig vil få øget betydning som følge af særejereformen i 1989, der har ført til et stigende antal ægtepagter, herunder om såkaldt kombinationssæreje, hvilket f.eks. indebærer, at der under ægteskabet er skilsmisssæreje, hvorved de aktiver, der omfattes af ægtepagten, ikke skal deles ved ægteskabets ophør i parternes levende live – dvs. ved separation eller skilsmisse. Derimod er der fuldstændigt særeje for den længstlevende ved førstafdødes død, mens førstafdødes bo skal skiftes som fælleseje⁵⁸. Derfor og i lyset af nyere retspraksis har arbejdsgruppen overvejet, om reglen om kompensationskrav i særejeægteskaber fortsat bør være en vilkårsregel. Som gennemgået ovenfor i afsnit 3.4.1. er bestemmelsens karakter af et supplement til ægtefællebidragsreglerne trådt noget i baggrunden og generelle billigheds- og medvirkenssynspunkter er blevet mere fremherskende. Dermed er reglen i realiteten i nogen grad blevet en bodelingsregel i bred forstand, som mere hensigtsmæssigt bør påberåbes under fællesboskiftet, hvis der er en blandet formueordning, eller som et alternativ til skiftet, hvis der er et særeje omfattende alle aktiver. Dette understreges af de processuelle problemer, der er opstået i nogle sager, se afsnit 3.4.1. ovenfor.

Arbejdsgruppen foreslår derfor, som det fremgår af lovudkastets § 4, nr. 2, sammenholdt med § 1, nr. 5, at reglen overføres til loven om ægteskabets retsvirkninger, hvor den efter det ovenfor anførte snarere hører hjemme sammen med reglerne om ægtefællernes adgang til ved ægtepagt at aftale en fravigelse af den legale fællesejeordning i form af særeje.

Den nye placering vil samtidig være udtryk for og et signal om, at bestemmelsen ikke længere skal være en vilkårsregel, se lovudkastets § 1, nr. 2. Det vil forenkle

⁵⁵ Se om de processuelle problemer Danielsen, Ægteskabslovens kapitel 4 og 5, s. 250-52.

⁵⁶ Betænkning nr. 3/716/1974.

⁵⁷ Betænkning nr. 3/716/1974, s. 49-51.

⁵⁸ Linda Nielsen og Jesper Vorstrup Rasmussen, Familieretten, 2. udg., 1997, s. 145 ff.

og fremskynde separations- og skilsmisssagerne i en del særejeægteskaber. Derudover undgås de særlige problemer omkring udskydelse af stillingtagen til påstanden til efter ægteskabets opløsning samt om afgørelse af underliggende spørgsmål præjudicielt eller som en endelig afgørelse. Imod denne ændring kan anføres, at det vil kunne påføre en eventuelt svagere part i et ægteskab en vis ulempe, at særejekompensationskravet, hvis det er aktuelt, ikke automatisk medtages under separations- eller skilsmisssagen, men at den pågældende ægtefælle efterfølgende må tage initiativ til en ny sag, se dog nedenfor om arbejdsgruppens forslag om processuelt at behandle kravet efter retsplejelovens kapitel 42 og dermed de lempelige regler for at få fri proces.

Konsekvensen af, at afgørelser om kompensation i særejeægteskaber ikke længere træffes under separations- eller skilsmisssagen, er, at der, hvis forlig ikke opnås, må anlægges en særskilt sag om kravet, efter at selve sagen om ægteskabets opløsning er afsluttet. Der må derfor tages stilling til, hvordan kravet processuelt skal behandles. En løsning kunne være, at det blev en almindelig civil retssag på samme måde som tvister i privatskiftede fællesejeboer. Dermed ville de særlige regler i retsplejelovens kap. 42 om bl.a. frihed for at betale retsafgift, om lukkede døre samt de særlige regler om fri proces i ægteskabssager ikke gælde. Ved blandede ordninger kunne det dog ikke helt udelukkes, at kravet kunne gøres gældende og afgøres under et offentligt fællesejeskifte. Det er dog i dag meget sjældent, at ægtefællerne retter henvendelse til skifteretten herom. Ifølge fællesboskiftelovens § 76 kan parterne, hvis de er enige herom, indbringe skiftetvister for skifteretten efter de almindelige procesregler for skifteretssager, og dermed opnå en mere formløs behandling. Anvendelse af denne mulighed måtte dog i hvert fald forudsætte, at der er et fællesbo, hvilket ikke er tilfældet, hvis der er et særeje, der omfatter alle aktiver.

Arbejdsgruppen finder det naturligt, at sagerne om kompensation i særejeægteskaber fortsat behandles efter retsplejelovens kapitel 42 med de processuelle fordele for parterne, som dette indebærer. Ordningen vil svare til, hvad der gælder om visse efterfølgende sager om ændring eller tilsidesættelse af økonomiske aftaler, jf. ægteskabslovens §§ 52 og 58, der kan behandles efter reglerne i kapitel 42 om ægteskabssager m.v., se retsplejelovens § 448, nr. 5, som affattet med virkning fra den 1. januar 2007⁵⁹. Dette vil som nævnt navnlig indebære fritagelse for retsafgift, lempeligere adgang til fri proces samt dørlukning. Sagen må – ligesom sager efter § 52 og § 58 – indledes ved en stævning. Det foreslås derfor, at § 448 ændres ved til-

⁵⁹ Lov nr. 525 af 24. juni 2005.

føjelse af et nyt nr. om sager efter retsvirkningslovens § 24 a, se lovudkastets § 3, nr. 1.

Med den ændrede foreslåede status for særejekompensationskravene bliver spørgsmålet om, hvorvidt der skal betales et beløb i et særejeægteskab, af økonomisk karakter. Dermed bliver den vejledning, der skal ydes herom under mødet i statsforvaltningen forud for en separation eller skilsmisse, af samme karakter som vejledningen om fællesbodelingen. I dag peger statsamterne – uden at gå ind i de materielle aspekter – på de problemer, ægtefællerne må få afklaret under den efterfølgende bodeling.

4. Udskillelse og inddragelse af krav

De kompetencer og fremgangsmåder, der er gennemgået ovenfor i afsnit 2.2., og de særlige regler, der gælder om vilkår, har givet anledning til overvejelser om nogle praktiske problemer under sagsbehandlingen. Det gælder spørgsmålet, om der nødvendigvis skal være taget stilling til vilkårene, inden separation eller skilsmisse meddeles, eller om et eller flere af dem kan udskydes til senere behandling under sagen, se nedenfor i afsnit 4.1. Et andet praktisk problem er, om man kan inddrage andre af de spørgsmål, der er omfattet af retsplejelovens kapitel 42 om ægteskabs- og forældremyndighedssager, under en separations- eller skilsmissesag, og i bekræftende fald hvad det indebærer, se nedenfor i afsnit 4.2.

4.1. Udskillelse af enkelte vilkår

Princippet om pligtmæssig stillingtagen til vilkårene i separations- eller skilsmisседommen har ført til drøftelser om, hvorvidt der i kraft af de almindelige civilprocessuelle regler i retsplejelovens § 253 er eller bør være adgang til at træffe delafgørelser, sådan at der afsiges dom om ægteskabets opløsning, samtidig med at et eller enkelte af vilkårene udskydes til senere afgørelse under sagen. Det skyldes på den ene side et ønske om ikke at trække selve separationen eller skilsmissen i langdrag og på den anden side, at ægtefællerne har krav på hurtigt at få en afklaring af nogle af de forhold, der har betydning for deres fremtidige liv. Dermed er det et spørgsmål, om de almindelige regler i retsplejelovens § 253, stk. 1 og 2, om civile retssager, kan anvendes i ægteskabssager⁶⁰. Efter § 253 kræves rettens tilladelse til,

⁶⁰ Retsplejeloven indeholder en række grundregler for sagsbehandlingen ved de almindelige domstole. Der gøres i retsplejelovens kapitel 42 ikke udtømmende op med, hvilke af lovens almindelige civilprocessuelle principper, der finder anvendelse, se retsplejelovskommentaren, 7. udgave, 2004, s. 803.

at forberedelsen og domsforhandlingen foreløbig begrænses til et af flere krav, og det er også retten, der bestemmer, om der skal træffes særskilt afgørelse, jf. stk. 2.

Problemet har hidtil navnlig været aktuelt i tilfælde, hvor vilkåret er en påstand om et beløb efter den såkaldte ”urimeligt ringe”-regel i ægteskabslovens § 56. Der kan, som det er beskrevet ovenfor i afsnit 3.4., i anledning heraf opstå præjudicielle spørgsmål, f.eks. om der er sameje om særejeaktiver eller om forståelsen af en ægtepagt eller dens gyldighed. Ved blandede formueordninger kan der opstå uenighed om, hvorvidt et aktiv er særeje, og det kan blive gjort gældende, at der bliver et boslods krav af en sådan størrelse, at der ikke er behov for et beløb efter § 56. I enkelte tilfælde har der også været anmodet om udskydelse af en bidragspligt afgørelse med den begrundelse, at der efter en bodeling ville tilkomme den bidragssøgende en meget betydelig boslod.

Ægteskabsudvalget af 1957 mente i betænkning nr. 369 fra 1964 ikke, at der burde gives adgang til at træffe delafgørelser. Udvalget bad justitsministeren om at overdrage spørgsmålet til Retsplejerådet⁶¹. Rådet fandt, at der kunne være praktiske vanskeligheder ved at adskille separations- eller skilsmissspørgsmålet fra fastsættelsen af vilkårene, navnlig på grund af ankefristen. Det behov for en adskillelse, der bestod, kunne ifølge rådet løses ved den adgang til særskilt anke af vilkår, der senere blev indført i retsplejelovens § 454, stk. 2. Ægteskabsudvalget af 1969 fandt i betænkning 7 fra 1977, at der burde gives domstolene adgang til at træffe delafgørelser i ægteskabssager i første instans. En regel burde dog udformes, så det blev undtagelsen, at vilkår udskydes⁶². Tankerne er aldrig ført ud i livet.

Både i Norge og Sverige er der, uden at det er lovfæstet, adgang til at træffe delafgørelser⁶³. I en svensk betænkning fra 1913 fandtes følgende svenske regel, som ikke blev gennemført: ”Finder retten i en separations- eller skilsmisssag, at afgørelse af et vilkår medfører en forsinkelse, kan retten, hvis nogen anmoder herom, og retten finder det hensigtsmæssigt, fremme spørgsmålet om separation eller skilsmisse til endelig afgørelse”⁶⁴.

Er der enighed mellem parterne om fremgangsmåden og dermed om en udskydelse af behandlingen af et § 56-krav, er der i praksis set mange eksempler på, at byretten har truffet afgørelser i trin, hvis det er fundet hensigtsmæssigt⁶⁵. I tilfælde af protest mod en udskillelse har landsretspraksis været vaklende. I UfR 1979.808 Ø

⁶¹ Betænkning nr. 369/1964, s. 122-23.

⁶² Betænkning nr. 7/796/1977, s. 40-41 og Danielsen, Skilsmisssagen, 1989, s. 512-13.

⁶³ Danielsen, Skilsmisssagen, 1989, s. 515-16.

⁶⁴ Uautoriseret oversættelse.

⁶⁵ Se redegørelsen i retsplejelovskommentaren, 7. udgave, 2004, s. 801.

mente landsretten sig bundet af ordlyden af § 56 og de ovenfor gengivne forarbejder og afslog en særskilt pådømmelse af vilkår. I et par senere afgørelser, herunder i T:FA 2000.467 Ø og T:FA 1993.94 Ø, nåede landsretten til det modsatte resultat og tillod udskillelse af § 56-vilkåret til senere pådømmelse. Den seneste dom om emnet angik en anmodning om udskillelse af vilkåret om bidragspligt. Landsretten henviste på ny til forarbejderne, hvorefter der ikke var adgang til at opdele sagen i første instans, jf. UfR 2003.781 Ø. Procesbevillingsnævnet tillod i 1996 indbringelse af en landsretsafgørelse om udskillelse af et § 56-krav for Højesteret, men kæremålet bortfaldt. Derimod afslog nævnet tredjeinstansbevilling i forbindelse med afgørelsen fra 2003 om bidragspligt⁶⁶.

Arbejdsgruppen har overvejet muligheden for at indføre adgang til at træffe delafgørelse om en separation eller skilsmisse og dermed adgang til at udskille vilkårs spørgsmål til senere afgørelse. Problemet bliver betydeligt mindre, såfremt forslagene ovenfor i afsnit 3 om, at kun ægtefællebidragspligten og spørgsmålet om retten til at fortsætte lejemålet af en lejelejlighed fremtidigt skal være vilkår, følges. Det skyldes, at arbejdsgruppen foreslår, at § 56-krav, der som beskrevet ovenfor er dem, der i praksis oftest har givet anledning til processuelle problemer, ikke længe skal være vilkår, og at tvister om bidrags- og lejlighedsvilkårene i almindelighed kan afgøres uden en mere omfattende bevisførelse, oftest på grundlag af ægtefællernes partsforklaringer i retten samt eventuelt enkelte bilag i form af lønsedler og en lejekontrakt.

I overvejelserne må bl.a. også indgå ægtefællernes behov for at få afklaret deres fremtidige situation, samtidig med at de bliver separeret eller skilt. Blandt fordelene ved at åbne mulighed for at udskyde afgørelsen af vilkår er, at det vil forenkle behandlingen af selve spørgsmålet om separation eller skilsmisse. Blandt ulemperne er, at delafgørelser måske modvirker samlede afgørelser⁶⁷, hvilket dog har mindre vægt i dag, hvor mange væsentlige spørgsmål i forbindelse med familiens opbrud allerede ikke længere er omfattet af den pligtmæssige stillingtagen ved separation og skilsmisse.

Loven til udmøntning af kommunalreformen på det familieretlige område medfører, at separations- og skilsmissesager altid skal begynde i statsforvaltningen. Herved får adskillelsesproblemet et nyt perspektiv. Først er retsstillingen, når statsforvaltningen efter nyordningen modtager en separations- eller skilsmisseanmodning, overvejet. Det er selvfølgelig, at vilkårene indgår i drøftelserne på det første møde og i de eventuelle mæglingsforsøg. Hvis det viser sig, at der ikke kan opnås enig-

⁶⁶ Se mere udførligt om afgørelserne i retsplejelovskommentaren, 7. udgave, 2004, s. 801-02.

⁶⁷ Danielsen, Skilsmissesagen, 1989, s. 517-18.

hed om et eller begge vilkårsspørgsmål, der derfor skal indbringes for retten, mens parterne modsat er enige om separationen eller skilsmissen, finder arbejdsgruppen, at meget taler for, at parterne, hvis de er enige herom, samtidig med at vilkårstvi- sten oversendes til retten, kan få en separations- eller skilsmissebevilling. Er der enighed om et af de to vilkår, kan dette også fremgå af bevillingen. Der henvises til lovudkastets § 1, nr. 4, om indførelse af et nyt stk. 4 i § 43 i ægteskabsloven.

Det kan ikke udelukkes, at retten kan komme ud for situationer, hvor der opstår be- hov for at afsige en deldom om separation eller skilsmisse med henblik på en sene- re stillingtagen til et eller flere vilkår. Det vil navnlig være tilfældet, hvis det er en af parterne, der efter reglen i ægteskabslovens § 43, stk. 2 (efter 1. januar 2007), har krævet, at hele ægteskabssagen oversendes til retten. Arbejdsgruppen foreslår, at retten efter reglerne i retsplejelovens § 253 – se lovudkastets § 3, nr. 2, om ind- førelse af en ny § 448 f i retsplejeloven – kan opdele sagen, så der afsiges dom om separation eller skilsmisse samt eventuelt et af vilkårene, enten fordi der foreligger enighed, eller fordi den fornødne bevisførelse om dette vilkår er afsluttet, mens der er udestående spørgsmål om andre tvistpunkter. Dermed udskydes et eller begge vilkår til senere afgørelse under sagen. Dette kan være nødvendigt, f.eks. for at få oplysninger om en ægtefælles behov for at få bidrag, efter at vedkommende er flyt- tet tilbage til udlandet.

Den omstændighed, at byretten i de ovennævnte situationer kan komme ud for at skulle afgøre en vilkårstvist, efter at parterne er blevet separeret eller skilt, hvad enten det er ved bevilling eller en deldom, kan skabe problemer. Det skyldes selve vilkårsstrukturen. Spørgsmålet om pligten til at betale ægtefællebidrag skal al- tid og ubetinget afklares i tilslutning til separationen eller skilsmissen. Det kan ske ved en aftale, der indgår i bevillingen eller lægges til grund i en dom. I andre til- fælde skal der altid medtages en realitetsafgørelse i dommen. For så vidt angår den lejede lejlighed fremgår retsstillingen af lejelovens § 77 ved ordene ”om fornø- dent”, hvilket indebærer, at står kun den ene af ægtefællerne på lejekontrakten, og er det ubestridt, at denne fortsat skal have lejligheden, er det ikke nødvendigt, at spørgsmålet omtales i bevillingen eller dommen. Hvis der ikke i en dom er taget stilling til bidragspligten eller om fornødent til lejelejligheden, er det en retter- gangsfejl, som må føre til, at landsretten under en anke hjemviser sagen til byretten til afklaring af spørgsmålet. Se f.eks.:

T:FA 2003.382 V: Da byretten under en separationssag, sandsynligvis ved en fejl, ikke havde prøvet spørgsmålet om ægtefællebidrag, ophævedes dommen under anke, og sagen blev hjemvist til byretten.

Selv om de fremtidige to vilkår i vidt omfang er dispositive, idet retten ikke kan gå uden for parternes påstand, og fordi de selv tilrettelægger bevisførelsen, er der også indispositive træk, idet byretsdommeren har et selvstændigt ansvar for, at sagen bringes til en materiel afgørelse i form af en dom eller et forlig tilført retsbogen som fornøden dokumentation. Det er f.eks. ikke muligt at lade den særskilte vilkårssag bortfalde, selv om parterne er enige herom, eller ingen af dem møder. Andre problemer opstår, hvis en af parterne personligt udebliver, og retten ikke beskikker en advokat for den pågældende. Det vil ikke være muligt at afvise sagen, fordi den, der ifølge de oversendte dokumenter fra statsforvaltningen ønsker bidrag eller lejligheden, ikke giver møde. Kravet om en materiel afgørelse må i disse specielle situationer fortrænge den fakultative regel i retsplejelovens § 452, stk. 2, om afvisning i tilfælde af sagsøgers udeblivelse. Det er antagelig heller ikke muligt at tage en påstand om f.eks. tidsubegrænset bidragspligt uprøvet til følge, fordi den, påstanden rettes mod, ikke møder op. Træffes der ikke den nødvendige realitetsafgørelse, må afvisningsdommen ankes med påstand om hjemvisning⁶⁸.

Arbejdsgruppen finder ikke, at der er anledning til i loven at regulere disse særlige udeblivelsestilfælde. Efter de fri procesregler, der træder i kraft den 1. januar 2007, se § 327, er der hjemmel for retten til at beskikke en advokat for begge parter, hvis de opfylder de økonomiske betingelser, mens der efter de hidtidige regler kun har været denne mulighed for så vidt angår sagsøgte. Derudover er en særregel, der tidligere fandtes i retsplejelovens § 449, stk. 2, opretholdt i den nye § 449. Efter denne bestemmelse kan retten beskikke en advokat for sagsøgte, selv om det ikke er godtgjort, at denne opfylder de økonomiske betingelser herfor, hvis det ikke findes muligt at behandle sagen på forsvarlig måde uden. Baggrunden for reglen er, at retsplejemæssige hensyn i visse tilfælde gør advokatbeskikkelse nødvendig⁶⁹. Der kan f.eks. opstå problemer, hvis en sagsøgt udebliver, og retten ikke finder det forsvarligt at fremme sagen uden beskikkelse af advokat. Beskikkelse kan også komme på tale, hvis sagsøgte bor i udlandet, men sagen kan anlægges i Danmark. Ved advokatbeskikkelse efter denne regel pålægger retten i medfør af reglens 2. pkt. den pågældende at erstatte statskassen udgifterne ved beskikkelsen. Ved udenlandske sagsøgte bliver dette ofte uden megen realitet⁷⁰. Alle de beskrevne regler, både de hidtidige og de fremtidige, er fakultative. Med disse muligheder for advokatbeskikkelse findes det at kunne overlades til praksis at afklare eventuelle problemer, der måtte opstå under den foreslåede nyordning.

⁶⁸ Om genoptagelse ctr. anke se retsplejelovskommentaren, 7. udgave, 2004, s. 821.

⁶⁹ Se retsplejelovskommentaren, 7. udgave, 2004, s. 821 f.

⁷⁰ Retsplejelovskommentaren, 7. udgave, 2004, s. 822.

Efter den 1. januar 2007 skal domstolene under en førstegangssag om forældremyndighed tillige tage stilling til samværet, hvis en af forældrene anmoder herom. Det kan ikke udelukkes, at der i ekstraordinære tilfælde kan være behov for at træffe afgørelse om det ene af spørgsmålene med udskydelse af stillingtagen til påstanden om det andet til senere behandling under sagen. Den nye bestemmelse i retsplejelo-vens § 448 f er derfor udformet, så den også gælder i selvstændige forældremyn- dighedssager.

4.2. Inddragelse af andre spørgsmål omfattet af retsplejelo-vens kapitel 42

4.2.1. Gældende ret

Det sker ikke sjældent, at en stævning om separation eller skilsmisse samtidig in- deholder en påstand om, at sagsøgeren fremtidig skal have forældremyndigheden over mindreårige børn alene. Det gælder, selv om der i princippet, da forældremyn- dighedsspørgsmålet ikke længere er et vilkår, er tale om to selvstændige sager. I praksis journaliserer retten kun en sag, og forældremyndighedsafgørelsen medtages i dommen, hvor der meddeles separation eller skilsmisse⁷¹. Påstanden kan også ned- lægges under en sag om skilsmisse på grundlag af en separation, jf. ægteskabslo- vens § 31⁷². I praksis kendes der et eksempel fra landsretspraksis på, at de to sager er blevet adskilt:

T:FA 2005.305 V: H stævnedes M med påstand om separation på vilkår, at M blev pålagt 5 års bidragspligt. H stævnedes også M med påstand om, at hun skulle tillægges forældremyndigheden over 3 fællesbørn. M tog bekræftende til genmøde over for påstanden om separation og over for vilkåret om bidrags- pligt, men påstod sig tilkendt forældremyndigheden. I byretten blev sagen ud- sat på en børnesagkyndig undersøgelse, og H anmodede om, at der af hensyn til afklaring af bodelingen blev afsagt separationsdom. Byretten nægtede med den begrundelse, at der efter ægteskabslovens § 42 ikke var grundlag herfor, idet H havde påstået den fælles forældremyndighed ophævet. Da forældremyndighed som følge af ændringslov nr. 461 af 7. juni 2001 ikke længere er et separati- ons- og skilsmissevilkår, og da der efter det foreliggende ikke var grundlag for at imødekomme H's begæring, hjemviste landsretten sagen til byretten til afsi- gelse af separationsdom.

Parallele eksempler på inddragelse er, at der under en sag om skilsmisse på grund- lag af separation nedlægges påstand efter ægteskabslovens § 52 om ændring af en

⁷¹ En undersøgelse af 171 landsretsdomme efter forældremyndighedslovens § 9 viste, at i 39 sa- ger indgik tvisten herom i en sag om separation eller umiddelbar skilsmisse, se Danielsen i T:FA 2004, s. 272.

⁷² Det var i ovennævnte undersøgelse tilfældet i 3 domme.

aftale om ægtefællebidrag eller efter lovens § 58 om ændring af en bidragsaftale eller en bodelingsaftale indgået med henblik på separation eller skilsmisse.

Der er i dag adgang for retten til at udskyde forældremyndigheds- eller ændrings- tvisten i sådanne tilfælde ved at adskille sagerne⁷³.

4.2.2. Arbejdsgruppens overvejelser

Arbejdsgruppen har drøftet situationerne, hvor der i en og samme skrivelse til statsforvaltningen anmodes om separation eller skilsmisse og om ophævelse af den fælles forældremyndighed. I princippet er der tale om to sager. Det ene spørgsmål må da behandles efter ægteskabslovens regler og det andet efter lov om forældremyndighed og samvær. Det vil være naturligt, at begge emner gennemgås under det første møde. Derefter kan det være hensigtsmæssigt at adskille spørgsmålene, herunder fordi den rådgivning og mægling, der kan blive tale om, angår forskellige emner. Opstår der spørgsmål om sagernes oversendelse til retten, må de to områder vurderes hver for sig. Det kan ikke udelukkes, at en oversendelse vil ske samtidig, men det må da stå byretten frit for at holde spørgsmålene adskilt under den retlige behandling eller under forberedelsen at udskyde det ene spørgsmål efter retsplejelovens § 253. Retsstillingen vil være klarere efter den foreslåede regel i retsplejelovens § 448 f, jf. lovudkastets § 3, nr. 2.

Andre sammenlægninger vil have en anden karakter, fordi den ene sag (om skilsmisse) er oversendt fra statsforvaltningen, mens den eller de andre sager må indledes ved en stævning. Det gælder sager om ændring af bidragsaftaler efter ægteskabslovens § 52 eller om tilsidesættelse af økonomiske aftaler efter § 58. Et område, der i fremtiden kan blive aktuelt, er sager efter ægteskabslovens § 56, afhængig af, hvor tidligt under skilsmissesagen kravet kan rejses og af, efter hvilken procesform kravet skal behandles. Hvis forslagene om, at anlæg af en § 56-sag må afvente, at der er meddelt separation eller skilsmisse, samtidig med at sagerne gøres til ægteskabssager, gennemføres, opstår problemet kun, når domstolene undtagelsesvis skal afgøre en sag om skilsmisse på grundlag af separation. Arbejdsgruppen finder det helt naturligt, at det også i fremtiden overlades til domstolene, om sagerne skal behandles sammen eller hver for sig. Det vil med arbejdsgruppens forslag fremstå tydeligere end i dag, at der er tale om forskellige sager, og at retsplejelovens § 254 derfor skal anvendes. Efter denne regel kan retten bestemme, at flere sager, der er anlagt ved retten mellem samme parter, skal behandles i forbindelse med hinanden.

⁷³ Se Retsplejelovskommentaren, 2004, bind I, s. 802 og Kistrup, Dommen, 2004, s. 75-76.

5. Andre processuelle spørgsmål

5.1. Ankefristen

Hver af parterne kan anke byrettens afgørelse til landsretten. Retsplejelovens § 454 har følgende indhold:

”§ 454. Ankefristen er 8 uger. Der kan ikke i medfør af § 372, stk. 2, meddeles tilladelse til efter ankefristens udløb at anke en dom, der går ud på separation, skilsmisse eller omstødelse af ægteskab, eller hvorved et ægteskab er kendt ikke bestående. Tilladelse kan dog meddeles til særskilt anke af vilkår, jf. stk. 2.

Stk. 2. Domme, der går ud på separation, skilsmisse eller omstødelse af ægteskab, kan ankes særskilt for så vidt angår vilkårene eller enkelte af disse. Angår anken kun vilkårene, kan den ret, hvortil anke er sket, kun ændre dommens bestemmelse om separation, skilsmisse eller omstødelse, såfremt påstand herom fremsættes i et processkrift, der fremlægges i retten eller indleveres til retens kontor inden ankefristens udløb.”

Som det fremgår, er ankefristen efter bestemmelsen otte uger, hvilket er længere end i almindelige civile retssager, hvor fristen for anke fra byretten til landsretten er 4 uger, jf. retsplejelovens § 372. Efter en udvidelse i 1969 af anvendelsesområdet for retsplejelovens kapitel 42 gælder fristen ikke alene ved særskilt anke af vilkår, men også i særskilte sager om forældremyndighed, bidrag eller lejebolig. Fristen regnes fra dommens afsigelse.

Baggrunden for den lange frist var oprindeligt, at der er tale om statussager. Ifølge retsplejelovens § 454, stk. 1, 2. pkt., kan der ikke gives tilladelse til at anke en dom, der går ud på separation eller skilsmisse efter ankefristens udløb⁷⁴. Er man først skilt, står dette ved magt. Forældremyndighedsafgørelser kan derimod altid ændres, jf. lov om forældremyndighed og samvær § 13.

Efter arbejdsgruppens opfattelse er der ikke i dag afgørende argumenter for at opretholde en særligt lang ankefrist på 8 uger i forhold til ankefristen i andre sager. Navnlig i sager om forældremyndighed, hvoraf der er mange, er det ikke hensigtsmæssigt, at sager om børnenes fremtid kan trækkes i langdrag. Der ses heller ikke i øvrigt i dag at være argumenter, der taler afgørende for, at ankefristen i de familieretlige sager bør være anderledes end i andre sager.

⁷⁴ Se retsplejelovskommentaren, 7. udg., 2004, s. 845.

Det foreslås derfor, at den særlige lange ankefrist afskaffes, så den almindelige ankefrist på fire uger anvendes også i ægteskabs- og forældremyndighedssager, se lovudkastets § 3, nr. 3.

5.2. Dødsfald under skilsmisssager

5.2.1. Retsstillingen i dag

Retsplejelovens § 455 har følgende ordlyd:

”455. Sag om ægteskab eller forældremyndighed kan ikke anlægges efter en parts død.

Stk. 2. Dør en af parterne inden domsafsigelsen, hæves sagen.”

Stk. 1 indebærer, at der ikke efter en ægtefælles død kan anlægges en sag om separation, skilsmisse eller omstødelse. Ifølge stk. 2 medfører et dødsfald, at en verserende sag hæves. Ægteskabet består, og den efterlevende bevarer sin arveret, selv om der var taget skridt til ægteskabets opløsning ved indsendelse af en ansøgning om fri proces til en sag herom. Retsstillingen er den samme for forældremyndighedssager, idet den særlige regel i lov om forældremyndighed og samvær § 14 om retsstillingen efter dødsfald må anvendes. Er en byretsdom under anke, indebærer stk. 2, at ankesagen må hæves.

Det har i praksis vist sig, at bestemmelsen i § 455 kan føre til specielle problemer, hvis der i medfør af § 454, stk. 2, er sket særskilt anke af vilkår for separation eller skilsmisse, idet separations- eller skilsmissseddommen fra byretten med de fastsatte vilkår da står ved magt.

For så vidt angår ægtefællebidragspligt indebærer dødsfaldet, at pligten til at betale bortfalder, jf. ægteskabslovens § 51. Som følge heraf, og fordi engangsbidrag fra dødsboet ikke kendes, får § 455 normalt ikke utilsigtede virkninger, selv om dødsfaldet indtræder under en særskilt anke af vilkåret. Dog kan mandens dødsfald under hustruens anke af en afgørelse om, at der ikke skal være bidragspligt eller kun en tidsbegrænset pligt, få betydning for spørgsmålet om hustruens ret til bevarelse af enkepension, hvis manden var tjenestemand eller havde en kollektiv pensionsordning, se nærmere herom ovenfor i afsnit 3.2. Se følgende eksempel fra praksis:

UfR 1980.673 Ø: Under anke af en separationsdom, hvorefter manden skulle betale bidrag til hustruen i 8 år samt 150.000 kr. efter ægteskabslovens § 56, døde manden. Hans bo, hvor arvingerne var to myndige fællesbørn, tog bekræftende til genmæle over for hustruens endelige påstand om tidsbegrænset bi-

dragspligt samt påstand om, at boet skulle betale 200.000 kr. efter § 56. Spørgsmålet om bidragspligten havde betydning for hustruens ret til pension fra Lægernes Pensionskasse. Landsretten fandt, at uanset at boet havde taget bekræftende til genmæle over for hustruens påstand, måtte § 455, stk. 2, medføre, at ankesagen ikke kunne fortsætte efter mandens død. Sagen blev derfor hævet.

Dødsfald under særskilt anke af et vilkår om fortsættelse af et lejemål, se herom ovenfor under pkt. 4.1., hvorved den nu afdøde har fået tilkendt lejligheden, inddebærer, at den efterlevende mister sine muligheder for at få ændret domsresultatet. Dødsfaldet bevirker, at lejelovens § 77 ikke kan anvendes, da byretsdommen står ved magt, og lejelovens § 75 om ægtefællens adgang til at fortsætte lejemålet efter et dødsfald ikke kan påberåbes, da parterne i kraft af byretsdommen er separeret eller skilt. Situationen kan belyses ved følgende afgørelse:

UfR 1990.823 Ø: Ved en separationsdom tilkendtes retten til lejligheden hustruen, hvilket blev begrundet med henvisning til hendes helbred. Hustruen døde tre dage senere. Inden ankefristens udløb ankede manden lejlighedsvilkåret ved en ankestævning rettet mod hustruens dødsbo. Skifteretten oplyste, at dødsboet var udlagt til fire sørbørn til dækning af begravelsesudgifterne. Af ankestævningen fremgik, at afdødes livsarvinger ifølge boligforeningens vedtægter var berettiget til at overtage afdødes lejemål. Af sagen fremgik endvidere, at manden fortsat boede i lejligheden. Landsretten udtalte, at det følger af § 455, stk. 2, at anken af en ægteskabs sag ikke kan gennemføres efter den enes død, selv om anken alene vedrører lejemålet til ægtefællernes hidtidige bolig. Ankesagen blev derfor hævet ex officio.

Også særskilte anker om et beløb efter ægteskabslovens § 56 falder bort ved et dødsfald. Dette gælder, selv om den betalingsforpligtedes arvinger kunne have interesse i at få beløbet nedsat eller i at blive frifundet under anken. Er det tilkendte beløb for lille, får dødsfaldet afgørende betydning for den efterlevende ægtefælles økonomiske fremtid, idet dennes muligheder for en forhøjelse forsvinder, samtidig med, at retten til arv af den afdødes særeje er faldet bort som følge af byretsdommen. At resultatet alligevel er ankens bortfald, står fast efter forarbejderne og under hensyn til, at § 455 ikke blev ændret ved revisionen i 1969 af retsplejelovens kapitel 42 samtidig med indførelsen af § 56⁷⁵. Fra retspraksis se:

UfR 1977.293 H: En landsretsdom vedrørende ægteskabslovens § 56 ankedes med Justitsministeriets tilladelse til højesteret med påstand om forhøjelse af det beløb, der var tilkendt hustruen. Under ankesagen døde manden. Flertallet henviste til, at § 455, stk. 2, reelt forblev uændret ved revisionen i 1969. Herefter fandtes det at følge af bestemmelsen, således som den tilsvarende bestemmelse også forud for 1970 var blevet forstået, at ankesagen ikke kunne fortsætte efter mandens død, og at dette også måtte gælde, uanset at anken alene vedrørte spørgsmålet om størrelsen af et § 56-beløb. (Dissens)⁷⁶.

⁷⁵ Danielsen, Skilsmisssagen, 1989, s. 564.

⁷⁶ Dommen er omtalt af Spleth i UfR 1977 B, s.428-29 og af Lind i Proceduren, s. 320.

Efter ordlyden af § 455, stk. 1, med ordene ”sag om ægteskab eller forældremyndighed” gælder reglen for alle sager, opregnet i retsplejelovens § 448, herunder også særskilte sager om ændring af bidragsaftaler og -afgørelser, jf. ægteskabslovens § 52 og § 53, stk. 1, og om tilsidesættelse af bodelingsaftaler, jf. ægteskabslovens § 58. Om sidstnævnte situation se:

Vestre Landsrets dom af 17. september 1985 (6. afd. nr. 1120/85): Under en separationssag efter 54 års ægteskab påstod hustruen, at en erklæring om bodelingen skulle være uforbindende, jf. ægteskabslovens § 58. Aftalen kendtes uforbindende som åbenbart urimelig for hende. Manden ankede. Hustruen døde under anken. Hendes dødsbo nedlagde principalt påstand om, at sagen hævedes, jf. retsplejelovens § 455, stk. 2. Landsretten udtalte, at efter § 455, stk. 2, kunne ankesagen ikke fortsætte efter hustruens død, hvorfor landsretten hævede sagen.

5.2.2. Arbejdsgruppens overvejelser

Arbejdsgruppen har overvejet virkningerne af § 455. Det sker bl.a. i lyset af, at sager om kompensation i særejeægteskaber som gennemgået ovenfor i afsnit 3.4.2. foreslås gjort til selvstændige ægteskabssager, og dermed ikke længere skal være et vilkår for at blive separeret eller skilt. Hertil kommer, at der med forslaget i afsnit 4.1. om udskillelse af vilkår til særskilt senere behandling, efter at der er meddelt separation eller skilsmisse, opstår en ny type sager, hvor byretterne kommer til at tage særskilt stilling til ægtefællebidragspligten eller den lejede lejlighed.

Overvejelserne er indskrænket til selvstændige sager med et formueretligt sigte. Trods de ovenfor beskrevne virkninger med hensyn til enkepension finder arbejdsgruppen det vanskeligt at lade ankesager af domme om ægtefællebidragspligt fortsætte efter den forpligtedes død. Der henvises til den ubetingede regel i ægteskabslovens § 51 om pligtens bortfald ved død og til, at det i højesteretspraksis klart er fastslået, at der ikke ved afgørelsen af bidragsspørgsmålet skal tages hensyn til dennes eventuelle betydning for enkepensionen.

For så vidt angår lejlighedsspørgsmålet forekommer det ikke muligt ved en ændring af § 455 at forbedre den gældende beskrevne retstilstand. Det vil være vanskeligt at finde en modpart at rette kravet mod efter dødsfaldet. Den reelt interesserede er udlejer, som ikke er part i sagen. Hvis dødsboet indtræder som part i sagen, vil det antagelig tage bekræftende til genmæle over for efterlevendes påstand, medmindre en af arvingerne har mulighed for at overtage lejemålet. En ændring af forholdene kan mere hensigtsmæssigt gennemføres ved en ændring af lejelovens § 75, så reglen

også gælder, hvis der indtræder et dødsfald under en særskilt ankesag om lejligheden. Spørgsmålet er dog formentlig så sjældent forekommende, at der næppe er behov for at lovgive særskilt herom.

Arbejdsgruppen har overvejet retsstillingen for kompensationskrav i særejeægteskaber, idet sager herom, som det fremgår af redegørelsen ovenfor i afsnit 3.4.2., løsrives fra separations- og skilsmisssagerne for at blive selvstændige sager, der behandles efter reglerne i retsplejelovens kap 42, se lovudkastets § 4, nr. 2, om indførelse af en ny § 24 a i lov om ægteskabets retsvirkninger og § 3, nr. 1, om en tilføjelse til retsplejelovens § 448. Kravet kan kun rejses efter ægteskabets opløsning i levende live, ikke efter et dødsfald. Det skyldes, at en efterlevende ægtefælle efter et dødsfald legalt arver 1/3 af særejet. Indtræder et dødsfald, efter at der er givet separation eller skilsmisse, bortfalder arveretten. Samtidig vil retsplejelovens § 455, jf. udkastet til § 448, nr. 6, indebære, at der ikke kan anlægges en sag efter den foreslåede regel i retsvirkningslovens § 24 a, efter at den velhavende af ægtefællerne er død, og at en anlagt sag bortfalder ved et sådant dødsfald. Dette findes mindre rimeligt. Arbejdsgruppen finder det mere hensigtsmæssigt at ændre på dette forhold gennem en tilføjelse til den materielle regel end ved at foreslå en tilføjelse til § 455. Der henvises til, at der i §§ 23 og 24 i lov om ægteskabets retsvirkninger om vederlagskrav er en regulering af retsstillingen efter et dødsfald. På grund af kompensationskravets personlige karakter knyttet til en separation eller skilsmisse finder arbejdsgruppen ikke, at der skal være adgang for en mindre formuende til at anlægge en sag efter den formuende ægtefælles død. Derimod foreslås det, at en anlagt sag kan fortsætte mod dødsboet, hvis den, mod hvem sagen er anlagt, dvs. den mere formuende, dør. Der henvises til den foreslåede nye § 24 a, stk. 2, i lov om ægteskabets retsvirkninger, jf. lovudkastets § 4, nr. 2.

Endelig har arbejdsgruppen overvejet retsstillingen i de tilfælde, hvor en påtænkt eller anlagt sag om ændring eller tilsidesættelse af en formueretlig aftale, ægtefællerne har indgået, hindres af et dødsfald. En sådan sag har ingen mening, hvis den angår ægteskabslovens § 52 om ændring af en bidragsaftale, idet bidragspligten falder bort med dødsfaldet, og fordi en ændring næppe vil have tilbagevirkende kraft. Derimod kunne en fortsættelse af en sag efter ægteskabslovens § 58 om tilsidesættelse af en aftale om formuedelingen have betydning både for den efterlevende ægtefælle og for den afdøde ægtefælles arvinger. Problemstillingen er ikke ny, og arbejdsgruppen finder ikke grundlag for en særregel herom. § 58 har en begrænset rækkevidde, idet den kun angår aftaler indgået med henblik på en separation eller skilsmisse, ikke senere indgåede aftaler. Disse kan eventuelt tilsidesættes efter aftalelovens ugyldighedsregler, herunder ikke mindst efter den såkaldte generalklausul i aftalelovens § 36, der i øvrigt også giver mulighed for at ændre aftaler

på grund af efterfølgende omstændigheder, hvad § 58 ikke gør. Selv om adgangen til at anlægge eller fortsætte en sag efter § 58 afskæres på grund af reglen i retsplejelovens § 455, kan det ikke være udelukket i stedet at indlede en sag efter aftalelovens § 36, også om en aftale indgået før separationen eller skilsmissem. En sådan sag behandles efter de almindelige civilprocessuelle regler. Det må indebære, at en anlagt sag efter § 36 kan fortsætte med dødsboet som part, at dødsboet må kunne anlægge sag efter bestemmelsen, hvis en tilsidesættelse af aftalen vil medføre et krav mod den efterlevende ægtefælle, og at den efterlevende må kunne anmelde et krav i dødsboet med samme begrundelse. Dermed finder arbejdsgruppen, at de nødvendige hensyn er tilgodeset.

Samlet foreslår arbejdsgruppen derfor ikke ændring af retsplejelovens § 455.

5.3. Skæringstidspunktet for formuefællesskabets ophør

Efter gældende ret er tidspunktet for udfærdigelse af bevilling eller for afsigelse af dom til separation eller umiddelbar skilsmisse, dvs. bevillingens eller dommens dato, afgørende for, hvornår formuefællesskabet ophører⁷⁷. Der er ikke lovgivet nærmere om spørgsmålet.

I arbejdsgruppens redegørelse fra november 2004 nævnes muligheden for ”at fremrykke skæringstidspunktet til indgivelsen af anmodningen til statsforvaltningen, som tilfældet er i andre nordiske lande”⁷⁸. At skæringstidspunktet fremrykkes til et tidligere tidspunkt end udfærdigelse af bevillingen eller dommens afsigelse vil betyde, at ægtefællerne ikke skal afvente statsforvaltningens eller rettens behandling af sagen for at få skæringsdagen for formuefællesskabets ophør fastlagt.

Spørgsmålet om skæringstidspunktet for formuefællesskabets ophør er en del af problemkomplekset omkring ægtefælleskifter, der er henskudt til Arvelovsudvalget. Ifølge kommissoriet skal udvalget bl.a. overveje en revision af reglerne om opløsning af formuefællesskabet mellem ægtefæller.

Ægteskabsudvalget af 1957 behandlede spørgsmålet om skæringstidspunktet i betænkning III om ægteskabets retsvirkninger⁷⁹, hvor der blev foreslået en udtrykkelig regel i lovudkastets § 11. Udvalget henviste i betænkningen, s. 28, til tidligere overvejelser i betænkning I, s. 33, om fremrykning af skæringstidspunktet, som den

⁷⁷ Se f.eks. Linda Nielsen og Jesper Vorstrup Rasmussen, *Familieretten*, 2. udg. 1997, s. 288.

⁷⁸ Se f.eks. den norske formulering i § 60 i lov om ekteskab (Lov nr. 47/1991 om ekteskab med senere ændringer).

⁷⁹ Betænkning nr. 415/1966.

svenske komite havde foreslået. Udvalget var dog betænkelig herved. Emnet blev ikke behandlet af Ægteskabsudvalget af 1969 i den kortfattede betænkning 3 fra 1974 om formueordningen, men det blev nævnt som et af de spørgsmål, der var udsendt, og som skulle overvejes nærmere⁸⁰.

Efter arbejdsgruppens opfattelse er behovet for fremrykkelse af skæringstidspunktet mindsket væsentligt efter de foreslåede ændringer om, at ægteskabslovens § 56 afskaffes som vilkår, og at der indføres adgang til at meddele separation eller skilsmisse med udskydelse af de omtvistede vilkår samt adgang til at træffe delafgørelser i retten. Dermed forsinkes separationen/skilsmissen sjældnere. Arbejdsgruppen har derfor ikke fundet det nødvendigt at foreslå skæringstidspunktet for formuefællesskabets ophør fremrykket til tidspunktet for indgivelse af ansøgning til statsforvaltningen om separation eller skilsmisse.

⁸⁰ Betænkning nr. 3/716/1974, s. 61.

III Konfliktløsning

Strukturaftalen mellem regeringen og Dansk Folkeparti indebærer, at alle sager om separation, skilsmisse og forældremyndighed fra den 1. januar 2007 altid begynder i de nye statsforvaltninger. Det betyder navnlig, at domstolenes sager om separation, skilsmisse og forældremyndighed fremover starter i statsforvaltningerne. Sager fortsætter kun til domstolene i de tilfælde, hvor der ikke kan opnås enighed mellem parterne.

I dag kan statsamtterne – med enkelte undtagelser – kun behandle sager om forældremyndighed, separation og skilsmisse, når parterne er enige. Hvis de er uenige, behandles sagen ved domstolene. En part vil derfor altid kunne anlægge retssag om disse spørgsmål uden at have været i kontakt med statsamtet.

Formålet med at lade alle sager om separation, skilsmisse og forældremyndighed starte i statsforvaltningerne er at gennemføre et enstrengt og mere gennemskueligt system. Herved vil alle opgaver i forbindelse med separation, skilsmisse og forældremyndighed være samlet et sted, idet statsforvaltningerne i forvejen behandler alle sager om samvær samt ægtefælle- og børnebidrag, også når parterne er uenige. Der henvises til gennemgangen ovenfor under II.

6. Kommunalreformens betydning for sagsbehandlingen

Udmøntning af kommunalreformen på det familieretlige område⁸¹ forudsætter, at parterne i størst muligt omfang gennem øget rådgivning, mægling og bistand fra sagsbehandlerne og de børnesagkyndige i statsforvaltningen får en løsning på mange af de problemer, der opstår i familien ved en samlivsophævelse, eller som kan opstå senere. Dette gælder både spørgsmål om forældremyndighed, barnets bopæl, samværet samt betaling af børne- og ægtefællebidrag. Sigtet er gennem rådgivning og mægling at opnå aftalebaserede helhedsløsninger til gavn for både børn og forældre.

Reformen fører til, at mange af de ressourcer, der i dag anvendes ved domstolene og i statsamtterne til at træffe afgørelser, i stedet kan anvendes på at opnå forligsmæssige løsninger, hvor parterne i langt højere grad medinddrages i løsningen af de

⁸¹ Lov nr. 525 af 24. juni 2005.

ofte sammenkædede problemer, der opstår i tilknytning til separation og skilsmisse og tvister om forældremyndighed.

6.1. Særligt om separations- og skilsmissesagerne

Fra den 1. januar 2007 skal separations- og skilsmissesager ifølge den vedtagne lovgivning behandles på følgende måde, hvis ægtefællerne ikke er enige, eller ikke fravælger vilkårsforhandlingen:

- Anmodning om separation eller skilsmisse indgives til statsforvaltningen⁸²
- Statsforvaltningen indkalder ægtefællerne til møde⁸³.
- På mødet vejleder statsforvaltningen om regler og praksis.
- Ved fortsat uenighed om vilkårene oplyser statsforvaltningen om muligheden for mægling⁸⁴.
- Mæglingen iværksættes, hvis ægtefællerne ønsker det.
- Sagen sluttes ved bevilling til separation eller skilsmisse eller ved, at sagen oversendes af statsforvaltningen til retten, hvis der fortsat er uenighed mellem ægtefællerne.

6.2. Særligt om forældremyndigheds- og samværssagerne

Fra den 1. januar 2007 skal forældremyndigheds- og samværssager ifølge den vedtagne lovgivning behandles på følgende måde, hvis forældrene ikke er enige:

- Forældremyndigheds- og samværssager indgives til statsforvaltningen⁸⁵.
- Statsforvaltningen indkalder forældrene til møde⁸⁶.

⁸² Jf. § 33, stk. 3, og § 24, stk. 2, i lov om ægteskabs indgåelse og opløsning.

⁸³ Efter § 39 i lov om ægteskabs indgåelse og opløsning, som affattet med virkning fra den 1. januar 2007, skal der som udgangspunkt holdes vilkårsforhandling med ægtefællerne, inden der kan bevilges separation eller skilsmisse. Ægtefællerne kan dog i visse situationer fravælge vilkårsforhandlingen. Dette kræver, at parterne er enige om vilkårene m.v.

⁸⁴ Jf. § 41, som affattet med virkning fra den 1. januar 2007.

⁸⁵ Jf. § 28, stk. 1, i lov om forældremyndighed og samvær, som affattet med virkning fra den 1. januar 2007.

⁸⁶ Jf. § 28, stk. 2, i lov om forældremyndighed og samvær.

- På mødet vejleder statsforvaltningen om regler og praksis.
- Ved fortsat uenighed om forældremyndighed og/eller samvær oplyser statsforvaltningen forældrene om de forskellige konfliktløsningstilbud.
- Konfliktløsningen gennemføres, hvis forældrene ønsker det.
- Sagen slutes ved aftale, ved at statsforvaltningen træffer afgørelse om samvær, eller ved at statsforvaltningen oversender forældremyndighedssagen til retten til afgørelse.

6.3. Arbejdsgruppens opgave

Ifølge sit tillægskommissorium, der er gengivet ovenfor i afsnit 1.2., skal arbejdsgruppen foretage en gennemgang og vurdering af de bestående tilbud om konfliktløsning, herunder børnesagkyndig rådgivning, konfliktmægling, retsmægling og advokatmediation. Som følge af reformen bliver forligsbestræbelserne meget centrale, og det er derfor vigtigt, at de enkelte tilbud udnyttes bedst muligt.

7. Børnesagkyndig rådgivning

7.1. Ordningen

• Baggrund

Statsamternes børnesagkyndige rådgivning blev indført i 1986. Ordningen er tilrettelagt på forskellige måder rundt om i landet, idet det ved dens start var forudsat, at de statsamter, der allerede havde etableret tilbud om børnesagkyndig rådgivning, kunne fortsætte i den form, rådgivningen allerede var tilrettelagt på. Efter § 28 i lov om forældremyndighed og samvær skal statsamtet som udgangspunkt tilbyde forældre og børn børnesagkyndig rådgivning, når der er uenighed om samvær eller forældremyndighed. Fra den 1. januar 2007 findes den tilsvarende bestemmelse i § 29 i lov om forældremyndighed og samvær.

Formålet med den børnesagkyndige rådgivning er, at forældrene løser konflikter under hensyn til, hvad der er bedst for barnet. Der er tale om rådgivning og ikke terapi/behandling. Rådgivningen skal ikke kun hjælpe forældrene til at indgå konkrete aftaler om samvær eller forældremyndighed. Den kan have lige så stor værdi ved at medvirke til at dæmpe konfliktniveauet mellem dem.

Den børnesagkyndige rådgivning kan tilbydes i forbindelse med en verserende sag om samvær eller forældremyndighed. Desuden kan forældre og børn bede statsamtet om rådgivning, når der er uenighed om forældremyndighed og samvær, selvom statsamtet ikke behandler en konkret sag herom. Denne rådgivning kaldes ”åben rådgivning”.

Rådgivningen kan gennemføres, blot den ene af forældrene ønsker det. Børn kan også få rådgivning. Formålet med dette er at give barnet mulighed for at tale med en børnesagkyndig om de problemer i familien, som berører barnet. I dag gives denne rådgivning ofte i tilknytning til en samtale med barnet i anledning af, at forældrene er uenige om samværet. Herudover er der i fire statsamter tilbud om børnegrupper, hvor børnene får lejlighed til at tale med andre børn i samme situation.

Der er vandtætte skotter mellem den børnesagkyndige rådgivning og den juridiske sagsbehandling. Det betyder, at rådgiveren ikke må videregive oplysninger fra rådgivningsforløbet til den juridiske sagsbehandler, medmindre der foreligger samtykke fra forældrene hertil.

• ***Hvem er de børnesagkyndige?***

Det er det enkelte statsamt, der bestemmer, hvem der skal ansættes som rådgivere, og hvilken faglig baggrund og erfaring den børnesagkyndige skal have. De børnesagkyndige er typisk psykologer eller socialrådgivere. Nogle børnesagkyndige har ved siden af jobbet som børnesagkyndig i statsamtet anden beskæftigelse, mens andre er ansat på fuld tid i statsamtet.

Til brug for arbejdsgruppens arbejde er der indhentet oplysninger fra statsamterne om de børnesagkyndige. Det fremgår heraf, at der er ansat i alt 60 børnesagkyndige ved statsamterne. Af disse er 40 psykologer (66,7 % af samtlige rådgivere), mens socialrådgiverne tegner sig for 17 (28,3 % af samtlige rådgivere). Der er tre børnesagkyndige med en anden baggrund end psykolog eller socialrådgiver, bl.a. en børnepsykiater. Samtlige statsamter har mindst en psykolog ansat, mens hovedparten af statsamterne har både psykologer og socialrådgivere som rådgivere. Det fremgår desuden, at 41 børnesagkyndige er ansat på konsulentbasis (68,3 % af samtlige rådgivere), mens 19 er fastansatte (31,7 % af samtlige rådgivere). Alle de ansatte rådgivere har arbejdsopgaver i statsamtet ud over den børnesagkyndige rådgivning. Disse opgaver er afholdelse af § 29-samtaler, børnesagkyndige undersøgelser, konfliktmægling og tværfaglig sagsbehandling.

• ***Uddannelse/efteruddannelse***

Der er ikke i statsamterne etableret en samlet ordning for uddannelse og efteruddannelse, ligesom der ikke er udarbejdet skriftlige retningslinier for, hvilke tilgange og metoder, der skal anvendes i den børnesagkyndige rådgivning.

Der er i de senere år med jævne mellemrum afholdt konferencer for de børnesagkyndige i statsamterne. Herudover er der i de fleste statsamter afsat tid til, at rådgiverne kan holde interne møder og supervision. Det er dog meget forskelligt, hvor meget tid der bruges på dette.

• *Økonomi*

Det er gratis for børn og forældre at få børnesagkyndig rådgivning. Statsamterne aflønner de børnesagkyndige.

• *Visitation*

Det fremgår af de indhentede oplysninger, at der i fire statsamter ikke før afgivelse af tilbud om konfliktmægling eller børnesagkyndige rådgivning finder en vurdering/visitation sted med hensyn til, om der alene skal afgives tilbud om børnesagkyndig rådgivning eller konfliktmægling, eller evt. begge tilbud. I de øvrige statsamter foretages en forudgående visitering.

I hovedparten af sagerne foretager sagsbehandleren visitationen. I to statsamter foretages den af rådgiveren, mens ét statsamt afholder et visitationsmøde, hvori deltager lederen af rådgivningsafdelingen og kontorchefen på det familieretlige område.

Syv statsamter har ikke en fast praksis for, hvordan og på hvilket tidspunkt tilbud om børnesagkyndig rådgivning fremsættes. I de statsamter, der har en fast praksis herfor, fremsættes tilbuddet normalt under et møde i statsamtet.

Det er meget sjældent, at der deltager mere end én børnesagkyndig i rådgivningen. Således fremgår det, at dette sker "sjældent" i fire statsamter og "aldrig" i de øvrige elleve.

• *Samarbejdet med sagsbehandleren*

Det generelle billede er, at sagsbehandleren som udgangspunkt ikke deltager i rådgivningen. I enkelte statsamter deltager sagsbehandleren med forældrenes samtykke af og til i begyndelsen eller i slutningen af mødet med forældrene.

7.2. Familiestyrelsens statistik

Det fremgår af Familiestyrelsens statistikkerapport for 2004, at børnesagkyndig rådgivning hovedsagelig anvendes i sager om samvær. Således handlede godt to tredjedele af alle almindelige rådgivninger om samværsspørgsmål. 24 % af rådgivningerne handlede både om forældremyndighed og samvær, mens 6 % af rådgivningerne alene handlede om forældremyndighedsspørgsmål.

Der blev i 2004 gennemført 4.038 rådgivningsforløb. I årene 2001-2003 var tallene henholdsvis 4.154, 3.775 og 3.959. 44 % af rådgivningerne var i 2004 "åbne rådgivninger".

Det mest almindelige rådgivningsforløb omfatter begge forældre (74 %) – enten sammen eller hver for sig. Barnet deltog i 23 % af rådgivningerne. I 10 % af rådgivningerne deltog barnet uden forældrene. Lidt over halvdelen af de rådgivninger, hvori et barn deltog, vedrørte børn i alderen 8-11 år, mens omkring en tredjedel vedrørte børn, der var 12 år eller ældre. I langt størstedelen af de rådgivninger, hvori et barn deltog, var barnet således fyldt 8 år. Børnenes deltagelse skal ses i lyset af, at større børn har mulighed for selv at sige ja eller nej til at deltage i en rådgivning. Endvidere vil der være en del tilfælde, hvor forældrene ikke ønsker, at børnene involveres i de voksnes konflikt og derfor heller ikke ønsker, at børnene indkaldes til rådgivning.

Varigheden af den børnesagkyndige rådgivning varierer meget. Det længste forløb i 2004 var på 10 timer, mens det korteste kun varede et kvarter. Rådgivningerne varede i gennemsnit 2 timer.

Rådgiverne havde i 57 % af sagerne det indtryk, at der blev opnået enighed om alle eller nogle spørgsmål, eller at forældrenes uenighed blev dæmpet som resultat af rådgivningen. Dette tal svarer nogenlunde til de forudgående år. I 21 % af sagerne mente rådgiverne ikke, at konflikten blev dæmpet, og i knap en fjerdedel af sagerne var de usikre på resultatet af rådgivningen.

Udover Familiestyrelsens statistiske oplysninger er der ikke foretaget en landsdækkende evaluering af den børnesagkyndige rådgivning.⁸⁷

⁸⁷ Socialforskningsinstituttet har dog i 1999 udgivet en evalueringsrapport om den børnesagkyndige rådgivning i to statsamter, henholdsvis Statsamtet Vejle og Københavns Overpræsidium. Rapporten er udarbejdet af Mai Heide Ottosen.

8. Konfliktmægling

8.1. Konfliktmægling i almindelighed

• *Konfliktmægling i Danmark*

Konfliktmægling vinder større og større indpas i det danske samfund. Således har der i en årrække været gjort forsøg med konfliktråd, hvor offer og gerningsmand mødes for at opnå en større forståelse for hinandens situation. Endvidere gør erhvervslivet i stigende omfang brug af konfliktmægling. Der arbejdes med et retsmæglingsforsøg i civile sager ved domstolene. Også på skoleområdet vinder konfliktmæglingen frem, hvor både elever og lærere uddannes som mæglere. Ligeledes tilbyder enkelte kommuner konfliktmægling i sager om anbringelse af børn uden for hjemmet. Endelig har samtlige statsamter siden 2001 kunnet tilbyde konfliktmægling i samværs- og forældremyndighedssager.

I forhold til de særlige konflikter, etniske familier oplever pga. kulturforskelle til det danske samfund, vinder konfliktmæglingen også større og større udbredelse. Fem udvalgte statsamter tilbyder som et forsøg i 2005 konfliktmægling i sager, hvor en eller begge forældre har en anden etnisk baggrund end dansk. Dette forsøg vil blive afsluttet med en evaluering i foråret 2006.

• *Hvad er konfliktmægling?*

Konfliktmægling er en metode til at hjælpe parterne i en konflikt til gennem forhandling at finde en løsning, de begge kan acceptere. Konfliktmægling er således et alternativ til, at udenforstående træffer afgørelse i konflikten. Det grundlæggende synspunkt ved konfliktmægling er, at sagens parter selv rummer den bedste løsning på netop deres konflikt. Parterne har ansvaret for resultatet og mægler for processen.

Konfliktmægling er frivillig for begge parter og kan afbrydes, hvis én af parterne ikke længere ønsker at fortsætte. Mægler har som udgangspunkt ikke på forhånd kendskab til konflikten, ligesom mægler har tavshedspligt om, hvad der foregår under møderne.

Mægler er neutral i forhold til sagens parter og kommer ikke med løsningsforslag eller bedømmelser af konflikten. Dette sikrer, at det er parterne, der selv forhandler sig frem til netop den løsning, der er den rigtige for dem. Mæglers rolle er som forhandlingsleder at lede og styre forhandlingen gennem konfliktmæglingens faser. Fokus i mæglingen er rettet mod fremtiden og ikke mod fortiden. Mæglingen skal

således bringe parterne i stand til selv at løse fremtidige konflikter. Begge parter er til stede under mæglingsforløbet.

En konfliktmægling består normalt af flere faser:

Fase 1. Parterne mødes med mægleren og gør hver især rede for konflikten, således at begge parter får lejlighed til at redegøre for uenigheden. Mægleren stiller undervejs uddybende spørgsmål. Denne fremgangsmåde hjælper parterne til at se og forstå hinandens synspunkter, behov og interesser fra et nyt udgangspunkt.

Fase 2. Ved hjælp af særlige lytte- og spørgeteknikker styrer mægleren forhandlingen, således at sagens parter finder frem til en fælles opfattelse og definition af de problemer, som konflikten drejer sig om.

Fase 3. Parterne foreslår, på baggrund af forhandlingerne, løsningsmuligheder.

Fase 4. Parterne forhandler sig frem til én eller flere løsninger, som de begge finder gode – og kan få aftalen skrevet ned, hvis de ønsker det.

Måden, hvorpå sagens parter hjælpes til at tale sammen på gennem forhandling, er således afgørende forskellig fra den måde, som stridende parter sædvanligvis kan være i dialog.

Et godt forhandlingsresultat er bl.a. kendetegnet ved, at begge parters interesser og behov er tilgodeset, at der er flere fordele ved at holde aftalen end ved at bryde den, og at parterne også fremover kan have en god indbyrdes relation til hinanden, således at sandsynligheden for, at de selv kan løse evt. fremtidige konflikter øges væsentligt.

Konfliktmæglingen kan variere inden for de forskellige områder, hvor metoden anvendes. F.eks. fremgår det af gennemgangen af statsamternes konfliktmægling, at der deltager to mæglere i processen, jf. afsnit 8.2. I retsmæglingsforsøget, der beskrives i afsnit 8.3., har mæglerne kendskab til sagen forinden mæglingen, ligesom nogle mæglere fremkommer med løsningsforslag. Retsmæglerne kan afholde separate møder med parterne, hvilket ikke sker i statsamterne. Endelig kan der være variation inden for de forskellige faser i mæglingen.

8.2. Statsamternes tilbud om konfliktmægling

8.2.1. Ordningen

• *Baggrund*

På baggrund af en midlertidig bevilling fra satspuljen i 2001-2004 har statsamterne siden sommeren 2001 kunnet tilbyde konfliktmægling i samværs- og forældremyndighedssager. Bevillingen er blevet forlænget indtil den 1. januar 2007. Herefter er konfliktmæglingen som et led i strukturreformen gjort til et permanent tilbud.

Tilbuddet gives til forældre, der ikke lever sammen, og som er uenige om samvær, forældremyndighed eller andre spørgsmål om deres fælles børn. Tilbuddet er møn-
tet på forældre, der ønsker selv at blive i stand til at indgå aftaler om børnene. På
nuværende tidspunkt deltager børn ikke i mæglingen, men der er ved den nye § 29⁸⁸
i lov om forældremyndighed og samvær (tidligere § 28) åbnet mulighed for, at børn
på et senere tidspunkt vil kunne deltage i mæglingen.

En mægling kan som regel gennemføres på et enkelt eller to møder af ca. 3-4 timers
varighed.

Der er vandtætte skotter mellem mæglingen og den øvrige sagsbehandling, og der
bliver ikke videregivet oplysninger fra sagsbehandleren til mæglerne eller omvendt.
Mæglerne får alene faktuelle oplysninger om forældrene og børnene, f.eks. navn og
alder. Der henvises i den forbindelse til de etiske retningslinier for konfliktmæg-
ling i statsamterne, jf. bilag 1.

Statsamterne har ifølge oplysninger fra Indenrigs- og Sundhedsministeriet gennem-
ført 569 konfliktmæglingsforløb i 2004. Dette tal har været jævnt stigende siden
starten i 2001.

• *Hvem er mæglere?*

I statsamterne er det de juridiske sagsbehandlere og børnesagkyndige, der i forve-
jen er ansat i statsamtet, der mægler i samværs- og forældremyndighedssagerne.

Statsamternes tilbud om konfliktmægling er særegent på den måde, at der altid del-
tager to mæglere (co-mediation). Det tilstræbes, at den ene mægler er børnesagkyn-
dig og den anden jurist. I flere statsamter er det desuden en af hvert køn, der mæg-
ler.

Siden opstarten i 2001 er der uddannet ca. 140 konfliktmæglere. En mindre del af
disse har dog fået andre arbejdsopgaver i eller uden for statsamtet. Hertil kommer,

⁸⁸ Der træder i kraft den 1. januar 2007.

at nogle af de, der har fået uddannelsen, ikke umiddelbart skal mægle, men bruger uddannelsen i forbindelse med afholdelse af andre møder.

• ***Uddannelse/efteruddannelse***

Alle, der skal mægle i statsamterne, skal deltage i Familiestyrelsens grunduddannelse i konfliktmægling.

Uddannelsen er tilrettelagt som et 3-dages internatkursus, der veksler mellem teori og praktiske øvelser. Som et led i uddannelsen undervises mæglerne i de etiske retningslinier. Uddannelsen følges op af supervision i de enkelte statsamter. Supervisionen kan være intern, hvor mæglerne superviserer hinanden eller eksternt, hvor en sagkyndig inden for området superviserer mæglerne.

Herudover afholder Familiestyrelsen løbende efteruddannelse for allerede uddannede mæglere.

• ***Økonomi***

Det er gratis for parterne at deltage i konfliktmæglingen. Juristerne mægler som led i deres almindelige arbejde, og de børnesagkyndige bliver særskilt aflønnet af statsamtet.

• ***Visitation***

Det er den enkelte sagsbehandler, der beslutter, om forældrene skal tilbydes konfliktmægling. Konfliktmæglingen tilbydes parter, der anses for at være i stand til at overskue konsekvenserne af de aftaler, der indgås under mæglingen. Det betyder, at f.eks. alvorlig psykisk syge og misbrugere normalt er bedre hjulpet i andet regi.

Som led i evalueringen af konfliktmæglingen, jf. afsnit 8.2.2., blev der gennemført en undersøgelse af visitationen i fire udvalgte statsamter. Af de forældre, der henvendte sig til statsamtet om spørgsmål vedrørende samvær eller forældremyndighed, fik godt 40 % enten tilbud om konfliktmægling eller børnesagkyndig rådgivning. 19 % fik begge tilbud, 19 % fik specifikt tilbud om rådgivning, mens 5 % kun fik tilbud om mægling. 8 % af alle henvendelser om samvær eller forældremyndighed endte med børnesagkyndig rådgivning, og 2 % af alle henvendelser endte med konfliktmægling.

Forældre, der henvender sig første gang, får oftere end andre forældre et tilbud om mægling eller børnesagkyndig rådgivning.

Det fremgår af rapporten, at der er stor forskel på, hvordan tilbudet om konfliktmægling gives. I nogle statsamter sker det telefonisk eller skriftligt. I andre statsamter sker visitering til mægling kun efter en forudgående samtale med forældrene. Ikke alle forældre, der har deltaget i mægling, har følt sig tilstrækkelig forberedt til denne særlige form for forligsmægling.

8.2.2. CASAs evaluering

I 2003/2004 evaluerede Center For Alternativ Samfundsanalyse statsamternes tilbud om konfliktmægling. Hovedformålet med evalueringen var at vurdere, om konfliktmægling er en hensigtsmæssig metode til løsning af problemer mellem forældre i de familieretlige tvister i statsamterne.

Ca. 450 forældrepar deltog i undersøgelsen (i alt ca. 900 forældre), der forløb fra marts 2003 til februar 2004.

Evalueringen bygger hovedsagligt på forældrenes vurderinger og erfaringer med konfliktmægling indhentet gennem et spørgeskema umiddelbart efter selve mæglingsmødet, telefoniske interviews et halvt år efter mæglingen og kvalitative interviews et halvt til et helt år efter mæglingen. Desuden deltog mæglerne i statsamterne i et dialogmøde og udfyldte registreringsskemaer om mæglingerne.

Nedenfor følger udvalgte dele af evalueringsrapporten:

Løsninger og tilfredshed med mæglingen

Rapporten viser bl.a., at 84 % af forældrene helt eller delvist fandt en løsning på deres uenighed under konfliktmæglingen (53 % fandt en løsning og 31 % fandt delvist en løsning).

Endvidere vurderede 71 % af forældrene, at konfliktmæglingen - alt i alt - var vellykket (32 % i høj grad og 39 % i nogen grad). Forældre med fælles forældremyndighed havde i flere tilfælde haft positive resultater af mæglingen end forældre, der ikke havde fælles forældremyndighed.

Et halvt år efter konfliktmæglingen overholdt lidt mere end halvdelen af forældrene den aftale, de havde indgået under mæglingen, og 2/3 af forældrene havde fortsat en eller anden form for aftale.

Motivation og forventning

Mere end halvdelen af forældrene havde ingen viden om konfliktmæglingen på forhånd. 66 % syntes, at de vidste nok om mæglingen på forhånd, mens resten gerne ville have vidst mere. Det er særligt de forældre, der fandt mæglingen vellykket, der vurderer, at de vidste nok på forhånd.

Interviewene med forældrene viste, at der var tydelig forskel på, hvor meget og hvad forældrene vidste om mæglingen på forhånd. Motivationen for at deltage var for de flestes vedkommende kædet sammen med et ønske om at komme i bedre dialog med den anden forælder (83 % har angivet dette som en af årsagerne).

Nogle forældre var motiverede for deltagelse, fordi de ønskede at finde en løsning for børnenes skyld, og for denne gruppe var der forventninger og ønsker til, at deres konflikt kunne blive løst eller nedtonet. Andre deltog også af strategiske hensyn, fordi de frygtede, at det ville indvirke negativt på deres sag, hvis de afslog tilbuddet om konfliktmægling, såfremt deres konflikt skulle ende i en retssag. Endelig ønskede nogle at deltage, fordi de havde behov for støtte og ret i deres udlægning af sagen. Sidstnævnte to grupper havde ikke reelle forventninger til mæglingen eller til et udbytte heraf.

Konfliktniveauet

Rapporten viste, at de forældre, der efter konfliktmæglingen af mæglerne blev vurderet med "lavt konfliktniveau", generelt var mere tilfredse med de forskellige elementer i mæglingen. Det fremgår bl.a., at 97 % af disse fandt en hel eller delvis løsning på deres konflikt, hvor dette kun var tilfældet for 44 % af forældrene med "højt konfliktniveau". Til gengæld var der ikke nogen markant forskel med hensyn til, om aftalerne blev overholdt på længere sigt, når man sammenligner forældre med "lavt" og "mellem-højt" konfliktniveau.

Børnenes situation

42 % af forældrene mente, at børnenes situation blev forbedret som følge af konfliktmæglingen. Disse forbedringer handlede for det første om, at børnene ikke længere oplevede skænderier og konfrontationer mellem forældrene. For det andet, at konkrete forhold blev forbedret således, at børnene følte sig mere trygge og sikre. For det tredje, at forældrenes perspektiv blev skubbet i retning af, hvad der er bedst for børnene i stedet for deres ret til børnene.

Der var dog forskel i vurderingen af effekten af konfliktmæglingen i relation til forældrenes konfliktniveau. Således mente langt flere af forældrene med "lavt konfliktniveau", at børnenes situation var forbedret som følge af mæglingen, end dem med "højt konfliktniveau".

8.2.3. Familiestyrelsens undersøgelse

Ved indførelsen af konfliktmægling i statsamterne anbefalede Civilretsdirektoratet, at de to mæglere er henholdsvis en sagsbehandler (typisk en jurist) og en børnesagkyndig (typisk en psykolog). Baggrunden herfor var ønsket om at tilføre konfliktmæglingen en tværfaglig dimension.

Familiestyrelsen iværksatte i efteråret 2004 en undersøgelse af, i hvilket omfang anbefalingen om, at den ene mægler skal være en børnesagkyndig, blev overholdt. Det viste sig, at der i ca. 30 % af mæglingerne ikke deltog en børnesagkyndig. Styrelsen har på den baggrund indskærpet over for statsamterne, at den ene mægler altid skal være en børnesagkyndig.

8.2.4. Mæglernes vurdering og forslag til nye tiltag

Som opfølgning på CASAs evalueringsrapport om konfliktmægling, jf. afsnit 8.2.2., deltog de uddannede konfliktmæglere i en uddannelsesdag.

Her kom følgende forslag til forbedringer:

• *Visitation*

Der blev efterlyst generelle retningslinier for en visitationsprocedure, herunder hvem, der kan visiteres og hvem der foretager visitationen. I denne forbindelse drøftedes det, om psykisk syge og mennesker med misbrugsproblemer - i modsætning til nu - skal henvises. Såfremt ovenstående persongrupper også skal have tilbuddet, bør det overvejes at tilrettelægge konfliktmæglingen på en særlig måde, som tager højde for de pågældendes særlige behov.

• *Information om mæglingen*

Mange mæglere gav udtryk for, at der var et stort behov for, at informationsmateriale om mæglingen forbedres. Det blev bl.a. foreslået at udarbejde to forskellige foldere: En folder, der informerer om selve mæglingsordningen og en særskilt folder til de forældre, der har accepteret tilbuddet om konfliktmægling. Et andet forslag var, at man i venteværelset i statsamtet viser en video, der illustrerer en konfliktmægling. I øvrigt blev det foreslået, at samtlige sagsbehandlere får konfliktmægleruddannelsen.

• *Børn i mæglingen*

Der var enighed om, at børn ikke direkte skal deltage i konfliktmæglingen, men muligvis deltage indirekte. Dette kan f.eks. ske ved, at en børnesagkyndig taler med barnet, og at indholdet af samtalen - med samtykke fra barnet - viderebringes til forældrene under konfliktmæglingen.

• ***Tid i mæglingen***

Det blev foreslået, at tidsforbruget til mæglingen gøres fleksibelt (3-5 timer samlet eller delt), og at der til sidst i mæglingen er tid til at gennemgå aftalen med forældrene. Mægler bør i starten af mæglingen forsøge at vurdere, om der konkret er behov for, at mæglingen strækker sig over flere gange. Forældrene bør inden afslutningen af mæglingen tilbydes en opfølgende mægling, hvis de mener at have behov herfor.

• ***Mæglingsprocessen***

Det blev drøftet, om mæglerne - i visse situationer – kan træde ud af rollen som mægler og vejlede om juridiske problemstillinger, sådan at der ikke spildes tid med, at forældrene må søge sådanne informationer andetsteds. Der var generel enighed om, at det er acceptabelt, at mægler i nogle situationer ”skifter kasket” – blot dette gøres klart for parterne.

• **Uddannelse, metodeudvikling, supervision m.v.**

Det var et stort ønske fra mæglerne, at der er ekstra fokus på efteruddannelse og supervision, sådan at kvaliteten af mæglingen fortsat er høj. I den forbindelse blev der bl.a. peget på følgende punkter:

- Kursus i kommunikation
- Træning i positiv omformulering
- Fokus på den sidste fase (forhandlingsteknik)
- En bedre kommunikationsmodel for mæglerne, som de kan lære forældrene
- Intern og ekstern supervision

Desuden blev der efterlyst pragmatisk metodeudvikling, sådan at konfliktmæglingen tilpasses konfliktniveauet i de enkelte sager.

8.3. Domstolenes tilbud om retsmægling

8.3.1. Ordningen

• ***Baggrund***

Den 1. marts 2003 iværksatte Justitsministeriet, Domstolsstyrelsen og Advokatrådet en fælles forsøgsordning med retsmægling. Forsøget er begrænset til byretterne i København, Århus, Ålborg og Roskilde og ved Vestre Landsret. Ved Vestre Landsret tilbydes retsmægling både i 1. instanssager og i ankesager. Forsøget er et alternativ til en traditionel retssagsbehandling.

Forsøgsordningen har til formål at tilvejebringe praktiske erfaringer til brug for overvejelser i Retsplejerådet om en eventuel permanent ordning med retsmægling forankret i retsplejeloven⁸⁹. Forsøgsordningen er blevet forlænget, mens Retsplejerådet, i lyset af evalueringen, jf. afsnit 8.3.2., overvejer en sådan ordning. På baggrund af de positive erfaringer med forsøgsordningen har justitsministeren bedt Retsplejerådet udarbejde et forslag til udformningen af en permanent landsdækkende ordning for retsmægling.

Forsøgsordningen omfatter som udgangspunkt alle civile sager, men følgende sager vurderes som specielt egnede: Familieretlige sager, sager om køb og salg af fast ejendom, sager i ansættelsesforhold, sager i erhvervsforhold, naboforhold m.v. Parterne kan deltage alene eller sammen med en advokat.

• ***Hvem er mæglere?***

Ved forsøgets start var udpeget 2 dommere og 2 advokater ved hver af de 5 retter. Dette antal blev i efteråret 2003 udvidet, sådan at der nu er 3 dommere og 3 advokater ved hver af retterne.

Der er ikke fastlagt retningslinier for, hvordan de fysiske rammer omkring retsmæglingen skal være. De fleste advokatmæglere har retsmæglinger på deres eget advokatkontor. For landsdommernes vedkommende foregår retsmæglingen altid på et hotel i Viborg, hvor der er lejet 3 mødelokaler til formålet. For byretternes vedkommende er der i København og Aalborg indrettet specielle mæglingslokaler. Andre steder foregår mæglingen i et mødelokale eller på dommerens kontor.

Der deltager normalt kun én mægler, men i komplicerede sager kan der medvirke to.

• ***Uddannelse/efteruddannelse***

Dommerne har deltaget i en uddannelse, der er udbudt af Danmarks Domstole, mens advokaterne har deltaget i en mediatoruddannelse, som Advokatsamfundet har udbudt. Begge uddannelser løber over 3-4 måneder og består af tre moduler. Første

⁸⁹ Notat om forsøgsordning med retsmægling, Justitsministeriet 2003.

modul er i begge uddannelser et to-dages introduktionsseminar, hvor deltagerne præsenteres for de grundlæggende teorier og metoder. Andet modul består af et tredages træningsforløb. For dommernes vedkommende består tredje modul af en temadag, hvor der arbejdes specifikt med mægling i erhvervsager. Efter selve uddannelsen skal dommermæglerne deltage i et forløb på to halve dage, hvor de i mindre grupper reflekterer over deres praksis. Advokatmæglerne afslutter deres uddannelse med et konsultations- og vejledningsmøde på to dage.

Herudover afholder Domstolsstyrelsen løbende efteruddannelse for allerede uddannede dommermæglerne. Som led heri har dommermæglerne deltaget i et to dages opfølgningsseminar, hvor hovedvægten er lagt på erfaringsudveksling.

Der er ikke fastlagt et efteruddannelsesforløb for advokatretsmæglerne.

- ***Økonomi***

Det er – udover den almindelige retsafgift – gratis for parterne at deltage i retsmægling. Dommerne mægler som led i deres arbejde, mens advokaterne i forsøgsordningen ikke modtager honorar for at mægle.

- ***Visitation***

Når en civil sag er anlagt ved en af de byretter, der deltager i forsøget, vurderer den pågældende ret om sagen egner sig til mægling. Sagen skal være "tvistig" for at være egnet, hvilket betyder, at der f.eks. ikke tilbydes mægling i små inkassosager, hvor der reelt ikke er strid, men kun en manglende evne til at betale. Sager, der rejses ved Vestre Landsret, bliver læst igennem med henblik på at vurdere, om de egner sig til mægling.

Når retten har vurderet en sag som egnet, sender retten et tilbud om retsmægling til sagens parter sammen med en folder herom. I langt de fleste tilfælde kontakter mægler parterne eller disses advokater, når tilbuddet er accepteret. Formålet hermed er at sikre, at parterne i tilfredsstillende grad er orienteret om retsmæglingen og dens mulige konsekvenser.

8.3.2. Justitsministeriets evaluering

Retsmæglingsforsøget blev evalueret i marts 2005 af Justitsministeriets Forskningsenhed. Evalueringen bestod dels af spørgeskemaer til parter, partsadvokater og mæglerne. Dels er der foretaget kvalitative interviews med såvel mæglerne som parter og partsadvokater.

Af evalueringsrapporten fremgår det, at der var modtaget oplysninger om i alt 351 retsmæglinger, og at der i 218 blev indgået en aftale. Forligsprocenten i ankesagerne ved Vestre Landsret var ikke mindre end i de øvrige sager. Det fremgår, at ud af de 351 sager var 57 sager om familieforhold (andel på 16 %). Forligsprocenten var på 63 (gennemsnit 64 for alle sager), og der blev anvendt i gennemsnit 3,9 timer (gennemsnit 3 timer for alle sager). I 90 af samtlige retsmæglinger blev der kun afholdt et enkelt møde. Der blev afholdt separate møder i 79 % af sagerne.

Nedenfor følger en gennemgang af udvalgte dele af rapporten af særlig betydning for overvejelser om konfliktmægling i de familieretlige sager:

• ***Parternes orientering om mægling***

80 % følte sig godt orienteret forinden retsmæglingen. Visse af retsmæglerne gik noget videre end til blot at informere om retsmæglingen, men brugte samtalen til at sikre, at parterne havde en reel forligsvilje. Enkelte mæglere foretrak dog slet ikke at have kontakt med parterne eller disses advokater forinden mæglingen.

• ***Hvorfor vælge retsmægling***

For en stor del af de adspurgte var motivationen til at vælge retsmægling følgende: Sagen hurtigere afklaret, omkostningerne lavere, undgå skærpelse af konflikten i retssalen og bidrage aktivt til løsning af konflikten for at kunne påvirke indholdet af en løsning.

• ***Separate møder***

Det fremgår af rapporten, at der i 79 % af sagerne har været benyttet separate møder, hvilket betyder, at mægler også holder møde med parterne hver for sig. De familieretlige sager adskiller sig ikke i den sammenhæng. En overvejende del af parterne satte pris på de separate møder og var overbevist om, at mødeindholdet forblev fortroligt. Retsmæglerne var endvidere generelt meget positive over for de separate møder.

• ***Partsadvokatens rolle***

En stor del af retsmæglerne var inden forsøget noget betænkelige ved, at parternes advokater kunne deltage i retsmæglingen. Imidlertid viste det sig, at næsten alle retsmæglere var meget begejstret for den rolle, som partsadvokaterne spillede, f.eks. med at rådgive klienten, når den endelige aftale skulle udformes. Endvidere var det vurderingen, at advokaterne var til stor hjælp under de separate møder.

• ***Mæglerens forberedelse***

Alle mæglere med en enkelt undtagelse satte sig forinden mæglingen ind i sagen. Begrundelsen herfor var, at det over for parterne kan virke sløset, hvis mægleren slet ikke ved, hvad sagen handler om.

• ***Fremsættelse af løsningsforslag***

Af undersøgelsen fremgår, at 39 % af mæglerne selv mente, at de ikke fremsatte løsningsforslag, mens dette tal var 25 % for parterne og 30 % for partsadvokaterne. Der synes at være en overvejende tilfredshed med, at mæglerne fremsatte løsningsforslag. I de tilfælde, hvor det skete, blev deltagerne bedt om at vurdere, om dette havde været negativt eller positivt. Mere end tre fjerdedele af partsadvokaterne så det som klart positivt. For parterne drejede det sig om knap to tredjedele og for retsmæglerne omkring halvdelen. Omvendt var der kun ganske få procent i alle 3 grupper, der så det som egentlig negativt: 4 % af parterne, 1 % af partsadvokaterne og 6 % af mæglerne. De øvrige vurderede det som hverken klart positivt eller klart negativt.

• ***Vurdering af løsninger***

Der er meget stor forskel i opfattelsen af, i hvilket omfang mægler gav udtryk for, om en løsning var rimelig eller ej. Således mente mæglerne, at dette kun kom på tale i omkring en tredjedel af sagerne, mens partsadvokaterne og parterne mente, at det drejede sig om henholdsvis godt halvdelen og godt to tredjedel af sagerne.

• ***Særlige fokuspunkter***

Af rapporten fremgår det, at der knytter sig en særlig interesse til de familieretlige sager, da disse sager er af ekstraordinær stor betydning for såvel sagsøger som sagsøgte, at sagerne typisk var ganske tunge, og at det kunne være særligt vanskeligt at nå til en rimelig løsning ved en retssag. Retsmæglerne var noget delte i spørgsmålet om, hvorvidt der skal tilbydes mægling ved retten. Uenigheden angik ikke mæglingens relevans, men om det er noget, der skulle tilbydes ved retten og med jurister som mæglere. Flere af de mæglere, der fastholdt, at man bør tilbyde retsmægling i familiesager, foreslog, at man f.eks. inddrager en psykolog som co-mægler, som vil kunne hjælpe den juridiske mægler med de psykologisk tunge problemstillinger. Af andre forslag til forbedring af mæglingsforløbet i familiesager kan nævnes, at mæglingsforløbet bør bestå af flere, korte møder, således at parterne kan få tid og ro til at overveje de enkelte skridt og forslag i mæglingsprocessen. Endelig mente nogle mæglere, at man bør undgå partsadvokater i familiesagerne, fordi de er med til at dreje fokus over på det juridiske frem for de psykologiske problemstillinger. Andre gav udtryk for, at partsadvokaterne netop i meget konfliktfyldte sager kan være støttende og rådgivende, hvilket øger muligheden for at få parterne bragt i dialog om en løsning.

Forligsprocenten i familiesagerne lå på niveau med de øvrige sager. 63 % af familiesagerne endte med en aftale. I modsætning til evalueringen af statsamternes tilbud om konfliktmægling er der ikke foretaget en evaluering af, om aftalerne holder på længere sigt.

En analyse af familiesagerne i forhold til de øvrige sager viste, at der i disse sager var klart flere, der begrundede ønsket om retsmægling med, at de gerne ville undgå en skærpelse af konflikten i retssalen. Der var således 58 % af dem med familiesager, der svarede, at dette i høj grad havde betydning for, at de var indstillet på at prøve retsmægling, mod 33 % i de øvrige sager.

8.4. Advokaternes tilbud om mediation

8.4.1. Ordningen

• Baggrund

En gruppe af advokater har siden 1998 sideløbende med de offentlige tilbud i statsamterne tilbudt konfliktmægling i familieretlige sager.

• Hvem er mæglere?

Gruppen af familiemediatorer består i dag af ca. 30 advokater fordelt over hele landet. Advokaterne, der alle er medlemmer af Foreningen af Familieretsadvokater og/eller Danske FAMILIEadvokater, har valgt at kalde deres tilbud om konfliktmægling for mediation efter den engelske betegnelse ”mediation”. Alle advokater er desuden medlemmer af foreningen ”mediatoradvokater”, og dermed underlagt de etiske regler for mediation, der omfatter denne forenings medlemmer.

• Uddannelse/efteruddannelse

Hovedparten af familiemediatorerne er uddannet i 1997-98 af de engelske familiemediatorer og advokater, Henry Brown og Felicity White. Siden har gruppen videreuddannet sig – alle inden for familiemediationsområdet, og de fleste også inden for andre områder af civile og kommercielle sager. De medlemmer, der er kommet til efterfølgende, har alle gennemgået Advokatsamfundets uddannelsesforløb i mediation, jf. afsnit 8.3.1. om uddannelse af advokater i retsmæglingsforsøget. Der tilbydes løbende efteruddannelse til familiemediatorerne, både i og uden for Danmark.

Gruppens deltagere finder det centralt at kunne tilbyde par og familier med konflikter en konfliktløsningsmetode, hvor samtlige problemstillinger kan behandles under ét. Det kan være i umiddelbar forbindelse med separationen, hvor der skal tages stilling til forældremyndighed, samvær, boligspørgsmål, bodeling og andre praktiske forhold, eller efterfølgende, hvor forskellige konflikter mellem parterne kan opstå.

Mediationsforløbet består som oftest af en møderække, hvor hvert møde varer mellem 1 ½ - 3 timer – alt efter problemstillingerne, deres tyngde og parternes ønsker.

Gruppens medlemmer har siden afslutningen af uddannelsen i 1998 praktiseret mediation i privat praksis, og flere af medlemmerne har medvirket til etableringen af et pilotprojekt ved Københavns Byret fra 2001-2002, og i retsmæglingsforsøget under Justitsministeriet, Domstolsstyrelsen og Advokatsamfundet.

• *Økonomi*

Parterne i mediationen afholder selv omkostningerne i forbindelse med mediationsforløbet, og en mediationstime koster typisk fra ca. 1500,- til 2000,- pr. time (excl. moms), hvilken udgift parterne er fælles om.

Da gruppen er landsdækkende og er vant til at have med klienthåndtering at gøre, vil der kunne ydes hurtig bistand. Geografisk set vil mediationen kunne finde sted tæt på de fleste parters bopæl.

• *Evaluering*

Der er ikke foretaget ekstern evaluering af familiemediatorernes mediationstilbud.

9. Forsøgsprojekt om indsatsen over for særligt udsatte grupper

Statsamtet Ribe har siden 2001 tilbudt udvalgte forældrepar en særlig form for mødevirksomhed. Forældrene tilbydes tværfaglige møder, hvor der deltager en jurist og en børnesagkyndig. De tværfaglige møder afholdes kun, når børnesagkyndig rådgivning og konfliktmægling ikke er anvendelig. Møderne er således et supplement til statsamtets juridiske sagsbehandling.

Forsøget havde fokus på den gruppe af forældre, der har et meget højt konfliktniveau, og som normalt ikke kan drage nytte af konfliktmægling eller andet forligsmæssigt tilbud.

Projektet bestod i at udvikle og beskrive en tværfaglig metode til brug for de komplekse sager og skal ses som en kompetence- og metodeudvikling med baggrund i erfaringer fra den juridiske sagsbehandling, den børnesagkyndige rådgivning og konfliktmæglingen.

Evaluering

Forsøget blev afrapporteret i december 2004 i rapporten ”Indsatsen over for særligt udsatte børn – Forældremyndighed og samvær, Statsamtet Ribe, 2004”.

I perioden januar 2002 - december 2004 omfattede forsøget 125 sager. Målgruppen var forældre med et fastlåst og forsvarspræget kommunikationsmønster, der overskyggede fokus på barnet og forståelsen for barnets udsathed.

Der skulle desuden være tale om et eller flere af følgende forhold:

- Forældre med psykisk sygdom, misbrugsproblemer og store sociale belastninger.
- Børn med store problemer og som evt. modtager særlige ydelser fra det sociale system.
- Forældre med små børn, hvor forældrene ikke har levet sammen, eller hvor forældrenes samliv efter barnets fødsel har været kortvarigt.
- Forældre med store børn, hvor en børnesamtale kunne blive en vigtig del af afgørelsesgrundlaget.

Mange af sagerne var – ud over et højt konfliktniveau – også kendetegnet ved, at barnet og en eller begge forældre fik hjælp og støtte gennem deres lokale kommune. Forsøget var derfor udover det tværfaglige samarbejde i statsamtet i en række tilfælde også omfattet af møder med de relevante sagsbehandlere i kommunen.

Henvendelserne til statsamtet i de 125 sager drejede sig primært om uenighed om samvær.

I langt de fleste sager var der eneforældremyndighed, og i halvdelen af sagerne havde barnets alder indflydelse på visitationen, enten fordi det var et meget lille barn, eller fordi det var et barn, der var så gammelt, at der skulle tages stilling til, om det skulle høres i forbindelse med afgørelsen.

60 % af sagerne drejede sig om socialt belastede familier.

I projektperioden steg aftalefrekvensen ved førstegangsfastsættelse af samvær markant – fra 69 % til 81 %. Også sammenlignet med landsgennemsnittet var der tale om en markant forskel, idet landsgennemsnittet i samme periode lå på 71 %.

Projektforløbet viste således, at det tværfaglige møde skaber en ramme, som gør det muligt for jurist og børnesagkyndig at støtte forældrene i - på trods af et højt konfliktniveau - at indgå aftaler, der tager udgangspunkt i en fastholdelse af barnets perspektiv.

Selv om forældrene befandt sig i hver sin verden - ofte etableret i et modsætningsforhold til den anden - når de kom til det tværfaglige møde, viste projektforløbet, at det i to tredjedel af sagerne lod sig gøre at få forældrene ”koblet på aftalesporet”, så mødet kunne afsluttes med, at forældrene indgik en aftale. Mindre end en tredjedel af sagerne måtte afsluttes med en afgørelse fra statsamtet, og her viste projektforløbet en tendens til et fald i antal ankesager.

I knap en tredjedel af sagerne indkaldtes forældrene efterfølgende til et opfølgende møde. Dermed kunne statsamtet spænde et sikkerhedsnet ud under aftalernes skrøbelighed.

Der er ved finanslovens for 2006 afsat satspujlemidler til at forsøget kan gøres landsdækkende. For perioden 2006 til 2009 er der afsat 5 millioner for hvert af årene.

10. Parrådgivning

Som et supplement til de eksisterende rådgivningstilbud er der - for at sætte fokus på børn i vanskelige familiemæssige situationer - ved finansloven for 2005 afsat midler til, at Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender kan iværksætte et geografisk udbredt forsøgsprojekt med forskellige former for parrådgivning i perioden 2005-2008. Forsøget med parrådgivning er nyt og skal ses i sammenhæng med de tilbud, som forældre med børn allerede i dag tilbydes som ”hjælp til selvhjælp”, når der opstår problemer i familien. Der er udvalgt i alt 12 forsøgsprojekter fordelt rundt i landet.

Målgruppen for tilbuddet om parrådgivning er forældre med børn under 18 år, der har problemer med parforholdet.

Forsøget er rettet mod forældre, der har så store problemer i parforholdet, at de overvejer at ophæve samlivet. Det er sigtet, at disse forældre via rådgivningen kan få redskaber til at fortsætte samlivet – til gavn for både dem selv og ikke mindst børnene. Parrådgivningen vil desuden kunne tilbydes til forældre, der har besluttet at ophæve samlivet, men som ønsker, at samlivsofhævelsen foregår så skånsomt som muligt navnlig i forhold til børnene. I disse situationer vil det derfor også være et mål at gøre forældrene i stand til at fortsætte forældreskabet, selv om deres samliv ophører.

Konfliktløsningstilbuddet om parrådgivning kan medvirke til at styrke familierne, således at parforholdet består på en sådan måde, der tilgodeser såvel forældre som børn, eller – i tilfælde af samlivsofhævelse – at alle kommer igennem den krise, som en samlivsofhævelse er for de fleste.

Forsøgsprojektet blev indledt i oktober 2005 og vil blive fulgt op med en evaluering af projektet, når det udløber i 2008.

11. Arbejdsgruppens overvejelser

11.1. Sagens begyndelse

11.1.1. Tilbuddet

I forbindelse med strukturreformens ikrafttræden den 1. januar 2007 skal det overvejes, hvordan mulighederne for konfliktløsning kan tilrettelægges, sådan at parterne i så høj grad som muligt bliver i stand til selv at indgå aftaler om deres børn eller om visse økonomiske forhold i forbindelse med samlivsofhævelsen. Reformen bygger, som omtalt i afsnit 6, på en forventning om, at konflikter mellem parterne vil blive løst i videre udstrækning, end det er tilfældet i dag. Det er derfor af afgørende betydning, at parterne hurtigt får et konfliktløsningstilbud, og at sagen kommer i gang og ikke forsinkes.

Sagsbehandlerens rolle bliver en anden end i dag. Fremover skal denne i langt højere grad skabe rammerne for forligsmæssige løsninger. Hidtil har man i mange tilfælde kunnet nøjes med at konstatere uenighed mellem parterne og blot behandle en ansøgning om fri proces til anlæg af retssag om separation, skilsmisse eller forældremyndighed. Herudover sættes der yderligere fokus på behandlingen af samværsagerne, sådan at disse normalt indledes med et møde mellem forældrene og sags-

behandleren, hvor denne kan informere om de bestående tilbud. Det skal således undgås, at der føres en omfattende korrespondance, og konflikten dermed optrappes.

Mødevirksomheden kommer i fokus, idet denne rettes mod de enkelte parter og deres konkrete behov. Arbejdsgruppen foreslår, at statsforvaltningen tilrettelægger møderne og vejledningen, så der i højere grad er tid til at gå i dybden med de problemstillinger, som parterne særligt har behov for. Den generelle vejledning kan gives på forskellige måder – f.eks. ved skriftlig vejledning/pjecer, videoer i venteværelset, på internettet o. lign.

Det fremgår af CASAs rapport, at kun 40 % af de forældre, der henvendte sig til statsamtet, fik et tilbud om enten konfliktmægling eller børnesagkyndig rådgivning. Fremover skal alle, der er uenige om forældremyndighed eller andet, i almindelighed have et konfliktløsningstilbud. Konfliktløsningstilbud gives bedst under et personligt møde med parterne.

Arbejdsgruppen mener desuden, at der er behov for at styrke informationen om de forskellige konfliktløsningstilbud. Indholdet af de forskellige tilbud, herunder hvad der kræves af parterne for at skabe mulighed for en løsning, bør være grundigt beskrevet. Endvidere finder arbejdsgruppen det vigtigt, at parterne selv kan søge information om de forskellige konfliktløsningstilbud. Arbejdsgruppen foreslår derfor, at der udarbejdes informationsmateriale om de forskellige konfliktløsningstilbud, som bl.a. gøres tilgængeligt på internettet. Der kan f.eks. vises, hvordan en konfliktmægling eller børnesagkyndig rådgivning kan forløbe.

11.1.2. Vejledningsmøder og vilkårsforhandling

Arbejdsgruppen finder det afgørende for den fremtidige sagsbehandling, at vilkårsforhandlingen og vejledningsmøderne tilrettelægges hensigtsmæssigt. For at reformens intentioner kan indfris, skal der være fokus på måden at tilrettelægge og gennemføre mødevirksomheden på. I den forbindelse bør statsforvaltningen overveje, hvordan sagsbehandlerne bliver i stand til at varetage den udvidede vejlednings- og rådgivningsopgave. Arbejdsgruppen foreslår, at samtlige sagsbehandlere gennemgår grunduddannelsen i konfliktmægling eller anden tilsvarende uddannelse. Herved bliver sagsbehandlerne i stand til at informere om og give parterne det bedste tilbud om konfliktløsning.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at børnesagkyndig rådgivning og konfliktmægling er konfliktløsningstilbud, der fortsat skal tilbydes i den nuværende grundform i de kommende statsforvaltninger. Som det fremgår af evalueringerne, fungerer disse ordninger i det store hele på en god og tilfredsstillende måde.

Imidlertid viser "Ribe-modellen", se ovenfor under punkt 9, at parter, der har meget højt konfliktniveau, med fordel kan tilbydes en særlig form for konfliktløsningstilbud, ligesom det af evalueringen af statsamternes tilbud om konfliktmægling fremgår, at forældre med "højt konfliktniveau" ikke drager så stor nytte af mæglingen som forældre, der har "lavt konfliktniveau". En permanent landsdækkende ordning, hvor en børnesagkyndig også deltager i sagsbehandlingen, vil udgøre et godt supplement til de eksisterende tilbud.

Arbejdsgruppen foreslår, at en børnesagkyndig i forældremyndigheds- og samværsagerne i nogle tilfælde tilknyttes på et meget tidligt tidspunkt i sagsbehandlingen med henblik på at imødekomme de behov, som forældrene har. Arbejdsgruppen mener, at udgangspunktet på sigt bør være, at der i starten af mødet deltager en børnesagkyndig i alle forældremyndighedssagerne samt i de nye samværsager, der umiddelbart vurderes som "tunge".

Herudover kan man overveje en vagtordning, så en børnesagkyndig under møderne kan tilkaldes efter behov. Dette kan f.eks. være i situationer, hvor forældrene ønsker hjælp til, hvordan de mest hensigtsmæssigt fortæller børnene, at de skal skilles. Endvidere kan der være situationer, hvor der ønskes hjælp til hvilken samværsordning, der normalt er bedst for helt små børn. På denne måde sikres det, at forældrene hurtigt får den nødvendige hjælp og dermed ikke skal til endnu et møde i statsforvaltningen.

Endelig bør statsforvaltningen overveje at lade flere forældrepar deltage sammen i et - eller i dele af - et vejledningsmøde. Under dette møde kan der f.eks. vises en videofilm om konfliktmægling eller børnesagkyndig rådgivning. Ved at samle flere forældrepar får forældrene mulighed for at møde andre i samme situation og udveksle erfaringer.

I relation til vilkårsforhandlingerne bemærkes det særligt, at ægtefællerne fra den 1. januar 2005 har kunnet fravælge vilkårsforhandling, hvis de er enige om at blive separeret eller skilt og om vilkårene herfor. Af statistisk materiale fra statsamterne fremgår det, at separation eller skilsmisse bevilges i 58 % af ansøgningerne, uden at der forinden afholdes vilkårsforhandling. Dette betyder, at mødevirksomheden i

separations- og skilsmisssager hovedsaglig kommer til at dreje sig om uenighed om vilkårene.

11.2. Konkrete overvejelser om de enkelte konfliktløsningstilbud

11.2.1. Børnesagkyndig rådgivning

Den børnesagkyndige rådgivning skal bestå i den nuværende form. Der vil være forældre, der alene har behov for rådgivning. Der vil være andre, som ikke ønsker konfliktmægling, eller hvor konflikten har en sådan karakter, at denne ikke findes egnet til at blive løst gennem konfliktmægling. Der er også fortsat behov for tilbud til børn om rådgivning.

Det bør overvejes, hvordan den børnesagkyndige rådgivning fortsat kan udvikles i relation til uddannelse, efteruddannelse og supervision. Det bør desuden overvejes at gøre ordningen mere ensartet, end det er tilfældet i dag.

11.2.2. Konfliktmægling

I hvilke sager skal der mægles og af hvem?

Hvilke sager?

Statsforvaltningerne vil fortsat skulle tilbyde konfliktmægling i forældremyndigheds- og samværssagerne.

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at den mægling, der efter ægteskabslovens § 41 fra den 1. januar 2007 kan tilbydes i separations- og skilsmisssager, er konfliktmægling. Egentlige bodelingsspørgsmål er ikke omfattet af statsforvaltningernes tilbud om konfliktmægling. Statsforvaltningen vil i disse situationer kunne henvise parterne til advokatmægling.

Hvem skal mægle?

Konfliktmæglingen varetages i dag af de børnesagkyndige og sagsbehandlerne i statsamtene.

Det kan overvejes at indlede et samarbejde med advokatmæglerne. Dette kan f.eks. tilrettelægges sådan, at en konfliktmægler i statsforvaltningen mægler sammen med en advokatmægler i separations- og skilsmisssagerne, forældremyndighedssagerne og i samværssagerne.

Ordningen i de nuværende statsamter er som nævnt speciel i den henseende, at der altid deltager to mæglere – henholdsvis en børnesagkyndig og en sagsbehandler. Mægling ved to mæglere adskiller sig ved, at ”to ser bedre end én”, men stiller samtidig krav om, at mæglerne er på bølgelængde. Ordningen er godt inkorporeret i statsamterne. Da smidighed og hurtighed i statsforvaltningen er et nøgleord i den nye struktur, mener arbejdsgruppen, at der kan være gode grunde til, at statsforvaltningen kan tilbyde mægling med én mægler. Dette kræver, at mægleren har stor rutine, og at sagen er egnet til en sådan mægling. I meget konfliktfyldte sager bør der som udgangspunkt stadig mægles af to. Disse sager er ofte krævende for mægler – pga. parternes høje konfliktniveau - hvorfor det giver god mening at have en co-mægler, som kan bringe nye spørgsmål og vinkler på mæglingen.

Partsadvokaters deltagelse i mæglingen

Som det fremgår af domstolenes forsøg med retsmægling, deltager partsadvokaterne ofte i mæglingerne, hvilket ikke er tilfældet i statsamterne. Det fremgår af evalueringsrapporten fra retsmæglingsforsøget, at retsmæglerne var ”begejstrede” for den rolle, som partsadvokaterne spillede. Arbejdsgruppen foreslår, at partsadvokater kan deltage i mæglingen i statsforvaltningen, hvis parterne ønsker dette.

Deltagelse af børn i mæglingen

Indtil videre har børn ikke deltaget i konfliktmæglingen, hverken direkte eller indirekte. Med den nye § 29, stk. 2, i lov om forældremyndighed og samvær er der åbnet op for, at børn kan deltage i konfliktmæglingen. Det må overvejes nærmere, hvordan børn skal deltage i mæglingen. Dette spørgsmål vil blive behandlet i udvalget om forældremyndighed og samvær.

Mæglers forhåndskendskab til parterne og konflikten

Som det fremgår af de etiske retningslinier for konfliktmægling i statsamterne, jf. bilag 1, får mæglerne inden mæglingen kun oplyst parternes og børnenes navne og alder. Mæglerne har ikke mulighed for at sætte sig ind i sagens akter og dermed få en nærmere fornemmelse af konfliktens kerne. Fordelen ved, at mæglerne ikke kender sagen på forhånd er, at mægler ser med friske øjne på sagen og dermed ikke er i fare for at give køb på neutraliteten. Endvidere kan det vise sig, at den problemstilling, parterne har fokuseret på, ikke er det centrale for dem. Ulempen ved, at mæglerne ikke kender sagen på forhånd er, at mæglerne - i hvert fald i de meget konfliktfyldte sager med mange problemstillinger - skal bruge meget tid på at høre de forskellige udlægninger af konflikten og få styr på sagens fakta. Nogle parter vil også have en forventning om, at mæglerne har kendskab til deres problemer.

I retsmæglingsforsøget har mæglerne adgang til hele sagen. Det kan overvejes, om det samme bør være tilfældet i statsforvaltningen. Arbejdsgruppen finder ikke, at der er behov for at ændre den nuværende praksis, hvor mægler ikke har adgang til sagens akter. Der henvises til drøftelserne ovenfor om fordele og ulemper ved en sådan ordning.

Mæglingsmetoden – mæglers rolle

Det bør løbende overvejes, hvordan mæglingsmetoden fortsat kan udvikles, og om der er behov for at indføre nye metoder. Det kan f.eks. være en mulighed at afholdes separate møder med parterne. Det kan også overvejes, om mægler skal have adgang til at "træde ud af rollen" som mægler og for en stund tage psykolog eller jurist kasketten på og vejlede parterne, herunder komme med løsningsforslag til parterne.

11.2.3. Børnegrupper

Arbejdsgruppen foreslår, at alle statsforvaltninger kan tilbyde børnegrupper. Dette vil give børnene mulighed for at tale med andre børn i samme situation og dermed få redskaber til bedre at kunne håndtere, at forældrene bor hver for sig.

Bilag 1

Etiske retningslinjer for konfliktmægling i statsamterne

1. Definition af konfliktmægling

Konfliktmægling (også kaldet mediation) er en frivillig konfliktløsningsmetode, hvor en eller flere neutrale konfliktmæglere gennem en struktureret proces hjælper parterne med selv at nå til enighed om en tilfredsstillende løsning.

Konfliktmægleren træffer ingen afgørelse i sagen, og det som foregår i konfliktmægling er fortroligt.

2. Om konfliktmægler

Konfliktmægler (herefter kaldet mægler) er en neutral tredjepart, der hjælper parterne med selv at finde en tilfredsstillende løsning på deres konflikt. Mægler leder konfliktmæglingen og er forhandlingsformidler, men tager ikke stilling til sagens indhold og kommer ikke med forslag til løsning. Selvom mægler har en anden uddannelse og også arbejder for Statsamtet/ Overpræsidiets i den egenskab, virker han/hun alene som mægler i konfliktmægling. Såfremt parterne har brug for anden hjælp, for eksempel juridisk eller børnesagkyndig rådgivning, henviser konfliktmægler hertil.

Mægler er tilknyttet et af landets statsamter eller Københavns Overpræsidium. Mægler skal være uddannet i konfliktmægling for at virke som mægler.

3. Neutralitet

Mægler forholder sig altid neutralt både i forhold til parterne og til sagen. Såfremt mægler ikke finder, at han/hun kan optræde med den fornødne neutralitet, skal vedkommende trække sig ud af mæglingen. Det samme er tilfældet, hvis en af parterne ikke mener, at mægler er neutral.

Mægler skal over for parterne oplyse om forhold, der kan påvirke mæglers neutralitet – også selvom mægler ikke mener, at neutraliteten er påvirket.

En person, der tidligere har været sagsbehandler eller børnesagkyndig rådgiver i forhold til parterne, kan ikke optræde som mægler.

Ligeledes kan en mægler ikke efterfølgende være sagsbehandler eller børnesagkyndig rådgiver i forhold til parterne. Eneste undtagelse er, hvis parterne ønsker, at en tidligere mægler efterfølgende fungerer som børnesagkyndig rådgiver.

4. Frivillighed

Det er frivilligt for konfliktens parter at deltage i mæglingen. Parterne kan på et hvilket som helst tidspunkt afbryde konfliktmæglingen. Det gælder både før, under og mellem møder. Det har ingen konsekvens for en eventuel senere sag i statsamtet, at konfliktmæglingen ikke er gennemført.

5. Tavshedspligt

Mægler kender ikke sagen i forvejen. De eneste informationer, mægler får inden mæglingens start, er parternes navne, aldre og adresser samt børnenes navne og aldre.

Mægler har tavshedspligt i forhold til alle informationer, der fremkommer under mæglingen. Eneste undtagelse herfra er mæglers underretningspligt i henhold til den sociale lovgivning.

6. Respekt for parterne

Mægler og parterne bruger den nødvendige tid på konfliktmæglingen, herunder flere møder om nødvendigt.

Parterne har til enhver tid ret til betænkningstid eller rådgivning uden for mæglingsprocessen.

Mægler har respekt for og tillid til, at parterne ved, hvad der er vigtigt for dem og deres børn, og at parterne selv rummer løsningen på deres konflikt.

7. Afbrydelse af konfliktmægling

Mægler skal afbryde konfliktmæglingen,

hvis mægler finder, at parterne er ved at indgå en aftale, som helt åbenbart strider mod, hvad der er bedst for barnet,

hvis mægler bliver bekendt med forhold, som er omfattet af underretningspligt i henhold til den sociale lovgivning,

hvis parterne på grund af personlige forhold, alkoholpåvirkning eller lignende er ude af stand til at deltage meningsfuldt eller ude af stand til at varetage egne interesser,

hvis det viser sig, at konflikten er uegnet for mægling,

hvis det er klart, at parterne ikke kan nå et resultat, og alle muligheder for at nå til enighed har været afprøvet,

eller hvis parterne ønsker det, jf. under punkt 4.

IV Arbejdsgruppens udkast til bemærkninger til lovudkastets enkelte bestemmelser

Til § 1 [Lov om ægteskabs indgåelse og opløsning]

Til nr. 1 (§ 39, stk. 1, nr. 2)

Ændringen er en konsekvens af forslaget om, at reglen om, at der ved skilsmisse skal tages stilling til de specielle situationer, hvor en individuel ret til enkepension er sikret ved overlevelserente, ikke længere skal være et vilkår for at blive skilt. Der henvises til de almindelige bemærkninger i afsnit 3.2.2.

Til nr. 2 (§ 42, stk. 1, 1. pkt.)

Ifølge § 42, stk. 1, 1. pkt., som affattet ved lov nr. 525 af 24. juni 2005, der træder i kraft den 1. januar 2007, giver statsforvaltningen bevilling til separation eller skilsmisse efter §§ 29 og 32-36, hvis ægtefællerne er enige herom og om vilkårene, jf. §§ 49 og 54-56. Efter den gældende bestemmelse er der fire vilkår, der må afklares, før separations- eller skilsmissebevilling meddeles. Det drejer sig om: 1) ægtefællebidragspligt (§ 49), 2) hvem af ægtefællerne, der kan fortsætte lejemålet til en eventuelt lejet bolig (§ 55), 3) kompensationskrav efter ægteskabslovens § 56 i særejeægteskaber samt 4) enkepension/overlevelserente (§ 54). De fire vilkår er indgående beskrevet og drøftet i afsnit 3.1-3.4 i de almindelige bemærkninger til lovudkastet.

Det foreslås, at antallet af vilkår, der kræves enighed om, før separation eller umiddelbar skilsmisse kan gives ved bevilling, ændres. I fremtiden er kun spørgsmålene om ægtefællebidrag, jf. § 49 og retten til at fortsætte lejemålet til en eventuel lejet bolig, jf. § 55, vilkår.

Det foreslås, at spørgsmålene om kompensationskrav i særejeægteskaber efter ægteskabslovens § 56 samt om enkepension/overlevelserente, jf. § 54, ikke længere skal være vilkår for at blive separeret eller skilt. Samtidig foreslås § 56 overført til loven om ægteskabets retsvirkninger som ny § 24 a, jf. lovudkastets § 4, nr. 2, og de almindelige bemærkninger i afsnit 3.4.2. Der henvises endvidere til lovudkastets § 3, nr. 1, og bemærkningerne hertil, hvorefter sager efter den nye § 24 a foreslås

behandlet efter de særlige regler i retsplejelovens kapitel 42 om sager om ægteskab og forældremyndighed.

Ligeledes foreslås det, at spørgsmålet om enkepension/overlevelsesrente, jf. den gældende regel i ægteskabslovens § 54, ikke længere skal være et vilkår for at opnå separation eller skilsmisse. Der henvises til de almindelige bemærkninger i afsnit 3.2., herunder særligt afsnit 3.2.2.

Til nr. 3 (§ 42, stk. 2, 2. pkt.)

Af § 42, stk. 2, 1. pkt., som affattet ved lov nr. 525 af 24. juni 2005, der træder i kraft den 1. januar 2007 følger, at statsforvaltningen giver bevilling til skilsmisse på baggrund af separation, hvis den anden ægtefælle ikke protesterer derimod, og vilkårene for separationen også gælder for tiden efter skilsmissen. Ifølge 2. pkt. gælder dette ikke, hvis der skal tages stilling til pensionsordninger efter § 54.

Som nævnt i bemærkningerne til lovudkastets § 1, nr. 2, foreslås det, at stillingtagen til pensionsordninger efter § 54 udgår som vilkår for at opnå skilsmisse. Dette er baggrunden for, at det i forlængelse heraf foreslås, at § 42, stk. 2, 2. pkt., ophæves. Der henvises til de almindelige bemærkninger i afsnit 3.2.

Til nr. 4 (§ 43)

Bestemmelsen i § 43, som affattet ved lov nr. 525 af 24. juni 2005, der træder i kraft den 1. januar 2007, omhandler afslutning af en separations- eller skilsmisse-sag i statsforvaltningen og indbringelse af sagen for retten. Den foreslåede tilføjelse af et nyt stk. 4 til § 43 indebærer, at statsforvaltningen, hvis årsagen til, at sagen indbringes for retten, er uenighed om vilkårene om ægtefællebidragspligt og retten til fortsættelse af en lejet bolig eller et af disse, samtidig med indbringelsen af sagen for retten, kan give bevilling til separation eller skilsmisse, hvis begge parter anmoder herom. Af formuleringen om, at statsforvaltningen "kan" give bevilling, følger, at statsforvaltningen også kan undlade at give bevilling. Dette kan ske i de samme situationer, som er omfattet af formuleringen om statsforvaltningens "betænkelighed" i § 43, stk. 1. Bl.a. skal betingelserne for at give separation eller skilsmisse ved bevilling være opfyldt.

Ved stk. 4, 2. pkt., understreges det, at en vis styring med vilkårene er påkrævet. Det er derfor indskrevet direkte i lovteksten, at det skal fremgå af bevillingen, hvis et af eller begge vilkår er indbragt for retten. Hvis der er enighed om et af vilkåre-

ne, omfattes dette tillige af bevillingen. Der henvises til de almindelige bemærkninger i afsnit 4.1.

Før den foreslåede nye bestemmelse i stk. 4 bringes i anvendelse, er det en forudsætning, at en part har anmodet om, at sagen indbringes for retten. Dermed gælder samtidig fristerne i § 43, stk. 1.

Den foreslåede ændring af § 43 skal ses i sammenhæng med lovudkastets § 3, nr. 2, om indførelse af en ny § 448 f i retsplejeloven. Der henvises til bemærkningerne til denne bestemmelse.

Til nr. 5 (§§ 54 og 56)

Den gældende bestemmelse i § 54 vedrører retten til ægtefællepension efter en skilsmisse. Som beskrevet i bemærkningerne til § 1, nr. 2, om lovens § 42, stk. 1, 1. pkt., foreslås det, at der ikke længere skal være krav om pligtmæssig stillingtagen hertil ved skilsmisse. § 54 foreslås herefter ophævet som overflødig. Der henvises til de almindelige bemærkninger i afsnit 3.2.

Den gældende bestemmelse i § 56 om "urimeligt ringe"-reglen vedrører kompensationskrav i særejeægteskaber. Det foreslås, at bestemmelsen overføres til loven om ægteskabets retsvirkninger som ny § 24 a, jf. lovudkastets § 4, nr. 2. Samtidig udgår stillingtagen til disse krav af rækken af vilkår, der pligtmæssigt skal tages stilling til ved separation eller skilsmisse, jf. bemærkningerne til lovudkastets § 1, nr. 2. Samlet er dette baggrunden for, at § 56 herefter foreslås ophævet. Der henvises til de almindelige bemærkninger i afsnit 3.4.

Til § 2 [Enkepensionsloven]

Til nr. 1 (§ 1, stk. 3)

Af § 1, stk. 3, følger, at det, såfremt enkepension er sikret ved overlevelsesrente, ved bevillingen eller dommen bestemmes, hvorvidt forsikringen skal overgå til den fraskilte hustrus fri rådighed. Stillingtagen hertil har hidtil været et vilkår, som pligtmæssigt skulle afklares ved skilsmisse. Den foreslåede ændring sammenholdt med de foreslåede ændringer i ægteskabsloven indebærer, at reglen om, at der ved skilsmisse skal tages stilling til de specielle situationer, hvor en individuel ret til enkepension er sikret ved overlevelsesrente, udgår. Den foreslåede ændring, herefter stillingtagen til overlevelsesrente ikke længere er et vilkår, indebærer udover

ændringen af enkepensionslovens § 1, stk. 3, konsekvensændring af ægteskabslovens §§ 39 og 42, se lovudkastets § 1, nr. 1-3. Der henvises til de almindelige bemærkninger i afsnit 3.2.2.

Som det fremgår, foreslås det, at den gældende ordning med notering i bevillingen eller dommen erstattes af, at en eller begge ægtefæller anmelder dette til den pensionsudbetalende myndighed.

Til nr. 2 (§ 2, stk. 1, 2. pkt.)

Efter § 2, stk. 1, 1. pkt., bevarer hustruen sin ret til enkepension, når ægteskabet efter at have bestået i mindst 5 år opløses ved skilsmisse, og der efter skilsmissen skal påhvile manden pligt til at yde bidrag til hustruens underhold. Efter det gældende 2. pkt. kan ægtefællerne dog aftale, at hustruen ikke skal bevare sin pensionsret, hvilket da skal fremgå af dommen eller bevillingen.

Det foreslås, at hustruens rettigheder fremtidigt må sikres ved, at en eller begge ægtefæller anmelder dette over for den pensionsudbetalende myndighed eller institution.

Til § 3 [Retsplejeloven]

Til nr. 1 (§ 448)

Forslaget indebærer, at sager efter den foreslåede nye bestemmelse i § 24 a i lov om ægteskabets retsvirkninger, der indholdsmæssigt viderefører den gældende ægteskabslovs § 56, vil skulle behandles efter reglerne i kapitel 42 om ægteskab og forældremyndighed. Sager om krav efter kompensationsreglen vil herefter skulle behandles efter de særlige regler i dette kapitel med de processuelle fordele for parterne, som dette indebærer. Der henvises til de almindelige bemærkninger i afsnit 3.4.2.

Til nr. 2 (§ 448 f)

Forslaget indebærer, at retten i sager efter retsplejelovens kapitel 42 om ægteskab og forældremyndighed kan træffe delafgørelser. Der har i praksis været usikkerhed om, hvorvidt der i den almindelige regel i retsplejelovens § 253 var hjemmel hertil, f.eks. i relation til muligheden for ved en deldom at træffe afgørelse om separation eller skilsmisse og udskyde stillingtagen til vilkårene herfor. Der henvises til de almindelige bemærkninger i afsnit 4.1.

Til nr. 3 (§ 454)

Efter den gældende § 454, stk. 1, er ankefristen i sager efter retsplejelovens kapitel 42 om ægteskab og forældremyndighed 8 uger. I almindelige civile retssager er fristen for anke fra byretten til landsretten 4 uger, jf. § 372. Det foreslås, at § 454 ændres, så ankefristen i sager efter kapitel 42 i lighed med andre civile sager er 4 uger. Der henvises til de almindelige bemærkninger i afsnit 5.1.

Til § 4 [Lov om ægteskabets retsvirkninger]

Til nr. 1 (§ 6)

Under ægteskabet har ægtefæller pligt til at forsørge hinanden, jf. § 2 i lov om ægteskabets retsvirkninger. Såfremt en ægtefælle under ægteskabet, men efter at ægtefællerne har ophævet samlivet, misligholder sin forsørgelsespligt over for den anden ægtefælle, kan denne ægtefælle af statsamtet pålægges at betale bidrag til den anden, jf. retsvirkningslovens § 6, jf. § 8. Et sådant bidrag bortfalder automatisk for fremtiden ved separation eller skilsmisse, hvorfor der må indgives en ny ansøgning til statsamtet om fastsættelse af bidraget, hvis der efter separationen eller skilsmissen er bidragspligt for en af ægtefællerne.

Forslaget, jf. lovudkastets § 1, nr. 4, om, at der etableres en ordning, hvor selve separationen eller skilsmissen kan meddeles administrativt, mens spørgsmålet om bidragspligten kan udskydes til senere pådømmelse, indebærer, at der, såfremt de gældende regler i retsvirkningslovens §§ 6 og 8 bevares uændret, vil kunne opstå en periode mellem endelig separation eller skilsmisse og afklaring med hensyn til eventuel bidragspligt, hvor stillingtagen til et eventuelt midlertidigt bidrag umuliggøres.

Det foreslås derfor ved tilføjelse af et nyt stk. 2 til retsvirkningslovens § 6, at et eventuelt midlertidigt bidrag efter bestemmelsen – som i dag – fortsætter, indtil der foreligger en endelig afgørelse om bidragspligten.

Som nævnt i afsnit 3.1.1. i de almindelige bemærkninger til lovudkastet har der i praksis været rejst spørgsmål om hjemlen til at fastsætte ægtefællebidrag i perioden mellem en byretsdom til separation eller skilsmisse og en landsretsdom. Det er i den forbindelse antaget, at der kan fastsættes bidrag med hjemmel i retsvirkningslovens § 6 fra samlivsophævelsen, og indtil bevilling eller endelig dom til separati-

on eller skilsmisse foreligger, se Skarrildhus 1995, s. 14 f. Med hjemmel i henholdsvis retsvirkningslovens § 6 og ægteskabslovens § 50 kan der fastsættes et løbende bidrag i hele perioden fra samlivsophævelsen, og indtil den tidsbegrænsede bidragspligt ophører, hvis betingelserne i øvrigt er opfyldt. Et § 6-bidrag bortfalder ikke under anke af byretsdommen, uanset om dommen ankes efter eksekutionsfristens udløb, og uanset om anken ikke angår selve separationen/skilsmissen eller vilkåret om bidragspligt. Har byretten ikke pålagt bidragspligt, kan statsamtet efter en konkret vurdering afslå at fastsætte bidrag eller på begæring lade et bidrag, som allerede er fastsat efter retsvirkningslovens § 6, bortfalde, hvis det skønnes, at der ikke er udsigt til, at landsretten vil pålægge bidragspligt. I tilfælde, hvor landsretten stadfæster byrettens afgørelse om ægtefællebidrag, fastsættes bidraget med hjemmel i ægteskabslovens § 50, hvis bidragsfastsættelsen først sker efter landsrettens dom. Sker bidragsfastsættelsen inden landsrettens dom, vil hjemlen være retsvirkningslovens § 6. Hvis byretten pålagde bidragspligt, og landsretten stadfæster, men ændrer begyndelsestidspunktet til datoen for landsretsdommen, vil der normalt kunne fastsættes bidrag i mellemprioriteten efter retsvirkningslovens § 6, hvis betingelserne i øvrigt er til stede. Det bemærkes, at der gælder faste ansøgningsfrister for ægtefællebidrag, jf. bekendtgørelse nr. 169 af 17. marts 2005 om behandling af sager om børnebidrag og ægtefællebidrag (Bidragsbekendtgørelsen) og Familiestyrelsens vejledning af 22. marts 2005 om behandling af sager om børnebidrag og ægtefællebidrag.

Til nr. 2 (§ 24 a)

Ved denne ændring sammenholdt med lovudkastets § 1, nr. 5, foreslås reglen i ægteskabslovens § 56 ("urimeligt ringe"-reglen) overført fra ægteskabsloven til retsvirkningsloven. Reglen har i praksis udviklet sig til at være en bodelingsregel i bred forstand, som ikke bør have karakter af vilkår for at blive separeret eller skilt, men som derimod bør påberåbes under fællesboskiftet, hvis der er en blandet formueordning, eller som alternativ til skiftet, hvis der er et særeje omfattende alle aktiver. Der henvises til de almindelige bemærkninger i afsnit 3.4.

Det foreslås samtidig ved lovudkastets § 3, nr. 1, at sager om kompensationskrav i særejeægteskaber efter den nye bestemmelse i § 24 a fremtidigt behandles efter reglerne i retsplejelovens kapitel 42 med de processuelle fordele for parterne, som dette indebærer, se afsnit 3.4.2. i de almindelige bemærkninger til lovudkastet samt bemærkningerne til lovudkastets § 3, nr. 1.

Stk. 2, der er nyt, foreslås indført med henblik på at sikre den efterlevendes mulighed for at få afklaret et særejekompensationskrav også efter den formuende ægtefælles død. Der henvises til de almindelige bemærkninger i afsnit 5.2.1. og 5.2.2.

Til § 5 [Lov om skifte af fællesbo m.v.]

Der er alene tale om en rettelse som konsekvens af, at § 56 i lov om ægteskabs indgåelse og opløsning er overført til § 24 a i lov om ægteskabets retsvirkninger.

Til § 6 [Ikrafttræden]

Lovforslaget er opfølgning på lov nr. 525 af 24. juni 2005 om udmøntning af kommunalreformen på det familieretlige område, og der foreslås derfor i *stk. 1* ikrafttræden samtidig med lovforslagene til udmøntning af kommunalreformen, det vil sige den 1. januar 2007. Herved vil der samtidig være den nødvendige tid til udarbejdelse af ændrede administrative forskrifter m.v.

Efter *stk. 2* foreslås lovændringen alene tillagt virkning for fremtiden, mens sager, der er under behandling ved lovens ikrafttræden, færdigbehandles efter de hidtil gældende regler. Der henvises i den forbindelse til lov nr. 542 af 24. juni 2005 om regional statsforvaltning, der generelt regulerer nedlæggelse af statsamterne og overførsel af hovedparten af statsamternes arbejdsopgaver til statsforvaltningerne med virkning fra den 1. januar 2007.

Til § 7 [Færøerne og Grønland]

Bestemmelsen vedrører lovens territoriale gyldighed og indebærer, at loven ikke gælder for Færøerne og Grønland.

Lovens §§ 1 og 3 (ændringer af lov om ægteskabs indgåelse og opløsning samt lov om ægteskabets retsvirkninger) kan dog ved kongelig anordning sættes i kraft helt eller delvist for Færøerne og Grønland med de afvigelser, som følger af de særlige færøske og grønlandske forhold.